

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÜRESELLEŞEN TERÖRİZMİN ULUSLARARASI
SİYASETE ETKİLERİ

Doğuhan SÖKÜCÜ

2501060776

Tez Danışmanı

Yard.Doç.Dr. Zeynep KIVILCIM

İstanbul,2009

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **ULUSLARARASI İLİŞKİLER** Anabilim Dalında **2501060776** numaralı **DOĞUHAN SÖKÜCÜ'nün** hazırladığı **“KÜRESELLEŞEN TERÖRİZMİN ULUSLARARASI SİYASETE ETKİLERİ”** konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **27.10.2009 SALI günü saat 11.45'de** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin *Kabul*'ne* **OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
DOÇ. DR. SEVİM BUDAK	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD. DOÇ.DR. ZEYNEP KIVILCIM	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD. DOÇ. DR. ÖZLEM TERZİ	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD. DOÇ. DR. SEVGİ UÇAN ÇUBUKÇU	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD. DOÇ. DR. NURCAN ÖZGÜR BAKLACIOĞLU	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

ÖZ

**KÜRESELLEŞEN TERÖRİZMİN ULUSLARARASI
SİYASETE ETKİLERİ**

Doğuhan SÖKÜCÜ

Bu çalışmada, küreselleşen terörizmin günümüz uluslararası siyaseti üzerindeki artan etki kapasitesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dünya siyasi tarihinde ortaya çıktığı günden bugüne dek sürekli bir değişime ve dönüşüme tabi olarak farklı maskeler ardında kendini gösteren terörizm olgusu, günümüz küreselleşen dünyasında da topyekün bir değişim süreci yaşamaktadır. Çalışmada öncelikle terörizmin temel unsurlarının tabi olduğu dönüşüm, ardından ise küreselleşme sürecinin terörizm olgusuna kattığı yeni boyutlar irdelenerek “küreselleşen terörizmin” neyi ifade ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında çoğulcu bakış açısıyla günümüz uluslararası siyasal sisteminin aktörleri belirlenip, küreselleşen terörizmin söz konusu aktörler üzerinden uluslararası siyasette yarattığı etkiler ortaya konmuştur. Son bölüme gelindiğinde ise; 11 Eylül 2001 saldırılarının Avrupa Birliği’nin terörizmle mücadele politikaları üzerinde yarattığı etkiler tartışılmıştır. Avrupa Birliği örneği ele alınarak bir taraftan küreselleşen terörizmin uluslararası siyasete somut etkileri gözler önüne serilirken diğer taraftan terörizmle mücadele de ulusüstü bir yapılanmanın işlevselliği de irdelenmiştir. Çalışmada, günümüz dünyasında var olan terörizmin tüm bileşenleri ile birlikte bir değişime tabi olarak “küreselleşmekte” olduğu, ortaya çıkan bu yeni nesil terörizm olgusunun uluslararası siyasal sistemde daha fazla etkinleşerek, uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurduğu sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF GLOBALIZED TERRORISM TO INTERNATIONAL POLITICS

Doğuhan SÖKÜCÜ

In this study it is tried to present the increasing effect capacity of globalized terrorism on today's international politics. The terrorism phenomenon that shows itself behind different masks subjected to consistent change and transformation from the day until today, has been having a total changing period in today's globalizing world. In the study first, the transformation subjected to the main elements of terrorism, then by investigating the globalization period added new perspectives to terrorism phenomenon it is tried to explain what "globalizing terrorism" mean. Right after with pluralist viewpoint the actors of today's international politic system is determined, via these related actors globalized terrorism's effects in politics are presented. In the last part, the effects of 11 September 2001 assault on the European Union's counter terrorism politics are discussed. By dealing with European Union sample on the one hand globalized terrorism's concrete effects to international politics, on the other hand a supranational organization's functionality in counter terrorism is examined. The study is resulted in here today's world existing terrorism with all components subjected to a change has been globalizing, appeared new generation terrorism phenomenon more activating in the international politic system has brought forth effects on international politics.

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski bir siyasal şiddet türü olan terörizm, son yıllarda uluslararası siyasetin gündemindeki öncelikli konular arasına girmiştir. Küreselleşme süreci bir yandan insanoğlunun hizmetine yeni nimetler sunarken diğer taraftan da terörizm açısından yeni olanaklar ve fırsatlar yaratmaktadır. Bu durum var olan terörizm tehdidini insanlık açısından daha ölümcül ve daha riskli bir boyuta taşımaktadır.

Bu kaygılar çerçevesinde özellikle 2001 sonrasında terörizmin uluslararası siyaset gündemini yoğun olarak işgal etmesine paralel olarak, konu ile ilgili ortaya konan akademik çalışmaların sayısında da kayda değer bir artış gözlenmiştir. Ancak terörizmin kavramsal olarak birbirinden çok farklı durumları anlamlandırabilen elastiki yapısı, konu üzerinde evrensel bir fikir birliğinin oluşmasını engellemektedir. Bununla birlikte terörizmin henüz üzerinde oydaşmaya varılmış genel geçer bir tanımının bulunmaması konu ile ilgili yapılan çalışmaların etkinliğini ve verimliliğini azaltmaktadır. Ancak terörizmin temel amacının, insanları korkuları ile hareket etmeye sevk etmek olduğu göz önüne alındığında, konu ile ilgili ortaya konan her çalışmanın insanları düşünmeye sevk etmesinden ötürü doğal bir önemi vardır.

Ortaya koymuş olduğum çalışmanın temel amacı; terörizmin temel niteliklerinin köklü bir değişime tabi olduğu ve neticesinde ortaya çıkan yeni terörizm olgusunun ise uluslararası siyaset üzerindeki belirleyiciliğinin arttığını göstermektir. Bu doğrultuda terörizm sorunsalı ile ilgili yapılacak çalışmalarda konuya farklı bakış açıları ile yaklaşarak, çözüm önerileri ortaya konmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Polonya’da kaldığım süre içerisinde tez çalışmamın büyük bir kısmını bünyesinde gerçekleştirdiğim Varşova Üniversitesi’ne, sunmuş oldukları eşsiz kütüphane hizmetleri, öğretim üyelerinin yardımları ve konukseverliklerinden ötürü

teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmalarımı yürütürken benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanın Yrd. Doç. Dr. Zeynep KIVILCIM ile bana her zaman inanarak sunmuş oldukları maddi manevi desteklerinden ötürü ailem; Turgay SÖKÜCÜ, Semra SÖKÜCÜ, A. Serhat SÖKÜCÜ ve Selahattin BİNSEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Doğuhan SÖKÜCÜ
İstanbul, Temmuz 2009

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI TERÖRİZMDEN KÜRESELLEŞEN TERÖRİZME	7
1.1. Küreselleşen Terörizm	7
1.2. Terörizmin Bileşenlerinde Meydana Gelen Değişim	10
1.2.1. Ortak Tanımı Bulunmayan Terörizmin Bileşenleri	10
1.2.2. Örgütlenme Yapısındaki Değişim	14
1.2.3. Şiddet Araçlarında Farklılaşma	18
1.2.3.1. Kitle İmha Silahları Tehdidi	19
1.2.3.2. Siber Terör Tehdidi	23
1.2.4. Eylem Hedeflerinde Farklılaşma	24
1.2.5. Propaganda Boyutunun Farklılaşması	27
1.3. Küreselleşme Sürecinin Çıktısı Olarak Yeni Tür Terörizm	29
1.3.1. Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması	29
1.3.2. Küreselleşme Sürecinin Negatif Sonuçlar	35
1.3.3. Terörizmin Motivasyonunun Farklılaşması	41

2. AKTÖRLER ÜZERİNDEN KÜRESELLEŞEN TERÖRİZMİN	
ULUSLARARASI POLİTİKAYA YANSIMALARI	51
2.1. Çoğulcu (Plüralist) Perspektifle Uluslararası Politika	51
2.2. Plüralist Perspektifle Ulus-Devlet	53
2.2.1. Ulus-Devlet Üzerinden Etkiler	55
2.2.1.1. Terörizmin Devletlerin İç Politikalarına Etkilerinin, Uluslararası Politikaya Yansıması: İSPANYA ÖRNEĞİ	56
2.2.1.2. Meşruiyet Aracı Olarak Terörizm	63
2.3. Uluslararası Politikanın Aktörleri Olarak Devletdışı Birimler	66
2.3.1. Uluslararası Örgütler	67
2.3.1.1. Uluslar arası Örgütler Üzerinden Etkiler	69
2.3.2. Uluslararası Hükümetdışı Örgütler (NGO)	73
2.3.2.1. NGO'lar Üzerinden Etkiler	75
2.3.3. Çok Uluslu İşletmeler	76
2.3.3.1. Çok Uluslu İşletmeler Üzerinden Etkiler	78
3. 11 EYLÜL SALDIRILARININ AVRUPA BİRLİĞİ TERÖRLE MÜCADELE	
POLİTİKALARINA ETKİLERİ	80
3.1. 2001 Öncesi Avrupa Birliği Terörle Mücadele Politikası	80
3.2. 2001 Sonrası AB'nin Terörle Mücadeleye Yönelik Geliştirdiği Önlemler	84
3.3. AB'nin Terörizmle Mücadele Alanındaki Organları	89
3.3.1. Europol	90
3.3.2. Eurojust	94
3.4. AB Göç Politikası ve Terörizmle Mücadele	96
3.5. Avrupa Ortak Savunma ve Dış Politikası Çerçevesinde Terörizmle Mücadele	98
3.6. Küreselleşen Terörizmin AB Üzerinden Uluslararası Siyasete Etkileri	102

SONUÇ

105

KAYNAKÇA

108

TABLolar:

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması; Üç Eğilim

Tablo 2: 2004 İspanya Genel Seçimi Öncesi Anketleri Aylık Oy Dağılımı

Tablo 3: 11 Mart 2004 Saldırılarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi

KISALTMALAR:

AB: Avrupa Birliği

ABA: Avrupa Birliği Antlaşması

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

AYE: Avrupa Yakalama Emri

bkz. : Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

Çev. : Çeviren

ÇUI: Çok Uluslu İşletme

Ed. : Derleyen

ETA: Euskadi Ta Atkatasuna

IMF: International Money Found (Uluslararası Para Fonu)

IRA: Irish Republican Army

KİS: Kitle İmha Silahları

NAFTA: North American Free Trade Agreement

NGO: Non-Governmental Organizations (Sivil Toplum Örgütleri)

PP: Partido Popular (Popüler Parti – İspanya)

PSOE: Partido Socialista Obrero Espaol (Sosyalist Parti – İspanya)

TMK: Terörle Mücadele Komitesi

GİRİŞ:

Günümüzde terörizm kavramı üzerinde, gerek akademik açıdan gerekse uluslararası hukuk bağlamında, oydaşmaya varılmış, genel geçer bir tanımlama bulunmamaktadır. Terörizme dair ortaya konan tanımların pek çoğu ortak noktalara sahip olmakla beraber, her biri farklı bir unsur üzerinde vurgu yapmaktadır. Terörizmin tanım sorunu ve bu sorunun, politik amaçlar, tarihsel önyargılar, sosyo-ekonomik çıkarlar gibi pek çok nedeni ayrıca bir çalışmanın konusunu oluşturabilir. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken; terörizmin tanımının, tehdidin nasıl durdurulacağı ve hatta teröristin kim olduğunun zaman içerisinde sürekli bir değişime tabi olduğu gerçeğidir.

Tezin çıkış noktasını; terörizmin doğasında var olan değişim, bir başka deyişle oluşan yeni koşullara ayak uydurma potansiyeli oluşturmaktadır. Küreselleşen terörizmin uluslararası politikaya etkilerini ortaya koymaya çalışacağımız tez, öncelikle terörizmin yeni bir değişim süreci içerisinde olduğunu, küreselleştiğini iddia etmekte, terörizmin söz konusu yeni boyutunun uluslararası politikaya etki kapasitesini ve süreçlerini tartışmakta, bu etkileşimi örneklendirmek gayesiyle de 11 Eylül 2001 sonrası Avrupa Birliği tarafından terörle mücadele bağlamında geliştirilen önlemleri ele almaktadır.

Oluşan yeni koşullar terörizm açısından da yeni fırsatları ve riskleri beraberinde getirmiştir. Bu süreç dâhilinde terörizm olgusu oluşan fırsatlardan yararlanmak ve riskleri bertaraf edebilmek anlamında değişim sürecine tabi olmuştur. Diğer taraftan da söz konusu değişim sürecine tabi olmanın yanı sıra, doğasında var olan belirleyici niteliklerini de korumaya devam etmiştir. Bir başka deyişle terörizm bugün hem bir değişimi hem de sürekliliği yansıtmaktadır. Dolayısıyla terörizm olgusunun farklılaşmasını iki farklı açıdan ele almak mümkündür. Bunlardan ilki terörizmin karakteristik özellikleri olarak da nitelendirebileceğimiz, bileşenlerinin farklılaşması, diğeri ise oluşan koşullar çerçevesinde nispeten yeni bir terörizmin türünün ortaya çıkmasıdır.

Terörizmin daha öncede belirtildiği üzere, üzerinde oydaşmaya varılmış genel geçer bir tanımı olmamakla birlikte, yapılan tanımlamaların pek çoğunda yer

alan ve bakış açıları doğrultusunda farklı derecelerde vurgulanan karakteristik niteliklerini bulmak mümkündür. Terörizmin bileşenleri olarak da ifade edebileceğimiz bu nitelikler; şiddet veya şiddet kullanma tehdidi içermesi, siyasi bir amaca sahip olması, örgütlü ve planlı eylemler gerçekleştirmesi, söz konusu eylemlerin mağdurlarının bulunması ve eylemin propaganda boyutunun ön plana çıkması şeklinde özetlenebilir. İlk bölümde öncelikle terörizmin söz konusu bileşenleri üzerinde meydana gelen şekilsel değişimler irdelenecektir. İletişim ve ulaşım teknolojisinde meydana gelen değişimler, zaman ve mekân kavramlarının anlamlarını farklılaştırmakta, bu süreç terörist grupların örgütlenme yapılarını ve planlama aşamalarını yeniden şekillendirmektedir. Teknolojik gelişmelerin bir diğer etkisi terörizmin şiddet araçları üzerinde bir başka deyişle terörist taktikler üzerinde de kendisini göstermektedir. Konvansiyonel olmayan kitle imha silahlarının teröristler tarafından elde edilme potansiyeli her geçen gün artmakta, internet teknolojisinin gelişimiyle toplumun internete bağımlılığının artışına paralel olarak siber terör tehdidi kendini göstermekte, bunların yanı sıra da intihar saldırılarının sayısı artmaktadır. Eylem metotlarında meydana gelen değişim doğrultusunda, eylem mağdurlarının sayısında artış ve azalan seçicilik - nondiscrimination - gözlenmektedir. Propaganda boyutu açısından da terörizmin dolaylı olarak ilişki içerisinde olduğu 'medya' nın, küreselleşme süreci içerisinde, hitap ettiği kitleyi genişletmesi, terörizmin 'izleyicilerini' genişletmekte ve dolayısıyla propaganda sürecini farklılaştırmaktadır.

Terörizmin bileşenlerinde şekilsel farklılaşmalar ortaya çıkarken, diğer taraftan, terörizm ve terörist hakkındaki temel anlayışları zorlayan, yeni kafa yapıları ve yeni motivasyonlara sahip terörist gruplar ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinin bir çıktısı olarak da değerlendirebileceğimiz yeni terörizm dalgası motivasyon bağlamında önceki terörizm türlerinden ayrılmaktadır. Küreselleşme sürecinin nimetlerinden faydalanan bu şiddet türünün kökeni de küreselleşme sürecinin yarattığı siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler içerisinde aranmalıdır. Küreselleşme sürecinin ekonomik anlamda zengin ve fakir arasındaki uçurumu daha da genişletmesi, kültürel anlamda tek seslilik yaratması ve bunun yerel kültürler üzerindeki aşındırıcı etkisi, küreselleşme sürecinin batılılaşma anlayışına dönüşmesi,

dünyada artarak devam eden yerel çatışmalara kalıcı çözümler üretememesi gibi olumsuz sonuçlarının her birinin farklı oranda küresel terörizmin güdülenmesinde rolü bulunmaktadır. Ancak bu noktada kavramsal bir yanılgıya düşmemek anlamında, uluslararası terörizm ve küreselleşen terörizm arasında bir ayrıma gitmekte yarar vardır. Uluslararası terörizm birden fazla ulus-devletin sınırları içerisinde aktif olan terörist eylemleri anlamlandırıp daha çok coğrafi boyuta vurgu yaparken, küreselleşen terörizm; küresel ölçekte meydana gelen gelişmeler doğrultusunda motive olmuş, uluslararası politikaları etkileme amacıyla olan, dünyanın tümü üzerinde faaliyet kabiliyeti bulunan bir şiddet türünü anlamlandırmaktadır.

İkinci bölümde çalışmanın teorik bakış açısını da ortaya koymak amacıyla uluslararası politika, plüralist paradigma doğrultusunda ele alınacaktır. Teorik arka plan olarak plüralizm'in seçilmesinin nedeni, uluslararası politikanın aktörlerinin hangi birimlerden oluştuğu tartışmasına dayanmaktadır. Küreselleşme süreci çerçevesinde gittikçe daha da artan oranda serbestleşen ekonomik faaliyetler, karşılıklı bağımlılık ilişkileri ve kültürel homojenleşme ulus-devletlerin, sistemin tek aktörü olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Uluslararası siyasetin her alanında olduğu gibi, terörizmle mücadele anlamında da sadece ulus-devletleri kıstas olarak bir çözümleme geliştirmek yetersiz kalacaktır. Çünkü günümüz dünyasında, terörizm olgusundan en az ulus devletler kadar, uluslararası örgütler, çok uluslu işletmeler ve sivil toplum örgütleri de etkilenerek, terörizm tehdidine karşı refleksler geliştirmektedir. Dolayısıyla küreselleştiğini iddia ettiğimiz terörizmin uluslararası politikalara etkilerini irdelerken, terörizmin devletlerin iç ve dış politikalarını yönlendirmek suretiyle yarattıkları etkinin yanı sıra, terörle mücadelede uluslararası işbirliğinin artan önemi doğrultusunda devletler dışında, uluslararası örgütler, çok uluslu işletmeler ve ulusüstü örgütlenmeler çalışmanın kapsamı dâhilinde olacaktır. Bir başka deyişle küreselleşen terörizmin uluslar arası politikaya etki süreçlerini tüm boyutlarıyla ortaya koyabilmek amacıyla, terörizmin hem devletler hem de devlet dışındaki birimlerle etkileşimi çözümlenmeye dâhil edilecektir.

Terörist örgütler doğrudan uluslar arası politikaları şekillendirme yeteneğine sahip bulunmazken, gerçekleştirdikleri eylemlere karşı aktörlerce geliştirilen refleksler aracılığıyla uluslararası politikalar üzerinde etki yaratabilmektedirler. Dolayısıyla küreselleşen terörizmin uluslararası politikaya etkileri, terörizme refleks gösteren birimler aracılığıyla sınıflandırılabilir. Uluslararası politikanın biricik aktörü olma niteliğini kaybetmesine rağmen ulus-devletler terörizmin öncelikli hedefi olmaya devam etmektedir. Terörizmin devletlerin hem iç hem de dış politikalarına etkileri bulunmaktadır. Terörizm tehdidi doğrultusunda şekillendirilen iç politikalar ve ulusal düzeyde geliştirilen terörle mücadeleye yönelik önlemlerde, uluslar arası politikada yansımalarını bulmaktadır. Bu noktada analize dâhil edilmesi gereken bir başka boyut ise, küreselleşen terörizmin ulus-devletler tarafından, geliştirilecek politikaların meşruiyet zeminini oluşturması bakımından, araçsallaştırılmasıdır. Günümüzde terörist saldırılar, uluslararası politikada uygulanan birçok ekonomik yaptırımın, savaş kararlarının, gerekçesini oluşturabilmektedir. Bir başka deyişle bu gibi kararların uluslararası ortamda meşrulaşması ve sorgulanmaması sonucunu doğurabilmektedir. Dolayısıyla, devlet destekli terörizm tartışmalarının da bir adım ötesinde, uluslararası arenada tanımı üzerinde dahi uzlaşmaya varılamamış terörizmin, alınan siyasi kararlara meşruiyet zemini oluşturması, terörist saldırıların ve örgütlerin araçsallaşması sorununu da tartışmayı beraberinde getirir.

Küreselleşen terörizme karşı ulusal düzeyde geliştirilen önlemler, söz konusu fenomene karşı etkinliğini her geçen gün yitirmektedir. Terörizmin karmaşıklaşan yapısı karşısında uluslararası işbirliğinin ve dolayısıyla uluslararası örgütlerin etkinliğinin önemi artmaktadır. Bu suretle terörizmin uluslararası örgütler üzerinde yarattığı etkiler ve söz konusu örgütlerin kararlarına yansımaları bu bölümde ele alınacaktır. Terörizmle etkileşimi irdelenecek olan bir diğer nispeten yeni aktör ise çok uluslu işletmeler olacaktır. Küreselleşme sürecinin özellikle ekonomik boyutu göz önüne alındığında; yabancı sermaye yatırımı, serbest ticaretin dünya çapında artışı gibi kilit konuma gelen kavramlar esas itibarıyla çok uluslu işletmelerin birer aktör olarak artan önemini ortaya koymaktadır. Terörizm ile çok uluslu işletmeler

arasındaki etkileşim, terörist saldırıların yatırım kararlarına ve dolayısıyla uluslararası ekonomi politiğe etkileri bağlamında ele alınacaktır.

Terörist örgütlerin nihai amaçları doğrultusunda uluslararası siyasette meydana gelen değişimlerin yanı sıra, terörizme karşı ortaya konan refleksler aktörlerin yapılarında da değişimler yaratmaktadır. Bir başka deyişle terörizmin uluslararası siyasete etkileri iki yönlüdür. Terörizm; bir yandan uluslararası siyaset üzerinde etkiler yaratırken, diğer yandan kendisine refleks geliştiren birimler üzerinde de, bilinçli ya da planlı olmadan yapısal değişimlere neden olmaktadır. Bu bağlamda küreselleşen terörizm uluslararası politikayı sadece hedeflediği yönde etkileyip yönlendirmemekte, terörist örgütlerinin öngörülerinin de ötesinde değişimlere neden olabilmektedir. Avrupa Birliği'nin 11 Eylül 2001 sonrası terörizmle mücadele alanında geliştirdiği önlemlerin, Avrupa Birliği'nin yapısında meydana getirdiği/getireceği etkiler, bu noktada iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Son bölümde ise terörizmin ulusüstü bir örgüt olan Avrupa Birliği politikaları üzerindeki etkilerini, spesifik bir örnek olarak 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, birlik bünyesinde geliştirilen önlemler aracılığıyla irdeleneceğiz. Örnek olarak Avrupa Birliğinin seçilmesinin nedeni esas itibariyle; küreselleşen terörizmle mücadelede ulusal seviyede geliştirilen önlemlerin etkinliğinin sorgulanması ve dolayısıyla günümüz terörizm fenomeninin ulaştığı boyutla mücadelenin, uluslararası iş birliğinin de ötesinde uluslararası ortak irade gerektirmesi savına dayanmaktadır. Uluslararası işbirliği zeminleri olan uluslararası örgütler yerine ulusüstü - supranational - bir yapılanmaya sahip olan Avrupa Birliğinin terörizmle mücadelede politikaları irdelenerek, geliştirilen politikaların etkinliği sorgulanacaktır. Bu tahlili gerçekleştirmek amacıyla da 11 Eylül saldırılarının ardından Avrupa Birliğinin terörle mücadele bağlamında ortaya koyduğu politikalar ele alınacaktır. 11 Eylül saldırıları, küresel niteliğe sahip olup, uluslararası politikalar üzerinde etki yaratan terörist eylemlerin tipik örneklerinden birini teşkil etmektedir. Saldırı sonrasında geliştirilen refleksler ABD'nin ürettiği politikalarla sınırlı kalmamış, uluslararası politikada etkin tüm aktörlerin yeni politikalar geliştirmelerini tetiklemiş, bir başka deyişle uluslararası politikayı yeniden şekillendirmiştir. Avrupa Birliği de saldırıların hemen ardından, bir yandan ABD ile

ilişkilerini - terörle ortak mücadele çerçevesinde - yeniden şekillendirmiş, diğer yandan ise terörle mücadele bağlamında acil eylem planları oluşturarak, terörizmle mücadeleye yönelik politikalarını yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Öncelikle saldırılar öncesi Avrupa Birliği'nin terörle mücadele politikası ve Birlik yapılanması içerisindeki konumu ortaya konacak, ardından saldırıların hemen sonrasında Birlik tarafından kısa vade de ortaya konan refleks niteliğindeki kararlar ele alınacaktır. Geliştirilen önlemler doğrultusunda AB bünyesinde oluşturulan organlar tanımlanıp, söz konusu organların AB'nin terörizmle mücadele politikalarındaki işlevleri ortaya konacaktır. Terörizmle mücadele yönelik geliştirilen önlemler, AB'nin kişilerin serbest dolaşımı ilkesine dayanan sınır uygulaması dikkate alındığında, hiç şüphesiz harici sınırların güvenliği ve göç politikaları ile yakın ilişki içersindedir. Dolayısıyla AB tarafından geliştirilen terörizmle mücadele politikalarının, AB'nin vize, göç ve iltica uygulamalarına yansımaları bu bölümde ele alınacaktır. 2001 sonrası AB'nin terörizmle mücadele politikasında meydana gelen en önemli değişikliklerden bir diğeri de, konunun sadece bölgesel boyutta değil küresel bir sorun olarak algılanıp, AB Ortak Savunma ve Dış Politikası çerçevesinde ele alınması olmuştur. Bu doğrultuda AB'nin bir bütün olarak ve bir anlamda ulusüstü yapılanma modeline uygun olarak, uluslararası örgütler ve üye olmayan üçüncü ülkeler ile terörizmle mücadele alanında girişti işbirliği süreçleri değerlendirilecektir.

1. ULUSLARARASI TERÖRİZMDEN KÜRESELLEŞEN TERÖRİZME

1.1. Küreselleşen Terörizm

Günümüz dünyasında terörizmin popüler olmak istediği alan herhangi bir ulusal sınırla sınırlanmamakta, baskı altına almak istediği otorite ise, uluslararası sistemin çok aktörlü ve karşılıklı bağımlılığa dayanan ilişki ağı göz önüne alındığında, tek bir siyasal hükümetle sınırlı kalmamaktadır. Tarihsel arka plana sahip olup günümüzde varlığını sürdüren terörist örgütler, varlıklarını devam ettirebilmek anlamında günümüz uluslararası sisteminin çok aktörlü yapısını dikkate alarak, taleplerini uluslararası siyaseti yönlendirmek suretiyle yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Uluslararası terörizm ile küreselleşen terörizm arasında ayırma gitmek, birçok defa birbirinin yerine kullanılan ancak özü itibariyle farklı durumları ifade eden kavramlar arasındaki farkı ortaya koyma amacından kaynaklanmaktadır. Uluslararası terörizm (**international terrorism**) kavramının yanı sıra, ulusal sınırları aşan terörizm (**transnational terrorism**) ve küresel terörizm (**global terrorism**) kavramları da, terörizmle ilgili akademik çalışmalarda, kimi zaman eş anlamlarda, kimi zaman ise farklı durumlara işaret etmek için sıklıkla kullanılmaktadır. Esas itibariyle terörist faaliyetlerin sebep ve etkileri bakımından coğrafi anlamda sınıflandırılması gayesiyle oluşturulan bu tanımların¹, kasten yada bilinçsiz bir şekilde birbirlerinin yerine kullanılması kavram kargaşasına yol açmaktadır. Ancak bizim bilinçli olarak üzerinde durduğumuz küreselleşen terörizm (**globalized terrorism**) iddiası ise, terörist faaliyetleri sınıflandırmak amacıyla ortaya konan kavramlardan farklı olarak, tüm sınıflandırmaların da üzerinde bir olguya işaret etmektedir.

Uluslararası terörizm kavramı salt olarak, ulusal sınırları aşan ve birden fazla ulus-devletin sınırları dâhilinde cereyan eden terörist faaliyetleri ifade etmektedir².

¹ John Richard Thackrah, **Dictionary of Terrorism**, 2.bs., London, Routledge, 2004, s. 66.

² Robert A. Fearey, **International Terrorism**, Excerpt from Department of State Bulletin, 1976, (çevrimiçi) <http://www.connectedcommunities.net/robertfearey/terrorism.htm> 5 Ekim 2008.

Terörizme karşı ulusal boyutta tedbirler almanın ve ulusal sınırlar içinde terörle mücadelenin nispi kolaylığı, teröristler açısından da, günümüz koşullarından bağımsız olarak, bir başka ülkeye geçmeyi cazip kılmaktadır. Terörle mücadele bağlamında geliştirilen ulusal tedbirler, bir anlamda terörizmin uluslararasılaşmasını teşvik etmektedir. Bunun yanı sıra, dünyanın global bir köye dönüştüğünün sıklıkla tekrarlandığı günümüzde, sebep ve etkileri bakımından bir tek ülkenin sınırları içersinde kalan terörist eylem düşünmek oldukça zordur³. Yani bir başka ifade ile günümüz dünyasında, örgütlenme ağı, eylem stratejileri, eylemlerinin yarattığı sonuçlar, kısacası fiziksel nitelikleriyle uluslararası olmayan terörizmden bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir.

Terörizmle ilgili yapılan pek çok çalışmada gözlemlendiği üzere terörizm, uluslararası, yerel-ulusal, devlet destekli terörizm gibi farklı kategorilere tabi tutulabilmektedir. Ancak terörizmin tanımında ortaya çıkan sorunsal, terörizmin sınıflandırılması aşamasında da ortaya çıkmakta ve üzerinde oydışmaya varılmış terörizm kategorisi yada sınıflandırması oluşturulamamaktadır. Uluslararası hukuk açısından, ortak tanımına ulaşamamış bir olgunun, türlerinin ortaya konamaması mantıksal bir sonuç iken, akademik çalışmalar bağlamında da terörizmin türlerini belirleyen ortak bir sınıflandırma bulunmamaktadır.

Dolayısıyla "uluslararası terörizm" kavramında örneklediğimiz gibi, terörizm kavramının başına sıfatlar eklemek bir yandan mantıksal çelişkiler taşıma riskini beraberinde taşıırken, diğer taraftan da bu sıfatlara atıfta bulunacağımız genel geçer bilimsel veriler de bulunmamaktadır. Ancak küreselleşen terörizm ise, bir terörizm türü olmaktan öte, günümüz terörizminin tüm türlerinin tabi olduğu bir trendi ifade etmektedir.

Küreselleşme sürecinin, terörizmin hizmetine sunmuş olduğu birçok olanak bulunmaktadır. Modern teknolojinin sunmuş olduğu fırsatlar doğal olarak terörist örgütler tarafından da, amaçları doğrultusunda kullanılmakta ve bu durum terörist örgütlerin, örgütlenme, eylem stratejisi geliştirme, haberleşme, eylem gerçekleştirme gibi tüm süreçleri üzerinde etkili olarak, bir anlamda terörist örgütlerin hareket

³ A. Emre Öktem, **Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul, Derin Yayınlan, 2007, s. 5.

kabiliyetini arttırmaktadır. Sermayenin serbest dolaşımına olanak sağlayan, liberal ekonomi ilkelerinin hızla yaygınlaşması, özellikle terörizmin finansmanı bağlamında, terörist örgütlere daha önce görülmemiş düzeyde çeşitli olanaklar sunmaktadır. Terörist örgütler ile uluslararası organize suç örgütlerinin (mafya) iç içe geçtiği ve bu durumun terörist örgütlere, finansman, silah ticareti gibi lojistik destek imkânları yarattığı bir gerçektir⁴. Teknolojik gelişmelerin ulaşım alanına yansısıyla beraber öncelikle maliyetler açısından, diğer taraftan oluşturulan hukuksal düzenlemeler aracılığıyla (Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi) bireylerin ulusal sınırları aşan mobilize olma özgürlükleri genişlemiştir. Askeri teknolojinin hızla ticarileşmesi, birçok şirketin uydu teknolojisi aracılığıyla, gözlem, bilgi toplama gibi hizmetler sunması, terörist örgütler tarafından gerekli enformasyonun elde edilmesini kolaylaştırmıştır⁵. Eylemlerde kullanılan şiddet araçları açısından da ele aldığımızda, siber terörizmin kolaylıkla uygulanabilecek bir yöntem haline gelmesi, intihar saldırılarındaki artış ve belki de hepsinden önemlisi konvansiyonel olmayan kitle imha silahlarının terörist örgütler tarafından ele geçirilip kullanılma olasılığının var olması, terörizmi salt, eylemler ve eylemlerin yaratacağı hasar anlamında da daha önce görülmemiş bir düzeydeki tehdit boyutuna taşımaktadır.

Terörizmin hizmetindeki küreselleşme olarak da tanımlanan, günümüz dünyasının terörist örgütlere sunmuş olduğu fırsatların tümü göz önüne alındığında ortaya çıkan terörizm tehlikesi, tam olarak küreselleşen terörizm şeklinde ifade ettiğimiz durumu özetlemektedir. Söz konusu olanakların, örgüt yapılanması, kullanılan eylem araçları, eylem hedefleri ve propaganda süreci ve tüm bunlarla bağlantılı olarak motivasyon unsurunda yarattığı farklılaşmalar terörizmi artık insanlığın tümünü ve devamını tehdit eder boyuta taşımıştır. Yeryüzünde yaşayan tüm insanların bir şekilde bu tehdide tabi olması, terörizmi uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurması kaçınılmaz bir fenomen haline getirerek, "küreselleşen terörizm" şeklinde tanımlamayı olanaklı kılmaktadır.

⁴ Carlos Escude, "When Security Reings Supreme: The Post Modern World System Vis-a-Vis Globalized Terrorism and Organized Crime", **Transnational Terrorism in the World System Perspective**, Warsaw, the Polish Institute of International Affairs Publication, 2002, s. 80.

⁵ Slawomir Debski, Jacek Foks, Beata Gorka-Winter, 'Globalization and Terrorism', **Transnational Terrorism in the World System Perspective**, Ed. by. Ryszard Stemplowski, Warsaw, The Polish Institute of International Affairs, 2002, s. 122.

1.2. Terörizmin Bileşenlerinde Meydana Gelen Değişim

Günümüz dünyasında var olan terörizm olgusu, tarih boyunca birçok kez gözlemlendiği üzere, içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde dönüşüme, değişime açık olmuştur. Terörizm fenomeni, amaçları doğrultusunda, oluşan yeni fırsat ve olanaklardan yararlanma, varlığını tehdit eden gelişmeler doğrultusunda da farklı yöntemlerle kabuk değiştirme yeteneğine sahiptir. "Terör" kelimesi siyasi literatüre nispeten erken bir tarihte girmesine karşın, terörizm insanlık tarihi kadar eski bir olgudur⁶. İşte insanlık tarihinin en eski olgularından birisi olan bu siyasal şiddet türünün⁷ günümüz 21. yy. dünyasında da varlığını sürdürüyor olması, terörizmin oluşan koşullara ayak uydurabilme kapasitesinden kaynaklanmaktadır.

Bizim burada özellikle üzerinde durmak istediğimiz ise, terörizmin, küreselleşme olarak adlandırılan, çok boyutlu ve topyekun bir dönüşüm sürecini ifade eden günümüz dünyasında, halen bir fiil tabi olduğu farklılaşmayı irdelemek olacaktır. Terörizm olgusunun tabi olduğu dönüşümü ortaya koyabilmek adına da öncelikli olarak "terörizm" kavramının neyi ifade ettiğini daha yakından ele almamız gerekmektedir.

1.2.1. Ortak Tanımı Bulunmayan Terörizmin Bileşenleri

Daha öncede belirtildiği üzere uygarlık tarihi kadar eski olup, siyasi örgütlenme modelleri paralelinde gelişen terörizmin, tarih boyunca birbirinden farklı durumları anlamlandırıldığı görülmektedir. Terörizm, Fransız devrimi sonrası Jakobin Rejiminin baskıcı yönetimini ifade eden "regime de la terreur" tanımlamasındaki, Latince "bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku, endişe ve dehşet" anlamına gelen "terreur" kelimesinden türeyerek, modern çağı başlatan bu olay sonrasında, ilk kez uluslararası terminolojiye girmiştir⁸.

⁶ Öktem, **a.g.e.**, s. 12.

⁷ Thackrah, **a.g.e.**, s. 67.

⁸ Andrew Sinclair, **An Anatomy of Terror, A History of Terrorism**, London, Macmillan, 2003, s. 75.

Ancak terörizmin tarihçesi, MS 66-73 yıllarında Ortadoğu'da varlık gösteren **Sicarii** hareketine, Ortaçağ İslam tarihindeki İsmailiye mezhebinin bir kolu olan **Haşhaşinlere**⁹ ve Hindistan ve Uzak Doğu'da yüzyıllarca varlığını sürdürmüş **Hindu Thug** tarikatına dek uzatılabilir¹⁰. Fransız Devrimi sonrası terörizm, devrimin ilkelerini korumak için etkin bir araç olarak tanımlanmıştır¹¹. 19. yy.'da terörizm, Rusya'da doğup daha sonra farklı coğrafyalara yayılan Anarşizm Hareketi'ni ifade etmektedir¹². İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise terörizm ile Asya, Afrika ve Ortadoğu'daki ulusal kurtuluş ya da self-determinasyon mücadeleleri iç içe geçmişti¹³. 1980'lere gelindiğinde, soğuk savaş ortamında, ideolojik motivasyonların baskın unsur olduğu, örtülü bir savaş şekli olan devlet destekli terörizm ön plana çıkmıştır¹⁴. Dolayısıyla "terörizm" kavramı içinde yaşanan koşullar çerçevesinde, tarihin işaret ettiği örneklerde de görüldüğü üzere, pek çok defa birbirinden farklı durumları ifade etmiştir.

Günümüze gelindiğinde ise terörizm kavramının her şeyden önce ahlaki boyutu olup, küçültücü bir anlam içerdiği gerçektir. Tarih bunun aksi durumları işaret etse de, (Fransız Devrimi sonrası Jakoben Rejiminin "terör"ü bir araç olarak benimseyip olumlaması ve Anarşist Hareketin terörist yöntemler kullandığını kabul etmesi gibi) günümüzde terörist örgütler ve teröristler dahi, terör ya da terörist

⁹ Haşhaşinlerin belki de en bilinen niteliği, İngilizce ve Fransızca'da katil ve suikastçı anlamına gelen "assasin" kelimesine etimolojik olarak kaynaklık eden örgüt olmasıdır. Assasin kelimesi Arapça'dan alınmadır ve haşhaş yiyen yada haşhaşa bağımlı anlamına gelmektedir. Grubun gerçekleştirdiği eylemler, evlerine dönen Haçlılar ve gezginler aracılığıyla Batı folklorüne aktarılarak Haşhaşin kelimesinin Batılı dillere geçişi gerçekleşmiştir. Bkz. Walter Laquer, **Terrorism**, Boston, Little Brown Company, 1977/

¹⁰ Walter Laquer, **Terrorism**, Boston, Little Brown Company, 1977, s. 7-9.

¹¹ Bruce Hoffman, **Inside Terrorism**, New York, Columbia University Press, 1998, s. 15.

¹² Anarşizm ile Terörizm arasındaki ilişki her zaman tartışma konusu olmuştur. 19. yy. Anarşistleri kendilerini terörist olarak adlandırmakta ve taktiklerinin terörizm olduğunu samimi bir şekilde belirtmekteydiler. Anarşist hareketin en önemli teorisyenlerinden birisi olan Mihail Aleksandroviç Bakunin, eserinde sunmuş olduğu terörizm ve terörist tasvirine atf yapılarak, 19.yy'da terörizmin en önde gelen teorisyeni olarak yorumlanmaktadır. Bkz. Walter Laquer, **The New Terrorism**, London, Oxford Press, 2002, s. 12-16. Bununla birlikte terörizm ile anarşizm arasında ciddi farklılık olduğunu iddia eden görüşlerde bulunmaktadır. Anarşizm felsefesine aykırı gördüğü her düzenin yıkılmasını öğütlerken, yıkıntılar arasından yeni bir düzen doğmasını da ummuştur. Terörizm ise anarşizm ile benzer şiddet içeren yöntemler kullanmasına karşın, ortaya sosyal ve ekonomik bir model koyamamıştır. Dolayısıyla felsefi derinliği olan anarşizm ile yarı askeri bir strateji olan terörizmi, yalnızca yöntem benzerlikleri nedeniyle özdeşleştirmek gerçekçi olmayacaktır. Bkz. Ercan Çitlioğlu, **Gri Tehdit Terörizm**, İstanbul, Destek Yayınları, 2008, s. 123.

¹³ Paul Wilkinson, **Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response**, London, Frank Cass, 2001, s. 21.

¹⁴ Hoffman, **Inside Terrorism**, s. 16.

nitelemesini kabul etmemekte, kendilerine özgürlük savaşçı, gerilla v.s. gibi sıfatlar yakıştırmaktadırlar. Terörizm kavramının içermiş olduğu söz konusu negatif değer yargısı bir bakıma, terörizmin tanımını zorlaştıran unsurlardan birisini teşkil etmektedir. Çünkü bir olgunun terörizm olarak nitelendirilip kabul edilmesi onu tartışmasız olarak, haksız ve savunulamaz kılmakta, söz konusu harekete sempati gösteren ya da çıkarları bu hareketle örtüşen aktörleri, terörizme karşı duruşa zorlamaktadır.

Terörizm ile ilgi çalışmaların hemen tümünde, çalışmaya tanım sorunu ile başlamak gelenek haline gelmiştir. Terörizmin tanımı konusunda, gerek ulusal kanun koyucular arasında¹⁵, gerek akademik çalışmalarda, gerekse uluslararası hukuk bağlamında ittifak bulunmayıp, terörizmin uluslararası düzeyde evrensel kabul gören ortak bir tanımına ulaşılamamıştır.

Özellikle uluslararası hukuk bağlamında ortak bir tanıma ulaşılması yönündeki girişimlerin temeli, henüz 1937 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen "Terörizmin Tanımına İlişkin Antlaşmaya"¹⁶ dek uzatılabilir. Ardından Birleşmiş Milletler bünyesinde, özellikle 1970'li yıllarda ivme kazanarak günümüze değin terörizmle mücadeleyle yönelik birçok antlaşma ve karar alınmıştır. Oluşturulan her metin terörizmin ortak tanımına ulaşılmasına katkı sağlaması hedefine sahip olmakla birlikte günümüz itibariyle Birleşmiş Milletlerin tüm üyelerinin üzerinde oydaşmaya vardığı, genel geçer bir tanım oluşturulamamıştır¹⁷.

Her tanım, tanımı yapanın bakış açısını ve dolayısıyla menfaatlerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte her tanım, gelecekte, tanımlanan unsur dahilinde

¹⁵ Terörizmin tanımına ulaşılması için ilk bakılması gereken kaynaklardan birisi de, ulusal kanun koyucuların geliştirmiş olduğu tanımlardır. "Egemenlerin terör tanımları" olarak da adlandırılan (Bkz. Temel DEMİRER, 'Küreselleşme ve Terör' , **Küreselleşme ve Terör;Terör ve Gerçeği**, Ed. by. Mehmet Ali Civelek, İstanbul, Ütopya Yayınları, 2002, s. 37.) söz konusu tanımlar birbirlerinden nüanslar ile ayrılmalarda temel ortak noktaları; var olan statükoyu korumak gayesiyle üretilmeleri ve yürürlükte olan sisteme karşı geliştirilen tüm siyasal şiddet eylemlerini dışlamalarıdır. Ancak her egemenin kendi egemenlik sınırları çerçevesinde bir sisteme ve çıkarlara sahip olması ve tüm siyasal sistemlerin birbirinden farklı olabilip var olan çıkarların çatışması, söz konusu kanun koyucuları uluslararası düzeyde ortak bir tanımın geliştirilmesinden alıkoymaktadır.

¹⁶ Bkz. "**League of Nations Convention on Definition of Terrorism**" Cenevre, 1937 (çevrimiçi) http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_2.htm 12 Kasım 2008

¹⁷ Birleşmiş Milletler tarafından terörizmle mücadele alanında oluşturulmuş tüm metinlerin listesi için Bkz. (çevrimiçi) <http://www.un.org/terrorism/instruments.shtml> 12 Kasım 2008

meydana gelecek olaylar sonrasında hareket kalıpları ortaya koymasından dolayı, uluslararası siyasette hareket alanını daraltması anlamında tehlike ve riskleri de beraberinde taşımaktadır. Bunların yanı sıra terörizm kuramsal olarak karmaşık bir olgu olup, farklı maskeler ardında görünen bir fenomendir. Tüm bu bileşenleri bir araya getirdiğimizde terörizmin ortak bir tanımının bulunamamasının, politik amaç ve hesap çatışmaları, tarihsel önyargılar, sosyo-ekonomik çıkarlar gibi pek çok farklı ve detaylı nedeni olduğunu belirtmekle birlikte, tanım sorunun tüm boyutlarıyla ele alınması başlı başına bir çalışmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla biz burada çalışmanın kapsamını dağıtmamak amacıyla tanım sorununa daha fazla değinmeden, terörizmin bileşenlerini özetlemeye çalışacağız.

Terörizm kavramının ortak bir tanımı bulunmamakla birlikte, üzerinde en fazla tanımlama çalışması yapılmış kavramlardan birisidir. Sadece 1936 ile 1981 yılları arasında birbirinden farklı birçok resmi terörizm tanımının yapıldığı tespit edilmiştir¹⁸. Terörizm üzerine bugüne değin akademik makalelerde yer verilmiş terörizm tanımlamalarını derleyen bir çalışmada birbirinden farklı yüzlerce terörizm tanımlaması bulmak mümkündür¹⁹. Ancak bu tanımlamalar yakından incelendiğinde her birinin, bakış açıları - ve bazen çıkarları - dâhilinde farklı tonlarda vurguladıkları, ancak tanım içersinde mutlaka yer verdikleri terörizmin ortak niteliklerini bulmak mümkündür. Terörizm üzerine geliştirilen tanımları burada detaylarıyla ele alıp, konunun genel çerçevesini dağıtmak yerine, tanımlarda var olan söz konusu bileşenleri ortaya koyup bunlar üzerinde meydana gelen değişimleri ele alarak konunun ilerlemesini sağlamak daha sağlıklı olacaktır.

Terörizmin karakteristik özellikleri olarak da ifade edilen²⁰, söz konusu bileşenleri;

- Terörizm, şiddetin örgütlü ve planlı bir şekilde sistematik kullanımınıdır.
- Terörizm, farklı yöntem ve araçlarla direkt şiddet kullanımı ya da şiddet kullanımı tehdidini içermektedir.

¹⁸ Walter Laquer, "Reflections on Terrorism", *Foreign Affairs*, C. 65, 1986, s. 86.

¹⁹ Thackrah, *a.g.e.*, s. 66-72

²⁰ Wilkinson, *Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response*, s. 54.

- Terörizmin uyguladığı şiddete fiilen maruz kalan kurbanlar bulunmaktadır.
- Terörizm, gerçekleştirdiği eylemlere maruz kalan kurbanların ötesinde, çok daha büyük bir izleyici kitlesine yönelerek, geniş kitleler üzerinde korku yaratma amacını gütmektedir.
- Terörizm, nihai amaçları farklılaşsa da esas itibarıyla siyasi saiklerle motive olan bir şiddet türüdür.

şeklinde özetlenebilir.

Bu noktaya kadar sürekli bir değişime tabi olduğunu ve bunun tanım sorununu da beraberinde doğurduğunu işaret ettiğimiz terörizmin, günümüz dünyasında yaşadığı dönüşümü ortaya koyabilmek ve bu doğrultuda uluslararası siyaset üzerindeki etki kapasitesini yeniden değerlendirebilmek için söz konusu bileşenlerde meydana gelen yenilikleri yakından irdelememiz gerekmektedir.

1.2.2. Örgütlenme Yapısındaki Değişim

Terörizmin karakteristik özelliklerinden biri, belirli amaç doğrultusunda örgütlenmiş yapılanmaya sahip olup, eylemlerini planlı ve sistematik bir şekilde gerçekleştirmesidir. Günümüz dünyasının sunmuş olduğu fırsatlar ve çağdaş terörizmin sahip olduğu yeni eğilimler doğrultusunda, terörizmin söz konusu örgütlenme yapısı ve planlama süreçlerinde farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır.

Her şeyden önce teknolojik gelişmeler terörist örgütlenme modelleri üzerinde oluşan farklılaşmalarda, başrolü oynamaktadır. İnternet ve uydu teknolojisi aracılığıyla iletişim ağının sunmuş olduğu olanaklar, ulaşım araçlarının çeşitliliği ve azalan maliyetleri, uluslararası finans enstrümanlarının teknolojik altyapı aracılığıyla sermaye hareketlerini kolaylaştırıp hızlandırması gibi faktörlerin tümü, terörist örgütlerin, farklı coğrafyalarda faaliyet gösterebilme yeteneklerini geliştirmiştir²¹. Bir başka ifade ile erişilen teknolojik gelişmişlik seviyesi, terörist örgütler açısından da ulusal sınırları anlamsızlaştırmakta, birden fazla ülkenin sınırları içerisinde

²¹ Debski, Foks, Gorke-Winter, a.g.e., s. 122.

örgütlenmeyi kolaylaştırıp, adeta teşvik etmekte ve terörist örgüt yapılanmalarının uluslararasılaşmasını sebebiyet vermektedir.

Terörizmin örgütlenmesi bağlamında ortaya çıkan yeni bir trend ise, dağınık yada gevşek örgütlenme olarak da ifade edilen yeni yapılanmaların oluşmasıdır²². Gevşek örgütlenme, aynı nihai amaç doğrultusunda hareket eden, birbirinden farklı bölgelerde yaşayan, dağınık - **decentralized** - hücrelere sahip olan ve aralarında kurumsal olmayan ancak gevşek bağların bulunduğu terörist örgütlenme modelleridir. Bu tür terörist örgütlenme modellerinin ortaya çıkışı ile dinsel motivasyona sahip terörizmin yükselişi arasında sıklıkla bağ kurularak, özellikle El Kaide örgütünün yapılanması örnek olarak gösterilmektedir²³. Dinsel motivasyonlu terörist örgütler seküler örgütlerle kıyaslandığında, temsil iddiasında buldukları dini ilkelerin kapsayıcılığı paralelinde farklı coğrafyalarda kamuoyu oluşturma ve yeni üyeler elde etme anlamında potansiyel olarak daha elverişlidir. Günümüzde dinsel saikli terörizmin en tipik örneklerinden birisi olan El Kaide'nin örgütlenme modeli de bu bağlamda sıklıkla irdelenmektedir. Bir bakış açısına göre El Kaide örgütü İslam dinini ve Batı düşmanlığını kullanmak suretiyle, aynı inanca sahip ve benzer saiklerle hareket eden terörist örgütlenmeleri aynı çatı altında toplamış ve bunun da ötesinde Avrupa'nın politik araçlarla gerçekleştirmeye çalıştığını, terörist faaliyetler aracılığıyla gerçekleştirip, ortak amaçlara ve çıkarlara sahip bireyleri/grupları kendi iradeleri ile aynı çatı altında bir araya getirerek, ulusüstü - **supranational** - bir ağ kurmayı başarmıştır²⁴. Ancak buna karşın diğer bir görüş ise, benzer amaçlara sahip olsalar dahi aralarında organik bir ilişki bağı bulunmadığından dolayı farklı coğrafyalarda faaliyet gösteren radikal İslami motivasyonlu terörist örgütlerin tümünü El Kaide şemsiyesi altında görmenin ampirik verilere göre doğru olmadığını belirtmektedir. Ancak günümüzde El Kaide'nin bir "markaya" dönüşmesi de bir vakadır. El Kaide ile hiçbir organik bağı bulunmayan örgütler dahi, böyle bir bağlantı olduğunu ifade ederek yada ima ederek, yerel terör faaliyetlerinin bağlamını kuvvetlendirmekte, sansasyon yaratma amaçlarını gerçekleştirmekte ve desteklenme

²² Nadine Gurr, Benjamine Cole, **The New Face of Terrorism, Threats from Weapons of Mass Destruction**, London, I.B. Tauris Publishers, 2000, s. 30.

²³ **A.e.**, s. 39.

²⁴ Andrzej Galganek, „Terrorism, Hegemony, Globalization, Clash of Civilization“, **Terrorism as a Timeless Actor on the International Stage**, Ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Institute of Political Science and Journalism Press, Adam Mickiewicz University, 2003, s. 18.

imkanına kavuşmaktadır²⁵. Sonuç itibariyle aralarındaki ilişki boyutu açık olmayıp, tartışmalı olmakla birlikte, günümüzde terörist örgütlerin çok başlı, dağınık ve esnek türde örgütlenme modellerine doğru eğildikleri bir trendin var olduğu, özellikle dini motivasyonlu terörist örgütler açısından bir gerçektir. Söz konusu yapılanma tarzı ise terörizmi doğrudan uluslararası siyasetin tartışma konusu haline getirmektedir.

Terörist örgütlerin yapılanmalarında meydana gelen değişimlerden bir diğer önemli başlık ise, terörist örgütler ile organize suç örgütleri arasındaki ayrımın belirsizleşmesidir. Günümüzde terörist örgütler, organize suç örgütlerinin faaliyet alanına giren, kar amaçlı faaliyetlere de yoğunlaşarak transnasyonel suç örgütlerine dönüşmüşlerdir²⁶. Bazı teröristler bu faaliyetlere sadece politik operasyonlarını finanse edebilmek amacıyla yönelirken, bazı kar amaçlı organize suç örgütlerinin (özellikle Güney Amerika'da) de terörizm maskesi altında faaliyet gösterdikleri bilinmektedir²⁷. Yüksek getirisi bakımından uyuşturucu ticareti de bu faaliyetler arasında ilk sırayı almakta ve "narkoterörizm" kavramı da bu bağlamda uluslararası terminolojiye girmektedir. Terörist örgütlerin en çok kar getiren malın, yani uyuşturucunun ticaretine dâhil olmalarının en önemli nedeni, terörizmin artık çok maliyetli bir iş haline gelmesidir. 19. yy. da terörist grupların finansman kaynaklarını oluşturan, sempatizanlardan gelen yardımlar, soygunlar, adam kaçırma gibi aktivitelerden elde edilen gelirler bugün için çok küçük kabul edilebilecek rakamlardır²⁸. Terörist örgütler bir yandan eylemlerinin artan maliyetlerini finanse edebilmek diğer yandan da silah gibi ihtiyaç duyduğu lojistik desteği yaratabilmek amacıyla, ya doğrudan bu faaliyetleri kendi bünyesi içerisinde gerçekleştirmekte ya da söz konusu faaliyetleri gerçekleştiren organize suç örgütleriyle iş birliğine girişmektedir. Dolayısıyla günümüzde terörist örgütler sadece klasik terörist faaliyetlerinin ötesinde, farklı alanlarda da faaliyet gösterebilmekte, örgüt yapılarını

²⁵ Shireen Mazari, "Terörizmin Geleceği ve Ortak Nitelikleri", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, I. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2006, s. 212.

²⁶ Chris Dishman, "Terrorism, Crime and Transformation", **Terrorism in Perspective**, ed. by. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s. 59.

²⁷ **A.e.**, s. 62.

²⁸ Deniz Ülke Arıboğan, "Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü", **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 458.

bu etkinliklere uygun tasarlamaktadırlar. Terörist örgütlerin, uluslararası organize suç örgütleriyle iç içe geçen yapısı, terörizmin, söz konusu uluslararası suçlara yönelik geliştirilen uluslararası politika çerçevesinde de tekrardan ele alınmasına neden olur.

Terörizmin organizasyon yapısı bağlamında ortaya çıkan bir diğer yenilik ise "örgütsüz" terörizm olgusudur. Teknolojik gelişmelerin bir getirisi olarak, organize yapılara ihtiyaç duymayan, bireyselliğin ön plana çıktığı, amatör teröristlerin siyasal nitelikli şiddet kullanma kapasiteleri ve teşebbüsleri artmıştır. Tamamıyla günümüz dünyasına özgü olan söz konusu örgütsüz terörizm olgusu, tespitinin zorluğu nedeniyle belki de en tehlikeli terörizm türlerinden birini teşkil etmektedir. Ne zaman ve nasıl harekete geçeceğini kestirmenin nispeten zor olduğu, psikopatik nitelikler de taşıyan bu terörizm türü²⁹, iletişim ve ulaşım ağının ulaştığı seviye göz önüne alındığında, küreselleşen dünyanın tümü üzerinde etkiler doğurabilecek potansiyel tehdit olarak var olmaktadır.

Benzer motivasyonlara sahip, ancak birbirlerinden bağımsız farklı terörist örgütler arasında ilişkiler kurulması da terörist örgütlerin yapılanması bağlamında ele alınmalıdır. Ancak, günümüz dünyasının sunmuş olduğu iletişim olanakları farklı terörist örgütler arasında etkileşim kurulmasını kolaylaştırıp mümkün kılarsa da, bu durum günümüze özgü, yeni bir olgu değildir. Örneğin, Baader-Meinhof, Kızıl Tugaylar ve Japon Kızıl Ordusu gibi örgütler arasında dünya satında bağlar kurularak, bu örgütlerin birbirlerinden çok şey öğrendikleri, evrensel bir iletişim ağına sahip oldukları bilinmektedir³⁰. Dolayısıyla birbirinden bağımsız terörist örgütlerin, küresel anlamda birbirleriyle etkileşime geçip bağlar kurması, terörizmin uluslararası siyaset üzerindeki etkinliğini arttıran bir unsur olduğunu belirtmekle beraber, bu etkileşim ağının çağımıza özgü bir yenilik olmadığını da not etmeliyiz.

Sonuç itibariyle günümüz terörizm fenomeninin, örgütlenme modellerinin yaşadığı dönüşüm, farklı açılardan tespit edilebilmektedir. Ancak ortaya koymaya çalıştığımız bu farklı boyutlardaki dönüşümlerinin tümü, terörist örgütleri gittikçe

²⁹ A.e., s. 466.

³⁰ Wilkinson, **Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response**, s. 29.

daha fazla uluslararası siyasetin süjesi haline getirmeye yöneliktir. Günümüzde çağdaş terörizmi, organizasyon yapısı bakımından, uluslararası siyasetten ayırtmak, ortaya konan farklılaşmalar ışığında artık mümkün değildir.

1.2.3. Şiddet Araçlarında Farklılaşma

Doğrudan şiddet kullanımı ya da şiddet kullanımı tehdidi içermesi, terörizmin olmazsa olmaz niteliklerinden birisidir. Teröristler itina ile tasarlanmış, planlı ve eşgüdümüne dayalı şiddet eylemleri aracılığıyla, nihai hedeflerine ulaşmaya ya da nihai hedeflerine ulaşmak için gerekli ortamı yaratmaya çalışırlar³¹. Teröristlerin uyguladıkları şiddet eylemleri, seçtikleri yöntem ve strateji, kullandıkları araçlar günün koşulları dâhilinde değişime uğramaktadır. Özellikle 90'lı yıllarla birlikte küresel düzeyde yaşanan sosyal ve teknolojik gelişmeler, teröristlere daha önce görülmemiş düzeyde mağdura ve hasara yol açabilecek olanaklar sunmuştur³².

Terörist eylem taktikleri ya da stratejileri genellikle, geleneksel - **conventional** - ve geleneksel olmayan - **unconventional** - olmak üzere ikili bir ayrımına tabi tutulmaktadır. Geleneksel olarak nitelendirilen; suikast, esir alma, uçak kaçırma ve bombalama gibi terörist faaliyetler, hala birçok terörist örgütün ilk tercihinin oluşturmaktadır. Geleneksel olmayan terörist eylemler ise, Kitle İmha Silahları (KİS) kullanımı ve siber-terörizmi ifade etmektedir³³. Geleneksel olmayan terörist yöntemler zaten adıyla da ifade edildiği gibi, nispeten daha yeni olan ve günümüz dünyasının sunmuş olduğu olanaklar çerçevesinde gelişen tehditlerdir. Ancak bununla birlikte klasik terörist yöntemler de, gelişen koşullar ve olanaklar çerçevesinde farklılaşmaktadır. Dolayısıyla terörizmin şiddet araçlarında meydana gelen farklılaşmayı iki farklı boyuttan ele almak mümkündür.

Geleneksel terörist taktiklerde meydana gelen değişim esas itibarıyla, kullanılan klasik şiddet araçlarının teknolojik gelişme paralelinde artan verimliliğine ya da ölümcüllüğüne dayanmaktadır. Bir yandan üstün yetenekli yeni nesil hafif

³¹ Öktem, **a.g.e.**, s. 52.

³² Walter Laquer, "Reflections About Terrorism, Old and New", **Transnational Terrorism in the World System Perspective**, Warsaw, The Polish Institute of International Affairs Publication, 2002, s. 174.

³³ Pamala L. Griset, Sue Mahan, "Unconventional Terrorist Tactics", **Terrorism in Perspective**, Ed. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s. 227.

silahların gelişmesi, diğer yandan ise patlayıcı maddelerin neredeyse mükemmelleşmesi, teröristlere geleneksel araçları kullanmak suretiyle, daha önce görülmemiş düzeyde fazla hasara ve yıkıma yol açma kabiliyeti kazandırmıştır³⁴.

Ancak günümüz terörizm olgusunun küreselleşen bir tehdit haline gelmesinde payı olan şiddet araçlarındaki farklılaşma, esas itibariyle geleneksel olmayan şiddet araçlarının terörist örgütler tarafından kullanım potansiyelinin ortaya çıkmasıdır. Gerek KİS'leri, gerekse siber-terör tehdidi ulusal sınır tanımayan şiddet türlerini ifade etmektedir³⁵. Dolayısıyla konvansiyonel olmayan terörist saldırı taktikleri, özü itibariyle uluslararası coğrafyada cereyan etmekte ve doğrudan uluslararası politika kapsamına girerek bu alanda sonuçlar doğurmaktadır.

1.2.3.1.Kitle İmha Silahları Tehdidi

Kitlelerin imhasına yönelik saldırı taktiklerinin, henüz 19. yy.da dile getirilmeye başlandığı bilinmektedir. Radikal bir devrimci olan Alman yazar Karl Heinzen henüz 1840'larda, tüm bir şehri ve içinde yaşayan tüm nüfusu ortadan kaldıracak türde bombaların imal edilebileceği olasılığı üzerinde durmaktaydı³⁶. 20.yy.ın başlarında ise kitle imhasına yönelik saldırılar, bilim kurgu türündeki romanların vazgeçilmez bir teması haline gelerek, bir anlamda da bilim kurgu romanlarının popülerleşmesi sonucunu da doğurmuştur³⁷. Kısacası kitle imhasını mümkün kılabilecek araçların geliştirilip, kullanılması çok uzun bir süreden beri dile getirilip beklenmekte ve bu beklenti, öncelikle I. Dünya Savaşı sırasında kullanılan kimyasal, biyolojik silahlarla ve doruk noktası olarak, II. Dünya Savaşı sonlandıran atom bombası kullanımıyla gerçekleşmekteydi. Ancak konumuzun genel çerçevesi açısından Kitle İmha Silahları (KİS)'ni anlamlı kılan, kitle imhasını mümkün kılabilecek söz konusu şiddet araçlarının küçük gruplar - terör örgütleri gibi ulus-devletlere oranla küçük gruplar - ya da bireyler tarafında elde edilebilme olasılığının günümüzde en yüksek seviyeye ulaşmış olmasıdır.

³⁴ Laqueur, "Reflections About Terrorism, Old and New", s. 174.

³⁵ Griset, Mahan, a.g.e., s. 228

³⁶ Laqueur, "Reflections About Terrorism, Old and New", s. 175.

³⁷ Walter Laqueur, "Weapons of Mass Destruction", **Terrorism in Perspective**, ed. by. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s. 240.

KİS'ları kendi içersinde kimyasal, biyolojik ve nükleer olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Kimyasal ve biyolojik silahlarda nispeten daha kolay olmak üzere, silahların üretimi için gerekli ham madde tedarikinin zor olması, silahların üretilmesinin özel uzmanlık, ciddi zaman ve parasal yatırım gerektirmesi ve tüm bunların ötesinde KİS kullanımını sonrasında oluşabilecek hasarın terörist örgütlerin esas amaçlarıyla birebir örtüşmediği tezi, gibi faktörler bir araya getirildiğinde, KİS'nın günümüzde terörist örgütler tarafından elde edilip kullanılması tehdidinin ne derece gerçekçi olduğu sorgulanmaktadır³⁸.

Sovyetler Birliğinin yıkılması ile KİS'nın erişilebilirliği potansiyelinin artması arasında bağ kurmak gerekmektedir. Sovyetler Birliği bilindiği üzere soğuk savaş döneminde KİS üzerine büyük yatırımlar yaparak bu alanda birçok çalışma ve ilerleme kaydetmiştir. Ancak Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte söz konusu bilimsel çalışmaların gerçekleştirildiği birçok tesis, yeni kurulan Rusya Federasyonun sınırları dışında, nispeten otorite boşluğu yaşanan bölgelerde kalmıştır. Bununla birlikte Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte işsiz kalan, alanında uzman pek çok bilim adamının, özellikle Orta Doğu başta olmak üzere farklı coğrafyalarda istihdam edildikleri bilinmektedir³⁹. Organize suç örgütleri açısından bakir alanlar haline gelen söz konusu eski Sovyetler Birliği toprakları, bu bölgelerde daha önce kurulmuş olan nükleer ve konvansiyonel silah üretim merkezlerini birer illegal ticaret odağı haline getirmiştir. Sovyetler döneminde bölgede geliştirilen silahların akıbetinin söz konusu muğlâklığı, organize suç örgütleri ve terörist örgütler arasında kurulan ilişkiler de göz önüne alındığında, terörist örgütlerin gerek ham maddelere gerekse doğrudan geliştirilmiş silahlara ulaşabilme riskini en üst seviyeye taşımıştır⁴⁰.

KİS'nın terörist örgütler tarafından elde edilebilse dahi kullanılmasının, yaratacağı sonuçlar açısından terörist örgütlerin nihai amaçlarıyla ne kadar uyduğuna ve dolayısıyla bu tehdidin ne kadar gerçekçi olduğunu da ayrıca irdelemek gerekmektedir. Çünkü terörist saldırıların en genel niteliklerinden birisi de gerçekleştirilen eylemin sembolik olması, gerçekleştirilen eylemden fiilen zarar

³⁸ Griset, Mahan, **a.g.e.**, s. 227.

³⁹ **A.e.**, s. 454.

⁴⁰ Arıboğan, "**Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü**", s. 454.

gören mağdurları basit birer mesaj taşıyıcısına dönüştürmek suretiyle, esas amacın izleyiciler, yani toplumun geri kalanı üzerinde korku ve dehşet atmosferi yaratmak olmasıdır. Dolayısıyla esas amacı ses getirmek olan terörizmin, KİS aracılığıyla gerçekleştireceği eylem ses getirmenin ötesinde büyük bir sessizlikte yaratabilir⁴¹. Bir terörist örgütün KİS kullanıp kullanmayacağı; örgütün politik amacı, kullandıkları taktik ve strateji, KİS kullanmak suretiyle elde edilmesi beklenen avantajlar, grup içi dinamikler, örgüt ve liderlerin psikolojisi ve örgütün faaliyet gösterdiği sosyo-politik ortam gibi birbirinden farklı, birden çok değişkene bağlıdır⁴². Bu sebeplerden dolayı KİS kullanımının terörist örgütler tarafından tercih edilecek bir yöntem olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte, günümüzde tüm boyutlarıyla farklılaşan bir terörizm fenomenini ele aldığımızı ve dolayısıyla terörizm hakkındaki klasik öngörülerin, küreselleşen çağdaş terörizmi tüm boyutlarıyla açıklamakta kimi zaman yetersiz kaldığını dile getirmekte fayda vardır.

KİS tehdidini gerçekçi kılan ise, özellikle dinsel içeriğe sahip yükselen fanatizm ile KİS'lere erişilebilirliğin aynı dönemlere denk gelmesidir. Bu güne dek yapılan çalışmalarda sadece, ussal olmayan, politik amaçları olmayıp sadece ruhani vizyona sahip ya da yıkıcı/yok edici inanca sahip terörist örgütlerin bu tür silahları kullanmaya yönelebileceği üzerinde genel bir oydaşma söz konusuydu⁴³. Seküler terörist örgütler açısından KİS kullanımının yaratacağı sonuçlar, esas ulaşılmak istenen sonuçlarla örtüşmezken, dinsel karakteristiğe sahip terörist örgütler ise amaçlarının kuşatıcılığı bakımından KİS kullanımına daha yatkındır⁴⁴.

Bugüne dek başarısızlıkla sonuçlanan ve amatör bir kaç girişimin dışında, KİS'ni kullanan ciddi bir terörist saldırı gerçekleşmemiştir. Bu durumun tek istisnası ise 20 Mart 1995'te Aum Shinrikyo adındaki Japon Budizm'inin bir alt uzantısı olan terörist cemaat tarafından, Tokyo metrosunda gerçekleştirilen sarin-sinir gazı saldırısı olmuştur. Saldırı sonucu planların aksine sadece 12 kişi hayatını kaybetmiş ancak 5000'den fazla kişi saldırıdan etkilenmiştir. Saldırının temel özelliği günümüz

⁴¹ Laqueur, "**Weapons of Mass Destruction**", s. 251.

⁴² Gurr, Cole, **a.g.e.**, s. 250.

⁴³ Laqueur, "**Weapons of Mass Destruction**" s. 253.

⁴⁴ Gurr, Cole, **a.g.e.**, s. 252.

terörizm olgusu ile KİS tehdidi arasındaki ilişkiyi tüm boyutlarıyla ortaya koyuyor olmasıdır. Saldırıda kullanılan gaz bileşiminde yapılan yanlış hesaplama ve söz konusu gazın oksijenle temasıyla öldürücü etkisinin azalması - ki bu sebeple saldırı bilinçli bir şekilde kapalı alan olan metro istasyonunda gerçekleştirilmiştir - gibi faktörler bir araya geldiğinde planlanan sonucu doğurmamıştır. Bu açıdan saldırı KİS kullanımının bir terörist örgüt açısından günümüz koşullarında dahi zorluklarını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ise Aum Shinrikyo - **supreme truth** - Japon Budizm'inin bir alt uzantısı olan dini bir cemaattir⁴⁵. Dolayısıyla dinsel saiklerle hareket eden bir organizasyonun KİS kullanımına yönelebileceği yönündeki öngörüler de onaylayan bir veri olması açısından da ayrıca anlamlıdır. Ancak tüm bunların da ötesinde Tokyo metrosunda gerçekleştirilen söz konusu saldırı, KİS aracılığıyla saldırı gerçekleştirme olasılığını fiiliyata dönüştürerek, bir yandan diğer terörist örgütlere örnek teşkil etmesi açısından terörizm tarihinde yeni bir sayfa açarken, diğer yandan da sebebiyet verdiği fiili hasarın ötesinde, küresel anlamda yarattığı korku ve endişe açısından kayda değerdir⁴⁶.

Sonuç itibariyle, KİS'nin terörist örgütler tarafından kullanılma riski artmakta ancak teknik gereklilikler ve taktiksel tercihler KİS kullanımını kısıtlamaktadır. Bu sebeplerle terörist örgütlerin yakın bir tarihte bu tür ciddi bir saldırıya yönelmeyeceği, bu yöndeki girişimlerin nadiren gerçekleşeceği, bu tür bir saldırı girişimi olsa dahi, KİS kullanımının büyük olasılıkla başarısızlıkla sonuçlanacağı öngörülmektedir⁴⁷. Ancak tüm bu öngörülere rağmen böyle bir ihtimalin varlığı dahi, KİS kullanımını tehdidini ciddiyetle ele almayı gerektirir. Günümüzde hiç bir toplum üyelerinin tümünü, KİS aracılığıyla gerçekleştirilen bir saldırıdan koruyamaz, bunun yanında uluslararası işbirliğine girişmeksizin bu tehdide karşı önlemler geliştiremez. Dolayısıyla KİS kullanımını tehdidinin bir yandan, fiili ve psikolojik olarak küresel etki gücüne sahip olması, diğer taraftan da bu tehdide karşı geliştirilecek önlemlerin uluslararası politikada iş birliğini gerektirmesi, KİS tehdidini, terörizmin doğrudan uluslararası siyaset üzerinde etki doğuran bir unsur haline getirmektedir.

⁴⁵ Thackrah, *Dictionary of Terrorism*, s. 22.

⁴⁶ Laqueur, "Reflections about Terrorism, Old and New", s. 171.

⁴⁷ Laqueur, "Reflections about Terrorism, Old and New", s. 181., Gurr, Cole, a.g.e., s.229.

1.2.3.2. Siber Terör Tehdidi

Siber terörizm, en geniş anlamıyla; belirli bir politik ve sosyal amaca ulaşmak için, bilgisayar sistemleri ve özellikle internet aracılığıyla, hedeflenen toplum üzerinde psikolojik ve fiili saldırılar gerçekleştirilmesidir⁴⁸.

Günümüz bilim çağında yaşanan teknolojik gelişmeler ve bunun paralelindeki sosyal dönüşümler, söz konusu trende ayak uyduran gelişmiş toplumları, bir bakıma daha fazla yaralanabilir hale getirmiştir. İletişim alanında yaşanan devrim niteliğindeki yenilikler ve özellikle internet teknolojisindeki gelişmeler toplumları gün geçtikçe bilgisayar teknolojilerine daha bağımlı hale getirmektedir. İnternetin günümüz dünyasında eriştiği yaygınlık seviyesi, işlevsellik anlamındaki tüm katkılarının yanı sıra, kullanıcılarının iyi niyetli oldukları inancının temel alınmasından da kaynaklanmaktadır⁴⁹. Uluslararası mali işlemler, ulaşım sektörü altyapıları ve iletişim ağı, enerji kaynakları altyapıları gibi çoğaltabileceğimiz, terörist saldırıların hedefi olma potansiyeline sahip, birçok alan gün geçtikçe artan bir hızla bilgisayar ve internet teknolojisine bağlanarak kontrol edilmektedir. Ancak hızla günlük hayatın her alanına sızan internet teknolojisi aynı zamanda, birisinin istemesi halinde kötüye kullanılabilme özelliğine de sahiptir. Dolayısıyla internet kullanımının genişlediği gelişkin toplumlarda, internetin yıkıcı/bozucu amaçlarla da kullanılabilme potansiyeli göz önüne alındığında, zarar görme riskinin de arttığı bir gerçektir/

Terörist örgüt yapılanmaları ve özellikle bireysel terörist faaliyetler açısından internetin sunmuş olduğu olanaklardan önceki bölümlerde bahsetmiştik. Bilgisayar teknolojileri, terörist örgütlere, klasik hiyerarşik örgütlenme yapısının ötesinde dağınık/esnek örgütlenme imkânları sunmasının yanı sıra bu noktada, doğrudan şiddet aracı anlamında ele alınmalıdır. Bugün internet aracılığıyla, kurulmuş ağ yapılarına saldırarak uluslararası haberleşme sistemlerini felce uğratmak, küresel

⁴⁸ "Cyber Operations and Cyber Terrorism", DCSINT Handbook No:1.02, 2005, (çevrimiçi) <http://stinet.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA439217&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> 7 Ekim 2008.

⁴⁹ Motohiro Tsuchiya, "Siber Terörizm Tehdidi ve Önlemler", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, II. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2008, s. 198.

sermaye akışını etkilemek, bilgi-işlem ağlarını çökerterek kamusal hizmetleri sekteye uğratmak ya da enerji kaynakları altyapılarını doğrudan kontrol ederek zarara yol açmak gibi uzayıp giden bir olasılıklar listesi oluşturmak mümkündür⁵⁰. Her anlamıyla konvansiyonel olmayan bu yeni tür şiddet aracının, terörist örgütler tarafından kullanılma potansiyeli, terörist saldırılara bir anlamda yaratıcılık katarak, günümüz terörizm olgusunu başka bir boyuta taşımaktadır.

Özellikle uluslararası alt yapıların ve işlemlerin internet ortamında karşılıklı olarak birbirlerine bağılılığı artıkça da teröristler açısından incinebilir hedeflerin sayısı artmaktadır. Bilgi çağında teröristlerin teknolojik silahları elde etme ve kullanma potansiyellerinin gelişimi, yakın gelecekte yeni tehditler oluşturma risklerini de arttırmaktadır⁵¹. İnternet küresel bir var oluştur ve siber saldırılar kolaylıkla ulusal sınırların ötesine geçebilmektedir. Siber saldırılardan hükümetler, özel kuruluşlar, sivil toplum örgütleri gibi farklı aktörler benzer şekilde etkilenebilir ve bu sebeple siber terörle mücadele de, uluslararası boyutta tüm aktörlerin koordinasyon halinde hareket etmeleri gerektiği sürekli dile getirilir⁵². Dolayısıyla siber terör tehdidinin varlığı, terörizmin küreselleşerek uluslararası politikada etkiler doğurmasına neden olan faktörlerden birini teşkil etmektedir.

1.2.4. Eylem Hedeflerinde Farklılaşma

Terörist eylemlerin somut hedefleri ile uluslararası politikayı etkileme amaçları arasında doğrudan bağlantı bulunmaktadır. Nihai amacı uluslararası politika üzerinde etkiler yaratmak olan günümüz küreselleşen terörizm olgusu, eylem hedefi olan, gerek doğrudan mağdurları gerekse dolaylı mağdurlarını belirlerken, uluslararası siyaset üzerinde yaratabileceği etkileri de hesaba katarak hareket etmektedir.

Terörist eylemlerin somut hedefi, öncelikle gerçekleştirilen eyleme fiilen maruz kalanlar - kurban yada mağdurlar - ve bu eylem aracılığıyla üzerlerinde korku, panik yaratılmak istenilen topluluk, olmak üzere ikiye ayrılabilir. Terörizmle

⁵⁰ Brian Levin, "Cyberhate", **Terrorism in Perspective**, ed. by. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s. 254.

⁵¹ Laqueur, "**Reflections about Terrorism, Old and New**", s. 176.

⁵² Tsuchiya, **a.g.e.**, s. 200.

ilgili çalışmalarda sıklıkla tekrarlandığı üzere, gerçekleştirilen eylemin mağdurları, özünde terörizmin esas hedefi değil, saldırı aracılığıyla toplum içersinde korku ve dehşet atmosferi yaratmak istenirken, terörist örgüt ile toplum arasında basit bir mesaj taşıyıcısına dönüşmektedirler.

Terörizmin doğrudan mağdurları, bir üçüncü kişiyi ya da grubu etkilemek amacıyla alet edilen masum kişilerdir. Buradaki "masumiyet"ten kasıt ise, mağdurların saldırı konumunda olmamaları yani savaş zamanında "muharip" sayılacak kişilerden oluşmasını ifade etmektedir⁵³. Bu yaklaşım ABD'nin de terör tanımlamasında da yansımaları bulmakta, ayrıca ABD sadece sivillere karşı değil, saldırı konumunda bulunmayan - muharip - askeri birliklere karşı geliştirilen saldırıları da terörist saldırı kapsamında tanımlamaktadır⁵⁴. Ayrıca terörizmin masum bireyleri hedefleyen niteliği, terörizm ile gerilla savaşı arasındaki ayrımı da ortaya koymaktadır. Gerilla savaşı ile terörizmin siyasi hedefleri aynı olabilir, ancak kullanılan taktik ve strateji birbirinden farklıdır; gerilla savaşı askeri hedeflere, terörizm ise sivil hedeflere yönelir⁵⁵.

Bu noktada günümüz terörizmini farklılaştıran faktörlerden bir diğeri olan azalan seçicilik - **indiscrimination** - olgusunu ele almakta yarar vardır. Teröristlerin eylemlerini gerçekleştirirken, eylemlerden fiilen zarar gören, doğrudan mağdurlar arasında ayırım gözetmemesi yönündeki eğilim, 1980'li yıllarda başlayıp özellikle 90'larda yoğun bir artış göstermiştir. Terörist eylemlerin, eylem hedefleri arasında ayırma gitmemesi ya da en azından bu konuda seçici davranmaması ancak terörizmin motivasyonunun da meydana gelen değişimle açıklanabilir. Nihai olarak politik bir amaç uğrunda mücadele eden terörist örgütler açısından kamuoyu oluşturmak, ayrıca bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla gerçekleştirilen eylemler sonucunda fiilen mağdur olacak bireylerde, eylemin planlanması aşamasında çözümlenmeye dahil edilmektedir.

⁵³ Öktem, a.g.e., s. 61.

⁵⁴ Office of the Coordinator for Counter Terrorism Report 1994, s. 19., Michael J. Stevens, "The Unanticipated Consequences of Globalization: Contextualizing Terrorism", **The Psychology of Terrorism**, Ed. Chris E. Stout, Volume III, London, Praeger Publication, 2002, s. 32.'den alıntılanarak.

⁵⁵ Boaz Ganor, "**Defining Terrorism - Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?**", (çevrimiçi) <http://ict.org.il/ResearchPublications/tabid/64/Articlsid/432/currentpage/1/Default.aspx>, 25 Eylül 2008.

Ancak bu öngörülere rağmen, özellikle son 10 yılda gerçekleşen terörist eylemlere, eylemleri gerçekleştiren örgütlerin savundukları dünya görüşüne ve bu eylemlerden mağdur olan bireylere yakından bakıldığında, terörist örgütlerin mağdurların kimliklerinden çok, mümkün olduğu kadar fazla hasar vermeye ve sansasyon yaratmaya odaklandıkları gözlenebilir. Yine bu bağlamda günümüz terörizminde yükselen radikal dini motivasyonlar ile söz konusu azalan seçicilik arasında bağlantı kurulmaktadır. Nitekim 1990'dan sonra gerçekleştirilen ve yüz ve üzerinde insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan saldırıların tümünün dinsel motivasyona sahip örgütler tarafından gerçekleştirilmesi bu bağlantıyı açıklayıcı niteliktedir⁵⁶.

Bir önceki bölümde ele aldığımız şiddet araçlarındaki farklılaşmayla da bağlantılı olarak, şiddet eylemlerinin ölümcüllüğünde kayda değer bir artış olduğu gerçektir⁵⁷. Konvansiyonel olmayan taktiklerin yanı sıra, geleneksel terörist eylemlerinin de, geniş kitlelerin ölümü ya da yaralanmasına sebebiyet verecek şekilde dizayn edilebildiğini görmekteyiz. Bu duruma en açık örnek ise; klasik terörist eylem türlerinden birisi olan uçak kaçırma eyleminin, farklı kurgulandığında sebebiyet verebileceği hasarı gözler önüne sermesi açısından, 11 Eylül saldırılarını gösterebiliriz.

Yeryüzünde gerçekleşen tüm terörist eylemlerin veritabanını oluşturmaya yönelik, akademik çevrelerce ve farklı örgütler tarafından çok sayıda ciddi çalışma günümüze dek yapıla gelmiştir. Ancak terörizmin henüz tanımı konusunda genel bir konsensüs oluşamadığından, hangi olayın terör saldırı kapsamına gireceği konusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmakta, bunun sonucunda da oluşturulan söz konusu veritabanları birbirinden farklı rakamlar ortaya koymaktadır. Ancak bu çalışmalara yakından bakıldığında, rakamlar farklı olmakla birlikte, terörist eylemlerdeki genel trend hakkında kayda değer bilgiler vermektedirler. Farklı kaynakların ortaya koymuş olduğu veritabanlarına göre⁵⁸,

⁵⁶ Gurr, Cole, **a.g.e.**, s. 23-38.

⁵⁷ Bruce Hoffman, "**Change and Continuity in Terrorism**" (çevrimiçi) <http://www.terrorisminfo.mipt.org/hoffman-ctb.asp> 7 Eylül 2008.

⁵⁸ Konuyla ilgili benzer veritabanı çalışmalarını çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, burada, US Office of Technology Assessment - OTA - (ABD Teknoloji Değerlendirme Kurumu) ve St. Andrews Üniversitesi tarafından hazırlanan veri tabanlarını karşılaştırmak suretiyle yorumlamaya gidilmiştir. Bkz. John Richard Thackrah, **Dictionary of Terrorism**, 2.bs., London, Routledge, 2004

özellikle 1990'lı yıllarla birlikte gerçekleşen terörist eylem sayısında kayda değer bir azalma söz konusudur. Ancak bununla birlikte terörist eylemlerden fiilen mağdur olanların sayısında ise aksine büyük bir artış söz konusudur. Daha açık bir ifade ile terörist eylemlerdeki yeni trend; daha az saldırı, daha fazla zayıat şeklinde ifade edilebilir. Bu olgu terörizmin artan ölümcüllüğünün eylem hedefleri üzerindeki yansımalarını göstermesi açısından kayda değerdir.

Motivasyonları ekonomik, politik yada dinsel olsun günümüz terörist örgütleri, yaşamsal önemlerinin yanında sembolik öneme de sahip, finans merkezleri, ulaşım ve enerji altyapıları, medya merkezleri ve uluslararası örgüt merkezlerinin de, eylem hedefi olarak değerlerinin farkına varmış durumdadır⁵⁹. Özellikle terörizmin belirleyici niteliklerinden birisi olan sansasyon yaratma amacını gerçekleştirmek için sembolik öneme sahip hedefler seçilmekte, bununla birlikte seçilen hedefin ses getirme kapasitesi göz önünde bulundurularak uluslararası öneme sahip hedefler öncelikle tercih edilmektedir.

Özetle bir yandan terörist eylemlerde azalan seçicilik ve artan şiddet kayıt altına alınırken diğer taraftan sembolik değere sahip hedeflerde terörist eylemlerin kapsama alanına dahil olmaktadır. Tüm bu faktörler bir araya getirildiğinde, terörizmin eylem hedefleri bağlamında azalan seçiciliği, aratan ölümcüllüğü ve eylem hedeflerinde uluslararası değer aramaya başlaması, çağdaş terörizmi küresel bir tehdit haline getirip, uluslararası siyasetin öncelikli sükjelerinden birisine dönüştürmektedir.

1.2.5. Propaganda Boyutunun Farklılaşması

Terörizmin gerçek kurbanlarının ötesinde, esas olarak izleyici kitlesini hedef alması ve bu yüzden gerçekleştirilen eylemlerin duyurulması çabasında olması, temel karakteristiklerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Terörizm genellikle, esas olarak izleyici kitlesini hedefleyen bir tiyatro oyununa benzetilmekte ve bu

⁵⁹ Michael J. Stevens, "The Unanticipated Consequences of Globalization: Contextualizing Terrorism", **The Psychology of Terrorism**, Ed. by. Chris E. Stout, Volume III, London, Praeger Publication, 2002, s. 34.

tiyatronun reklamının yapılmasının terörist örgütler açısından yaşamsal öneme sahip olduğu dile getirilmektedir⁶⁰.

Bu bağlamda terörizm ile medya arasında karşılıklı olarak birbirlerinden beslenen bir ilişki türü var olmaktadır. Terörizm ile medya birbirinden ayrılmaz yapışık bir yaşam biçiminin iki tarafıdır⁶¹. Medya kurumları terörist eylemlerin yarattığı, şiddet ve dramdan faydalanarak izleyiciyi ekran başına çekme arzusuyla hareket ederek, isteyerek ya da istemeyerek terörizmin asli hedefine de hizmet etmiş olmaktadır. Bu nedenle çoğu zaman terörizme destek olan unsurlar arasında, medyanın desteği de değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Terörizm ile medya arasındaki söz konusu karşılıklı ilişki dolayısıyla, zaman zaman hükümetler, terörizmin haber haline getirilmesi süreçlerinde kısıtlayıcı tedbirler alarak bir anlamda medyayı kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Örnek vermek gerekirse, 11 Eylül saldırısı sonucunda oluşan zayıf ve medyada yer alan görüntüler karşılaştırıldığında, izlediklerimizin sadece görmemize izin verilenler olduğunu ileri sürebiliriz. Nitekim bugün uluslararası terörist eylemlerin sadece üçte biri civarında bir oranı, medya tarafından rapor edilmektedir⁶².

Ancak günümüz terörizm fenomeninin ayırt edici temel özelliklerinden birisi medyatik karaktere bürünmesi olmuştur. Teknolojik gelişmeler paralelinde, iletişim alanındaki çeşitlilik ve görece özerklik, hükümetlerin medyayı kontrol altına almak yoluyla terörizmin propaganda sürecini kısıtlama yetenekleri törpülenmiştir. Üst kontrolden görece bağımsız olan web siteleri ve modern internet teknolojisinin yarattığı global medya ağı aracılığıyla, terörist eylemler kolaylıkla haber haline dönüşmekte, bunun da ötesinde söz konusu teknolojik olanaklar terörist örgütlerin kendilerinin de propaganda sürecini yürütebilmelerini olanaklı kılmaktadır.

Bir yandan şiddet araçları, eylem hedefleri ve motivasyon gibi terörizmin unsurlarında meydana gelen değişimi, diğer taraftan da günümüz iletişim ve dolayısıyla medya ağının küreselleşmesi olgularını bir araya getirdiğimizde ise,

⁶⁰ Brian Jenkins, "International Terrorism: The Other World War", California, Rand, 1985.

⁶¹ Deniz Ülke Anboğan, **Terör Korku Hali, Tarihin Sonundan Barışın Sonuna**, 3. bs., İstanbul, Profil Yayıncılık, 2007, s. 89.

⁶² Arıboğan, "Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü", s. 461.

terörizmin propaganda sürecinin, nihai hedeflerin ötesinde lokal yada bölgesel olarak sınırlanamayacağını, küresel boyutta cereyan ettiğini belirtmeliyiz. Bir başka ifade ile bir tiyatro oyunu olan terörizmin sahnesini yeryüzünün tamamı, hedeflediği izleyici kitlesini ise yeryüzünde yaşayan tüm bireyler oluşturmaktadır.

1.3. Küreselleşme Sürecinin Çıktısı Olarak Yeni Tür Terörizm

Bir yandan terörizmin somut bileşenlerinde farklılaşmalar ortaya çıkarken, diğer yandan da terörizm ve terörist gruplar hakkındaki temel anlayışları zorlayan, yeni kafa yapıları ve yeni motivasyonların yeşerdiği gözlemlenmektedir. Terörizmi diğer adi vakalardan (özellikle organize suçlardan) ayıran en önemli unsur olan siyasi motivasyon⁶³ ile örgüt yapıları, eylem stratejileri ve kullanılan silahlar arasında doğrudan paralellik bulunduğu, farklı motivasyonlara sahip terörist örgütler üzerinde yapılan araştırmalar sonucu ortaya konmuştur⁶⁴. Dolayısıyla terörizmin bileşenlerinden olan motivasyon unsurunun, diğer bileşenler üzerindeki şekillendirici etkisi dikkate alındığında, terörizmin motivasyon unsurunda meydana gelen değişimi, küreselleşen terörizm iddiamızı da güçlendirmek adına, ayrı bir başlık altında inceleme zorunluluğu doğmuştur.

1.3.1. Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması

Özellikle küreselleştiğini iddia ettiğimiz terörizm olgusunun ayırt edici unsurlarından, motivasyon faktörünün yaşadığı farklılaşma, küreselleşme süreciyle terörizm arasındaki karşılıklı etkileşim incelenerek, ortaya konulabilir. Küreselleşme süreci ve terörizm olgusu arasındaki söz konusu iki yönlü etkileşimi⁶⁵ inceleyebilmek için, öncelikle küreselleşme kavramının neyi ifade ettiği ve bu sürecin negatif sonuçları üzerine eğilmemiz gerekmektedir.

Küreselleşme kavramının kendisi de, tıpkı terörizm kavramında olduğu gibi, günümüz literatürünün en popüler kavramlarından birisi olmakla beraber, henüz,

⁶³ Anboğan, **Terör Korku Hali**, s. 109.

⁶⁴ **A.e.**, s. 125.

⁶⁵ Debski, Foks, Gorca-Winter, **a.g.e.**, s. 128.

üzerinde oydaşmaya varılmış, genel geçer ortak bir tanımdan yoksundur ⁶⁶. Küreselleşme teorisine yönelik yaklaşımlar günümüzde; 'aşırı küreselleşmeciler' (**hiperglobalizers**), 'şüpheciler' (**sceptics**), 'dönüşümcüler' (**transformationalist**) şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır ⁶⁷. Ancak söz konusu farklı yaklaşımları detaylarıyla ele aldığımızda, aslında görüş ayrılıklarının küreselleşmenin yorumlanması üzerine odaklandığını görebiliriz. Bir başka deyişle bu üç perspektif arasındaki ana farklar, olgulardan daha çok, temsil ettikleri dünya görüşlerinden kaynaklanmaktadır ⁶⁸.

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması; Üç Eğilim⁶⁹

	Aşırı Küreselleşmeciler	Şüpheciler	Dönüşümcüler
Yeni olan ne?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları, geçmişten daha zayıf yönetim	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağlılık
Hakim Özellikler	Küresel Kapitalizm, Küresel Yönetişim, Küresel Toplum	Dünya 1890'larda olduğundan daha az karşılıklı bağlı	Yoğun ve Geniş (Thick) Küreselleşme
Ulusal Hükümetlerin Gücü	Geriliyor ve Aşınıyor	Güçleniyor ve Çoğalıyor	Yeniden inşa ediyor Yeniden yapılanıyor
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve Teknoloji	Devlet ve Piyasalar	Modernitenin Birleştirici Güçleri
Tabakalaşma Kalıpları	Eski Hiyerarşilerin Aşınması	Güneyin artan Marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hakim Motif	McDonalds, Madonna, vs.	Ulusal Çıkar	Siyasal Topluluğun Transformasyonu
Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesi olarak	Uluslararasılaşma ve Bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki bölgeler arası eylem ve ilişkilerin yeniden düzenlenmesi olarak
Tarihsel Yörünge	Küresel Uygarlık	Bölgesel bloklar/ Medeniyetler Çatışması	Belirsiz; küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus-devletin Sonu	Uluslararasılaşma, devletin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor

⁶⁶ David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, **Global Transformation**, 6. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 1.

⁶⁷ A.e., s. 3.

⁶⁸ Veysel Bozkurt, "Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Ed. by. Veysel Bozkurt, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 25.

⁶⁹ Held, McGrew, Goldblatt, Perraton, a.g.e., s. 10.

Dolayısıyla hangi perspektife sahip olduğuna bakmaksızın, bu farklı yaklaşımların küreselleşme süreciyle ilgili, farklı yoğunluklarda vurgulamakla beraber, üzerinde hemfikir oldukları, olgular ve sonuçlar üzerinde durmak, küreselleşme kavramının, konumuz genel çerçevesi açısından anlamlandırılmasında yardımcı olacaktır.

Küreselleşme kavramıyla ilgili olarak belki de ilk ifade edilmesi gereken; konunun teorisyenleri tarafından yapılan ciddi çalışmaların pek çoğunda, küreselleşmeden, bir 'süreç' olarak bahsediliyor olmasıdır. Küreselleşme olgusunun öncelikle süreç olarak ele alınması, bir başka deyişle, küreselleşme süreci olarak irdelenmesi, bu olgunun tarihsel bir arka plana sahip olduğunu ve geleceğe yönelik bir projeksiyonu ifade ettiğini anlatır⁷⁰. Küreselleşmeyi bir süreç olarak incelemenin, tarihsel bir yaklaşım gerektirmesi ise; tarihsel süreç içerisinde meydana gelen küreselleşme benzeri ya da ilk küreselleşme hareketlerini incelemeyi, 'çağdaş' küreselleşme kavramının ileri sürülmesini ve bunlar arasındaki farkları tartışmayı doğurur⁷¹. Küreselleşme sürecinin tarihsel gelişimi ele alındığında, sıklıkla, 19. yy.ın son çeyreğinde yaşanan dünya ekonomi politığıne vurgu yapılır ve günümüz küresel ekonomisiyle karşılaştırmak suretiyle, iki dönem arasındaki benzerlikler ve farklar ortaya konmaya çalışılır. Böylesine bir karşılaştırmaya girişmek ise, küreselleşme sürecinin ekonomik bir alt yapı temeline dayandığı gerçeğini kabul etmemizi de beraberinde getirir.

19. yy.ın son çeyreğindeki uluslararası sistemin, günümüz uluslararası sistemiyle, özellikle ekonomik anlamda, benzerlikler taşıdığını ve dolayısıyla günümüzde yaşanan sürecin, yeni bir durum olmadığını iddia eden yaklaşımın dayandığı temel argümanlar; I. Dünya Savaşı öncesi dönemde uluslararası ticaret hacminin, günümüze oranla kanıtlanabilir ölçüde daha yüksek olması, çok uluslu üretim yapısının var olması ve mobilizasyon bağlamında dünya nüfusunun daha

⁷⁰ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye Jr. "Globalization: What's New? What's Not?", **The Global Transformation Reader**, Ed. by. David Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 77.

⁷¹ **A.e.**, s. 78.

hareketli olması⁷², şeklinde özetlenerek sıralanabilir. Ancak bu yaklaşıma getirilen eleştiri ise; söz konusu dönemde yaşanan ekonomik gelişmelerin ekonomik entegrasyon ve/veya küreselleşme süreci şeklinde yorumlanmasına karşı çıkarak, ileri sürülen argümanlar doğrultusunda bu dönemi, henüz küreselleşmemiş, kuvvetle uluslararasılaşmış ekonominin zirveye çıktığı, dönem olarak tanımlamaktadır⁷³. Ancak uluslararasılaşan ekonomilerde ulus-devletler üstün karar merci olma niteliklerini korurken, entegre olan ekonomilerde ise karşılıklı bağımlılık ilişkileri artmakta ve ulus-devletlerin özerkliği törpülenerek, hareket alanları daralmaktadır. Küreselleşen ekonomi; sermaye piyasalarının etkinliğinin artması, küresel ağın genişliği ve karmaşık yapısı, iletişim teknolojisindeki gelişmeler sonucunda işlem hızının artması gibi nitelikleriyle, uluslararası ekonomiden ayrılmaktadır⁷⁴. Basit bir örnek vermek gerekirse; henüz 1866 yılında telgraf kabloları Atlantik Okyanusunu geçerek, Londra ve New York arasındaki iletişim hattını kurmuş bulunuyordu. Bir sonraki adım ise telgrafın yerini, telefonun alması olmuştur. Ancak günümüze geldiğinde ise iletişim, internet teknolojisi aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu üç farklı iletişim dönemini karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda ise, bir yandan iletişim hızının ve kalitesinin yükseldiğini diğer yandan ise, iletişim ücretlerinde kayda değer bir azalma ve dolayısıyla iletişim hacminin genişlediği gözlemlenmektedir⁷⁵. Bu veriler ışığında henüz 19. yy.ın ortalarında kıtalararası iletişimi elverişli kılan teknolojiye ulaşıldığı ve ekonomik entegrasyon bağlamında bunun önemli bir veri olduğu ileri sürülebilir. Ancak günümüz iletişim teknolojisiyle kıyaslandığında, özellikle iletişimin maliyetinin azalması sonucunda, iletişim teknolojisi belirli ekonomik güce sahip insanların yararlanabildiği lüks olmaktan çıkıp, geniş kitlelerin dahil olduğu bir sisteme dönüşmüştür. İletişim teknolojisinden yararlanan insan sayısının artması, bir başka deyişle küresel ağın genişlemesi, insanlar arasındaki etkileşimin farklı boyutlarda da cereyan etmesi sonucunu doğurmuştur. Yani ekonomik faaliyet, dünya üzerindeki bireyler arasındaki ilişkilerin tek gayesi olmaktan çıkmış, insanlar artık sosyal, kültürel ve siyasi olarak da birbirlerini daha

⁷² Paul Hirst, Grahame Thompson, "The Limits to Economic Globalization", **The Global Transformation Reader**, Ed. by. David Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 336.

⁷³ Jacques Adda, **Ekonominin Küreselleşmesi**, Çev. Sevgi İnceci, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 125.

⁷⁴ Keohane, Nye, **a.g.e.**, s. 79.

⁷⁵ **A.e.**, s. 80.

yakından tanıma ve etkileşime geçme fırsatına, daha önce görülmemiş düzeyde geniş bir katılıma sahip iletişim sistemleri sayesinde, sahip olmuştur. Dolayısıyla günümüzde yaşanan sürecin, özellikle ekonomik anlamda tarihsel bir arka plana sahip olduğunu kabul etmekle beraber, günümüz dünya ekonomisinin geçmişteki ilk nüvelerinden farklı bir noktaya eriştiğini ve daha da önemlisi, ekonomi alanının, küreselleşme sürecini farklı kılan çok boyutlu yapısından, sadece bir boyutunu oluşturduğunu belirtmemiz gerekir.

Tarihsel süreç tartışmaları küreselleşmenin ekonomik boyutunu ön plana çıkarsa da, küreselleşmeyi daha önceki tarihsel evrelerden ayıran en temel özelliği ise, çok boyutlu bir yapıya sahip olmasıdır.⁷⁶ Örneğin Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, küreselleşmeyi tanımlarken, küreselleşme sürecinin ayırt edici niteliği olarak çok boyutlu yapısından bahseder ve bu boyutları; ekonomik, askeri, çevresel ve sosyal ve kültürel küreselleşme, şeklinde sıralar. Küreselleşme sürecini farklı kılanın ise söz konusu çok boyutlu yapının her alanında, küresel ağın genişlemesi, kurumsal hızın yükselmesi, uluslararası katılım ve karşılıklı bağımlılığın artması, olduğunu iddia ederler.⁷⁷ Yine bir başka teorisyen Anthony Giddens ta küreselleşmeyi, kapitalist ekonominin genişlemesi, ulus-devlet sistemin aşınması, uluslararası iş bölümünün artması ve dünya askeri düzeninin farklılaşması, şeklinde sıraladığı dönüşümler üzerinden tanımlarken, sürecin çok boyutlu yapısına işaret etmektedir.⁷⁸ Dolayısıyla küreselleşme sürecinin tanımlanması aşamasında, süreci sadece ekonomik boyutuyla ele alıp değerlendirmek çözümlenmeyi eksik kılacaktır. Özellikle konumuzun ana çerçevesi açısından, ekonomik boyut önemli bir yer tutmakla beraber, resmin diğer parçalarını oluşturan; siyasal, sosyal, kültürel ve askeri alanlarda meydana gelen dönüşümleri de çözümlenmeye dahil ederek küreselleşmeyi irdelemek, işlevsel bir tanımlamaya ulaşmamızı sağlayacaktır.

Modernitenin ilerleme anlayışı içinde değerlendirildiği takdirde yeni bir olgu olmayan ve bir 'süreklilik' ifade eden küreselleşme, bir çok bakımdan geçmişten bir 'kopma' ya da 'kırılmayı' ifade etmektedir. Bu noktaya kadar, söz konusu 'kırılmanın'

⁷⁶ Held, McGrew, Goldblatt, Perration, **a.g.e.**, s. 17

⁷⁷ Keohane, Nye, **a.g.e.**, sf. 81.

⁷⁸ Anthony Giddens, "The Globalizing Modernity", **The Global Transformation Reader**, Ed. by. Devid Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 63.

başlıca nedenin; küreselleşmenin, ekonomiyle başlayıp, siyasal, sosyal ve kültürel olmak üzere, hayatın tüm alanları üzerine yayılarak, etkili olan, bir entegrasyon sürecini⁷⁹ ifade etmesi, olduğunun üzerinde durduk. Küreselleşmenin aslında yeni bir olgu olmadığı, dünyanın yüzyıl öncesinde daha entegre bir halde olduğu iddialarına yönelik, 1999 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan, "Küreselleşmenin İnsani Yüzü" başlığıyla yayımlanan, İnsani Gelişim Raporu'nda, günümüzde gerçekten yeni olanın ne olduğu sorusu; yeni piyasalar, yeni aktörler, yeni kurallar ve yeni araçlar olarak cevaplandırılmıştır. Bankacılık, sigorta, taşıma gibi alanlarda yeni piyasalar ortaya çıkmaktadır. Finans piyasaları ise küresel olarak birbirine bağlanmış, 24 saat işlem yapmakta ve milyarlarca dolar değerindeki işlemler, elektronik altyapı ağı sayesinde, saniyelerle gerçekleştirilmektedir. Yine aynı rapora göre, dünya finansal piyasalarında her gün 1,5 trilyon dolardan fazla para el değiştirmektedir. Bu boyutta bütünleşmiş, küresel finans piyasaları tarihte bir ilktir. Birçok devletten daha fazla ekonomik güce sahip olan çok uluslu şirketler, Dünya Ticaret Örgütü gibi ulusal hükümetler üzerinde otorite sahibi uluslararası örgütler, küresel sivil toplum kuruluşları ve gittikçe önem kazanan bölgesel organizasyonlar gibi yeni aktörler, ilk kez uluslararası siyasette sahne almaya başlamıştır. Pazar ekonomisi politikası ve siyasal rejim olarak demokrasinin uygulanması dünya çapında daha önce görülmemiş düzeye ulaşmıştır. Ulusal politika alanını daraltan, çok taraflı antlaşmalar ve insan hakları konusunda yeni hassasiyetler gelişmiştir. İletişimi daha hızlı ve daha ucuz kılan yeni araçlar gelişmiştir ve bu araçlar küreselleşmenin teknolojik alt yapısını oluşturmaktadır.⁸⁰

Ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız teorik yaklaşımlar ışığında, küreselleşme kavramının paranın ve malların serbest dolaşımından daha fazlasını ifade ettiğini belirtmeliyiz. Küreselleşme her şeyden önce bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç toplum yaşamının her alanına etki eden ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel boyutlara sahiptir. Söz konusu dönemi tarihin önceki evrelerinden ayırt edici kılan nitelikleri ise günümüzde kurulan küresel ağın genişliği, karşılıklı bağımlılığın yoğunluğu, küresel bilgi ve meta akımının hızı ve küresel düzeyde

⁷⁹ Debski, Foks, Gorka-Winter, a.g.e., s. 121.

⁸⁰ Bkz. "Human Development Report, Globalization With a Human Face", Oxford University Press, 1999, s. 30.

yarattığı etkilerdir. Günümüz dünyasında, piyasalar, devletler ve teknoloji daha önce görülmemiş düzeyde entegre olmuş durumdadır. Bu durum ise gerek bireyleri, gerekse kurumları, yeryüzünde herhangi bir noktadan, daha uzağa, daha hızlı ve daha ucuza erişme imkânı sunmaktadır. Etkileşimin bu denli yüksek seviyede olduğu bir süreçte doğal olarak toplumsal değerler sisteminde de dönüşüm gözlenmektedir ve bu durum da küreselleşme kavramı çerçevesi içerisinde değerlendirilmelidir.

Özetle küreselleşme kavramı; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanların tümünde dünyanın daha fazla bütünleştiği, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yoğunlaştığı, teknolojik gelişmeler çerçevesinde küresel düzeydeki ilişkilerin genişlediği, yoğunlaştığı, hızlandığı ve tüm bu nitelikleri ile toplumsal yapılanma üzerinde derin sonuçlar doğuran, bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir.

1.3.2. Küreselleşme Sürecinin Negatif Sonuçları

Küreselleşme sürecine yönelik teorik yaklaşımlar ışığında, bu kavramın neyi ifade ettiğine yönelik kısa değerlendirmenin ardından, bu sürecin, terörizmin motivasyonu bağlamında, toplumsal hayat üzerinde yarattığı olumsuz etkileri ele almamız gerekir. Terörist yaşadığı düzen, bu düzeni egemen kılan sistem, sistemin dayandığı bireysel ve toplumsal değerlerle, bunlardan kaynaklandığına inandığı haksızlıklar ve adaletsizliklerle mücadele etmeyi amaç edindiğinden,⁸¹ günümüz düzen ve sisteminin yarattığı, terörizmi motive edebilme potansiyeline sahip, olumsuz gelişmelerin neler olduğunun ortaya konması gerekmektedir.

Günümüz dünyasında yaşanan pek çok problemin açıklanabilmesinin, bu problemlerin küresel sorunlar olarak ele alınıp, küreselleşme sürecinin bir çıktısı olarak değerlendirilmesi ile mümkün olabileceği ileri sürülmektedir.⁸² Küreselleşme sürecinin, pozitif, yenilikçi, dinamik yönleriyle beraber aynı zamanda negatif, bozucu, yıkıcı ve marjinalleştirici etkilere de sahip olduğu bir gerçektir⁸³. Günümüz dünya politliğini, küreselleşme süreci çerçevesinden ele alıp değerlendirirken, sürecin

⁸¹ Ercan Çitlioğlu, **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Destek Yayınları, 2008, s. 116.

⁸² Galganek, **a.g.e.**, s. 20.

⁸³ Bkz. **Human Development Report**, s. 25.

yarattığı fırsatlar ve olumlu gelişmeler kadar, ortaya çıkan olumsuz etkileri de irdelemek, özellikle terörizm gibi küreselleştiğini iddia ettiğimiz bir fenomenin incelenmesinde zorunluluk arz etmektedir.

Ekonomik anlamda günümüz dünyasında var olan eşitsizlikler, küreselleşme sürecinin yarattığı negatif etkileri ele aldığımız bu bölümde belki de çıkış noktamızı oluşturmalıdır. Ekonomik küreselleşme sürecinin, henüz küresel toplumun genel yararını bütünüyle gözetmediğini, küresel bir kargaşanın işaretlerini vermekte olduğunu ileri sürmek, yanıltıcı olmayacaktır.⁸⁴ Bu iddiayı, Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan, İnsani Gelişim Raporunda ortaya konan verilerle de desteklemek mümkündür. Söz konusu verileri burada detaylandırmadan ortaya konan durumu özetlemek gerekirse, öncelikli olarak söylenmesi gereken, gerek ulus-devletlerin içersinde gerekse ulus-devletler arasındaki gelir dağılımı adaletsizliğinin artarak devam ediyor olmasıdır.⁸⁵ Küreselleşen dünya ekonomisinde, ulusal ekonomiler hızla liberalleşirken, gelir dağılımı adaletsizliğine çare bulunamamakta ve bu trend, hem ulus-devletlerin içersindeki vatandaşlar arasında hem de ülkeler arasındaki gelir dağılımı uçurumunu arttırarak, devam etmektedir.

Bugün itibariyle dünya ekonomisi içersinde, uluslararası politikanın "yeni aktörleri" olarak nitelendirdiğimiz çok uluslu işletmelerin payı kayda değer ölçüde genişlemiştir. Çok uluslu işletmelerin bütçeleri birçok ulus-devletin bütçesini geride bırakacak rakamlara ulaşmıştır⁸⁶ ve bu durumun doğal sonucu olarak çok uluslu işletmelerin küresel ekonomi üzerindeki etkinlikleri de artmıştır. Ancak bu noktada hatırlanması gereken; işletmelerin öncelikli amaçlarının kar maksimizasyonu olduğu ve sosyal devlet anlayışı doğrultusunda, ulus-devletlerle kıyaslandığı takdirde sosyal sorumluluklarının öncelikli politikaları içersinde yer almadığı gerçeğidir. Kar maksimizasyonu amacı güden işletmelerin, küresel ekonomiyi ve dolayısıyla buna entegre olmuş ulusal ekonomileri yönlendirici etkinliğinin artması; küresel ekonomiye piyasa kurallarının hakim olması ve dolayısıyla ulus-devletlerin de küresel ekonomi içersinde, piyasa kuralları çerçevesinde hareket eden birimlere

⁸⁴ Ahmet Selamoğlu, "Yoğunlaşan Sorunlarıyla Küreselleşme", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Ed. by. Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, 2000, s. 36.

⁸⁵ Bkz. **Human Development Report**

⁸⁶ **Human Development Report**, s. 31.

dönüşmesi sonucunu doğurmaktadır. Bir başka deyişle küresel ekonomide özel sektörün hakim motif haline gelmesi ve dünya ekonomisine liberal kuralların hakim olması, ulus-devletlerin ekonomi alanındaki özerkliğini törpülemiştir. Oluşan bu koşulların konumuz açısından en önemli yansıması ise, sosyal politikaların geliştirilmesi anlamında ortaya çıkmaktadır. Küresel şirketlerin, kuralların belirlenmesinde ve piyasaların biçimlendirilmesinde etkin olduğu, serbest piyasa ekonomisi ilkelerinin geçerli olduğu bir küresel ekonomide, sosyal politikaların ve maliyetlerin sorumluluğu devletler tarafından üstlenilmemektedir. Yoğunlaşan rekabet sürecinde ulus-devletler sosyal politikalara yönelmek yerine, bu yoğun rekabet ortamında pozisyon sağlamaya yönelmekte ve yatırımlarını bu doğrultuda gerçekleştirmektedir. Yaşanan küresel ekonomik istikrarsızlık ve krizlerin yarattığı sosyal sorunları aşamayan ülke vatandaşlarının, liderlerinin ve ulusal hükümetlerinin küresel ekonomi tarafından yönlendirildiğine inanmaya başlamaları ise, siyaset kurumuna olan güvenin zayıflamasına, ulus-devlet'e olan bağlılığın aşınmasına ve demokrasiye olan inancın erozyona uğraması sonucuna yol açmaktadır.

Üretim sürecinde artan yüksek teknoloji kullanımı ve bireylerin mobilizasyon yeteneklerinin gelişmesi, iş gücü piyasaları üzerinde kayda değer sonuçlar doğurmuştur. Yüksek teknoloji aracılığıyla üretim gerçekleştirmek, üretim sürecinde emeğin payını gittikçe azaltmakta, ihtiyaç duyulan emek ise mavi yakalılardan beyaz yakalılara doğru kaymaktadır. Bir başka ifade ile gelişmiş teknolojik kapasiteye sahip üretim araçlarının kullanılması, vasıfsız iş gücüne olan talebin daralması sonucunu doğurmuştur. İş gücü talebinde yaşanan söz konusu daralmanın yanı sıra, diğer yandan da iş gücü piyasasındaki rekabet daha da şiddetlenmiştir. Bir taraftan çok uluslu işletmeler iş gücü maliyetlerinin düşük olduğu bölgelere üretimlerini kolaylıkla kaydırma şansına sahipken, diğer taraftan ise bizzat bireylerin yeryüzü üzerinde, iletişim ve ulaşım araçlarının sağladığı olanaklardan faydalanarak, iş gücü talebinin doğduğu bölgelere yönelmesi mümkündür. Dolayısıyla günümüz dünyasında bir yandan vasıfsız iş gücü piyasasında talep anlamında daralma yaşanırken diğer taraftan ise artık küreselleşmiş ve yoğun rekabetin yaşandığı bir iş gücü piyasasından söz etmek gerekir.⁸⁷ Bu bağlamda vasıflı iş gücü açısından

⁸⁷ Selamoğlu, a.g.e., s. 43.

küresel iş gücü piyasasında rekabet her geçen gün daha da şiddetlenirken, vasıfsız işgücüne olan talebin daralması ise, bu grubun küreselleşme sürecinden dışlanmasına, yoksullaşmasına ve ümitsizliğe kapılmasına neden olmaktadır.

Küreselleşme sürecinin ekonomi boyutunda ortaya çıkan, zengin ve fakir arasındaki uçurumun daha da genişlemesi, piyasalar entegre hale gelirken küresel ekonominin serbest piyasa kuralları doğrultusunda şekillenmesi ve bunun sonucunda sosyal politikaların maliyetini karşılama sorununun ortaya çıkması, iş gücü piyasasında yaşanan daralma - artan rekabet dolayısıyla işsizlik problemi gibi gelişmelerin her biri, küreselleşme sürecinin en temel sorunun, yarattığı ekonomik eşitsizlik olduğu iddiasını⁸⁸ güçlendirmektedir. Küreselleşme sürecinde meydana gelen ekonomik anlamdaki bu eşitsizliklerin sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda da yansımaları ortaya çıkmaktadır.

Daha öncede belirtildiği üzere iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler ve ulaşılan boyut küreselleşme sürecinin belirleyici niteliklerinden birisidir. İletişim ağının daha önce görülmemiş derecede genişlemesi,⁸⁹ farklı kültürlerle sahip bireyleri birbirlerine yakınlaştırmakta, bireylere birbirlerini daha yakından tanıma ve farklı kültürlerle etkileşime geçebilme fırsatları sunmaktadır. Ancak bu noktada ortaya çıkan fırsatların yanı sıra "kültürel homojenleşme" kavramından söz etmek gerekmektedir. Genişleyen ve yoğunlaşan iletişim ağı sayesinde farklı kültürlerle sahip bireyler birbirlerine yakınlaşırken, özü itibarıyla batılı ve liberal değerlere dayanan, ortak bir yaşam tarzının "popülerleştiği" gözlemlenmektedir.⁹⁰ Bugün yeryüzünde küresel iletişim ağına ulaşılabilen her bölgede, moda anlayışı, beslenme alışkanlığı, spor, sinema ve müzik tercihleri gibi hayatın her alanında, bir tekdüzeliğe doğru yönelim olduğunu iddia etmek abartılı olmayacaktır. Küresel anlamda kültürel homojenleşme olarak da tanımlayabileceğimiz bu durumun olumlu olduğu kadar, olumsuz yansımaları da pek tabii oluşmaktadır. Bu bağlamda öncelikle belirtilmesi gereken oluşan söz konusu

⁸⁸ A.e., s. 39.

⁸⁹ Bkz. **Human Development Report**, s. 30.

⁹⁰ David Held, Anthony McGrew, "The Fate of National Culture in the Age of Global Communication", **The Global Transformations Reader**, Ed. David Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 235.

homojen kültürün, karşılıklı etkileşim ve paylaşım sonucu ortaya çıkmayıp, esas itibariyle batı kültürünün dünya üzerindeki hegemonyasını ifade etmesidir.⁹¹ Bu bakış açısı o kadar gelişkindir ki; örneğin Dünya Sistemi teorisi küreselleşme sürecini, batı kapitalizmi ve kurumlarının yayılmasına eşitleyerek, küreselleşme sürecinin bir bütün olarak "batılılaşma" süreci olduğunu ileri sürer⁹². Küreselleşme sürecinin bir bütün olarak "batılılaşma" süreci olarak yorumlayan örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla beraber, özellikle kültürel boyutta yaşanan homojenleşmenin batılı değerler doğrultusunda şekillendiği bir gerçektir. Batılı değerlere dayanan kültür anlayışının yayılmasının ise iki yönlü sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir yandan oluşan küresel kültür anlayışı yerel kültürler üzerinde aşındırıcı bir etkiye ve dolayısıyla muhafazakâr-milliyetçi ideolojilerin yükselişine neden olmakta, diğer taraftan ise söz konusu küresel kültüre ayak uyduramayan toplumlar küreselleşme sürecinden dışlanmakta ya da dışlanmışlık hissi yaşamaktadır. Kültürel anlamda oluşan bu ortamın, dünya nüfusunun yüzde 70'inin batılı olmayan kültürel değerlere sahip olduğu gerçeği göz önüne alındığında, sosyo-kültürel sorunlara, marjinalleşmeye ve sonrasında küreselleşme sürecinin bütününe karşı bir direnişe yol açması olası ihtimaldir.⁹³

Küreselleşme sürecinin siyasi boyutuyla yarattığı sonuçları ele almak gerekirse 1990'lı yılların başında soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte dünya artık siyasal boyutuyla da küreselleşmeye hazır hale geldi.⁹⁴ İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle ABD dünyada tek süper güç halini alarak rakipsiz kaldı ve söz konusu ortam ABD'ye dünyayı çıkarları doğrultusunda şekillendirme fırsatı verdi. Bu bakış açısına, küreselleşmenin karşılıklı bağımlılığı ifade ettiği ve en az diğer ülkeler kadar ABD'yi de etkilediği ve şekillendirdiği gerekçesiyle, itiraz edilse de⁹⁵, ABD'nin küreselleşen dünyanın baş aktörü olduğu, en azından dünyanın

⁹¹ Michael J. Stevens, "The Unanticipated Consequences of Globalization: Contextualizing Terrorism", **The Psychology of Terrorism**, Ed. Chris E. Stout, Volume III, London, Praeger Publication, 2002, s. 38.

⁹² Held, McGrew, Goldblatt, Perraton, **a.g.e.**, s. 10.

⁹³ Stevens, **a.g.e.**, s. 39.

⁹⁴ Joseph S. Nye, 'Globalization and American Power' **The Global Transformations Reader** Ed. David Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, sf. 112.

⁹⁵ Nye, **a.g.e.**, sf. 113.

küreselleşmesine göz yumduğu - çıkarları doğrultusunda yönlendirmekle beraber - bir gerçektir. Bu bağlamda "... güçlü bir devletin sistemdeki daha zayıf devletleri kontrol ettiği yada onlara hükmettiği uluslararası politik yapı türü ..." ⁹⁶ olarak tanımlanan hegamonik bir sistemden söz etmek mümkündür. Ancak bu noktada, günümüz dünya siyasetinde tek süper güç konumunda bulunan ABD'nin hegamonik bir güç olup olmadığını bilimsel anlamda sınamanın ötesinde esas olarak belirtmemiz gereken, nüfusunun üçte birinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı dünyamızda, kayda değer bir çoğunluğun var olan koşullardan baş aktör olarak ABD'yi sorumlu tuttuğu ve bunun neticesinde ABD özelinde Batı'yı hedef alan şiddet içeren ideolojilerin güç kazandığı gerçeğidir. ⁹⁷

Dünya gün geçtikçe daha fazla entegre olurken, yeryüzünün farklı bölgelerinde yaşanan siyasi ve askeri çatışmalar artarak devam etmektedir. Küreselleşme sürecinin, var olan çatışmalara çözüm üretememesi ve bunun yanında yeni çatışma alanları da doğurması, sürecin politik yapılanmasının sorgulanması ve eleştirilmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Küreselleşme karşılıklı olarak bağımlı ekonomiler yaratıp, ulus-devlet sınırlarını önemsizleştirmek suretiyle, şiddet içeren yabancı düşmanlığı, batının siyasal ve kültürel hegemonyasına karşı radikal antipatinin gelişmesine olanaklı alanlar yarattı ⁹⁸. Bu doğrultuda, ulus-devlet yapılanması, işlevselliği, verimliliği ve bunların da ötesinde özerkliğinin tartışılır hale gelmiş olması, tarihin her döneminde siyasal yapılanmanın yaşadığı dönüşüm süreçlerinde meydana gelen çatışmalar dikkate alındığında, yeni siyasal şiddet ve çatışma alanları doğurması beklenebilir.

Küreselleşme sürecinin yarattığı olumsuz sonuçların en somutu olmakla birlikte en trajik olanı da çevresel sorunlardır. Küreselleşmenin ekonomik yapılanması olan kapitalizmin doğasında var olan genişleme anlayışı, sürekli üretim artışını gerekli kılmaktadır ⁹⁹. Üretim artışı ise beraberinde artan kaynak tüketimi ve çevresel kirliliği getirmektedir. Bu sürecin sonucunda ise ihtiyaç duyulan yaşamsal

⁹⁶ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, New York, Cambridge University Press, 1981, s. 29.

⁹⁷ Galganek, **a.g.e.**, s. 19.

⁹⁸ Thomas L. Friedman, **Understanding Globalization, Lexus and Olive Tree**, New York, Anchor Publication, 2000, s. 330.

⁹⁹ Arıboğan, **Terör Korku Hali**, s. 171-189.

kaynakların azalması, çevre kirliliği, küresel ısınma gibi sebeplerle yaşam alanlarında daralmalar meydana gelmektedir. Tartışmanın bu boyutuna nüfus artışı sorununu da dahil etmek gerekmektedir. Bilindiği üzere dünya nüfusu giderek artmakta ancak nüfus artış hızı gelişmemiş ülkelerde yüksek, gelişmiş ülkelerde ise düşük bir seviyededir. Söz konusu durum gelecek yıllarda gelişmiş ülkelerdeki nüfusun, gelişmemiş ülkelerdeki nüfusa oranla yaşlanacağı gerçeğini ortaya koymaktadır¹⁰⁰. Bu noktada bir yandan yaşanan çevresel sorunlar nedeniyle yaşam alanlarının daralması diğer yandan ise artan nüfus ve artış hızındaki dengesizlik dolayısıyla gelecek yıllarda yeryüzü üzerinde büyük göç dalgalarının oluşması ihtimali, basit kıtlık çatışmaları, grup kimliği çatışmaları, yoksunluk çatışmaları gibi uluslararası güvenliği etkilemesi muhtemel yeni çatışma alanları oluşturmaktadır¹⁰¹. Söz konusu yeni çatışma alanlarının oluşması ise, terörizm açısından yeni paradigmlar ortaya koyarak, terörizmin gelişimine olanaklı ortamı yaratmaktadır¹⁰².

1.3.3. Terörizmin Motivasyonunun Farklılaşması

Daha öncede belirtildiği üzere motivasyon faktörünün, terörist örgüt yapılanması, kullanılan yöntem ve stratejiler gibi terörizmin diğer faktörlerini de şekillendirmesi göz önüne alındığında, günümüz terörizminin motivasyonun da meydana gelen farklılaşmalar, terörizmin yaşadığı dönüşüm ve bu dönüşümler doğrultusunda uluslararası siyasete etki edebilme kapasitesini yansıması bakımından anlamlıdır.

Bu noktaya kadar küreselleşme süreci çerçevesinde meydana gelen, genel kabul görmüş, negatif sonuçları objektif bir şekilde ortaya koymaya çalıştık. Bu noktadan sonra ise küreselleşme sürecinde ortaya çıkan söz konusu gelişmelerin, terörizmin motivasyon unsurunda yarattığı yansımaları ele alacağız.

¹⁰⁰ Olcay Denizer, "Globalization and Insecurity", **COE-DAT Newsletter**, Vol. 2, Issue 5, February 2008, s.39.

¹⁰¹ Rana izci, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, ed. by. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 417- 421.

¹⁰² Çitlioğlu, **a.g.e.**, s. 37.

Motivasyon unsurunda meydana gelen ve dolayısıyla terörizmin uluslararası siyasete etki kapasitesini değiştiren dönüşümler iki farklı çerçevede ele alınabilir. Bunlardan ilki, küreselleşme süreci öncesinde de var olan, ancak günümüze kadar taşınmış ve terörizmi güdüleyen saiklerin, oluşan yeni koşullar çerçevesinde farklılaşmasıdır. Diğer ise bizzat küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu ve küreselleşme sürecinin nimetlerinden faydalanmakla birlikte sürecin kendisini hedef alan¹⁰³ motivasyonların gelişmesidir.

Motivasyon ya da saik olarak da tanımlanan, terörist faaliyetin siyasi amacını ifade eden bu unsur, terörizmi, organize suçlardan ya da mafya örgütlenmesinden ayırmaktadır¹⁰⁴. Siyasi suç ile siyasi olmayan suç arasındaki fark, failin motivasyonun da ortaya çıkmaktadır. Siyasi olmayan suçun faili, kendi menfaatlerini tatmin etmeye, siyasi fail ise siyasi değerlere ulaşmaya yönelmektedir. Organize suç örgütleri ya da mafyanın temel amacı kar elde etmek amacıyla çıkar sağlamak iken, terörizm siyasal sonuçlara ulaşmak için şiddetin sistematik kullanımını¹⁰⁵.

Soğuk savaş dönemi boyunca sahne alan terörizmin baskın motivasyonu, uluslararası siyasette meydana gelen iki kutuplu yapılanma paralelindeki ideolojik kutuplaşmalara dayanmaktaydı¹⁰⁶. Ancak 1990'lı yılların başında soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, ideolojik motivasyona sahip birçok terörist yapılanma, bir bakıma varlık nedenlerini oluşturan ve faaliyetlerinin önemini arttıran, iki kutuplu uluslararası siyasi gerilim ortamından mahrum kalmışlardır.

1990 sonrası uluslararası sistem daha sonradan küreselleşme olarak adlandırılan süreç içersine girerken, terörizm olgusu da evrim geçirerek varlığını devam ettirmiştir. Bu noktada bir parantez açarak terörizmin oluşan yeni koşullara ayak uydurabilme, mutasyona uğrama ve yeni kimliklerle karşımıza çıkabilme yeteneğini¹⁰⁷, terörizmin psikolojisi perspektifiyle ele almak faydalı olacaktır.

¹⁰³ Stevens, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁰⁴ Anboğan, **Terör Korku Hali**, s. 109.

¹⁰⁵ Hamide Zafer, **Ceza Hukukunda Terörizm, Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu Işığında**, İstanbul, Beta, 1999, s. 101.

¹⁰⁶ Walter Laquer, "Reflections About Terrorism, Old and New", s. 168.

¹⁰⁷ Çitlioğlu, **a.g.e.**, s. 38.

Terörizmin psikolojik motivasyonlarını incelemeye yönelik yapılan bir çalışmada, teröristin başlıca psikolojik motivasyonları; Mağdurluk Psikolojisi, Yaralanmış Narsizim Psikolojisi, Bölünme Psikolojisi, Ait olma ve Yaşayabilme Psikolojisi şeklinde sınıflandırılmıştır¹⁰⁸. Bu sınıflandırma doğrultusunda, ait olma ve yaşayabilme psikolojisini daha yakından incelediğimizde, burada bireyin kendisini bir gruba dahil görüp buna psikolojik boyutta yaşamsal değer atfetmesinin yanında, ait olunan grubun yaşamını sürdürmesinin de, psikolojik olarak merkezi bir öneme sahip olduğu iddia edilmektedir¹⁰⁹. Aidiyet duygusu terörist için o kadar önemlidir ki, ait olunan grubun varlığını sürdürmesi terörist için psikolojik boyutta yaşamsal önem taşımaktadır. Bu durum teröristi, nihai amaçlarını gerçekleştirdikleri takdirde yaşayacakları olası ruhsal bunalımı ifade eden, "post başarıma korkusu" olarak tanımlanan psikolojik boyuta taşımaktadır. Grup amacını başardığı takdirde ya da bu grubu bir araya getiren koşullar değiştiğinde, grubun varlık nedeni de ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla terörist örgütler varlıklarını sürdürebilmek için, değişen koşullar çerçevesinde, söylem değiştirerek, yeni talepler geliştirerek ve gerektiğinde kimlik değiştirerek terörist faaliyetlerine devam etmektedirler¹¹⁰.

Teröristin psikolojik motivasyonunu ele alan bu tür akademik çalışmalarda ileri sürülen söz konusu post başarıma korkusu ve terörist organizasyonun devamlılığı olgusu, soğuk savaş döneminden günümüze uzanan terörist örgütlerin farklılaşan motivasyonunu da ortaya koymaktadır. Soğuk savaş uluslararası sosyo - politik ortamında doğan ve günümüzde de varlığını sürdüren bu örgütler, varlıklarını sürdürebilmek için bugünün koşullarında stratejiler oluşturmak, ortaya çıkan nispeten yeni gelişmeler doğrultusunda söylem geliştirmek/değiştirmek, taleplerini farklılaştırmak gibi zorunluluklar hissetmişlerdir. Bir başka ifade ile, önceki bölümlerde üzerinde durduğumuz küreselleşme süreci, artık günümüz terörist örgütleri açısından da çözümlenmeye dahil edilerek, sürecin yarattığı koşullar üzerinden yeni motivasyonlar geliştirmeyi gerektirmektedir. Ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel boyutların tümünde daha fazla birbirine bağımlı bir hale

¹⁰⁸ Abdülkadir Çevik, "Psikososyal Boyutlarıyla Terörizm ve Terörist Psikoloji", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, II. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2008, s. 64.

¹⁰⁹ A.e., s. 66.

¹¹⁰ A.e., s. 66.

gelen dünyada, sadece yerel ya da bölgesel perspektifle hareket etmek terörist örgütler açısından da mümkün değildir. Dolayısıyla günümüzde varlığını sürdürmeye çalışan ve sadece lokal talepleri olan terörist örgütlenmeler dahi, sadece birden fazla ülkenin egemenlik alanında faaliyet göstermelerinden dolayı uluslararası terörist örgüt sınıflandırmasına¹¹¹ dahil edilemez. Bunun da ötesinde bu türden bir terörist organizasyon, küreselleşme sürecinin, yaşadığı bölgede yarattığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel etkileri göz önünde bulundurduğu, bölgede çıkarları bulunan bütün sistem aktörlerini, eylem stratejisi geliştirme, saldırı ve propaganda süreçlerinin tümünde çözümlenmeye dahil ettiği için, artık uluslararası olmanın ötesinde küreselleşen terör kategorisine tabi tutulmalıdır. Kısacası, küreselleşme süreci dünya siyasetini şekillendirmeye başlamadan önce ortaya çıkmış olan terörist örgütler de, günümüzde bu sürecin yarattığı sonuçları göz önünde bulundurmak suretiyle motivasyonlarını yeniden şekillendirmekte ve nihai siyasal amaçları yerel/bölgesel de olsa, karşılıklı bağımlılığın her alanda yoğunlaştığı bir dünyada, uluslararası siyaseti etkilemek yoluyla amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadırlar.

Terörizmin motivasyonun da ortaya çıkan farklılaşmaların ikinci çerçevesi ise nispeten yeni olan ve küreselleşme sürecinin içersinden doğup, küreselleşme sürecinin direkt kendisini hedef alan terörist motivasyonların gelişmesidir. Bir önceki bölümde detaylarıyla ele aldığımız küreselleşme sürecinde ortaya çıkan gelişmeleri tekrar özetlemek gerekirse, artan ekonomik eşitsizlik, kültürel homojenleşme, ulus-devlet politik yapılanmasının aşınması, tek kutuplu uluslararası politik düzen, artan yerel çatışmalar, çevresel ve demografik dengesizlikler, yaşanan sürecin eleştirilmesi ve sürecin kendisine karşı direniş oluşmasına olanaklı ortamı hazırlamıştır. Dolayısıyla teröristin neye inandığı açık olmasa da ya da küreselleşmeye alternatif oluşturacak bir ideolojisi bulunmasa da, potansiyel olarak başarabilecekleri bir amaçları vardır, o da; küreselleşme sürecini yaşadıkları, ekonomik, siyasal, sosyal ya da kültürel sorunlardan sorumlu tutarak mahkûm etmek ve cezalandırmak. içinde yaşanan ortam terörizm için uygun koşulları hazırlayabilir ancak üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise bu ortamda yaşayan herkesin terörist olmadığı

¹¹¹ Thackrah, a.g.e., s. 67.

gerçeğidir.¹¹² İşte bu sebepten terörizmin motivasyonunu ele alan her çalışmada olması gerektiği gibi, bizde motivasyon unsurunu etkileyen, hem sosyolojik hem de psikolojik etkenleri bir arada ele almalıyız.

Küreselleşme süreciyle birlikte terörizmin önemini kaybettiğini kanıtlayan hiçbir gösterge bulunmamaktadır¹¹³. Aksine oluşan şartlar terörizmin, 21.yy. boyunca devam edeceğini ve bu yüzyılın karakteristik özelliklerinden birisi olarak kabul edilebileceğini ortaya koymaktadır¹¹⁴. Küreselleşme süreci, serbest piyasa ekonomisi, demokrasi (en azından söylem boyutunda), teknoloji gibi "Batı"da doğan değerler üzerinden gelişmektedir. Özü itibariyle batılı olan ekonomik, teknolojik, politik ve kültürel değerlerin süreç içerisinde evrensellik iddiası taşımaya başlaması, liberal dünya görüşüne sahip olmayan, topluluk kültürünü içeren toplumlarda, sosyokültürel ve psiko-sosyal bozulmalara, sorunlara yol açmıştır.

Liberal ve demokratik değerlere dayanan batılı dünya görüşü, kolektivist - **communitarian** - kültürlerle çelişmektedir. Bu tür kültürlerde bireyler birbirlerine ortak çıkarlar, paylaşılan kaynaklar ve karşılıklı saygı ile bağlıdırlar. Ancak küreselleşme süreci bu niteliklerden oldukça farklı olan liberal bir dünya görüşü ihraç ederek söz konusu kolektivist değerleri zayıflatmaktadır. Merkezileşen ekonomi, özel mülkiyetin öneminin artması ve iletişim araçları aracılığıyla her alanda yaşanan standardizasyon ulus kimliğini aşındırmakta, ulusal kimliğinin anlamını yitirmesi ise politik bir boşluğa yol açmaktadır¹¹⁵. Oluşan bu boşluk ise yabancı düşmanlığı, marjinalizasyon, şiddet içeren ideolojiler ya da saldırgan reaksiyonların gelişmesine olanaklı ortam yaratmaktadır. Bu bağlamdaki bir başka olgu ise, kültürel homojenleşme paralelinde, bireyin toplumla arasındaki ilişkileri kuran geleneksel ya da kültürel kurumların yok olmaya başlamasıdır¹¹⁶. Aile, mahalle çevresi gibi kolektivist toplumlara özgü, birey ile içinde yaşanılan toplum arasındaki ilişkiyi kuran, bir başka deyişle bireyin

¹¹² Çevik, a.g.e., s. 63.

¹¹³ Debski, Foks, Gorka-Winter, a.g.e., s. 130.

¹¹⁴ Yonah Alexander, "Orta Doğu'da Durum", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, II. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2008, s. 69.

¹¹⁵ Stevens, a.g.e., s. 39.

¹¹⁶ A.e.

sosyalleşmesini sağlayan kurumlar, küreselleşme süreciyle yayılan batı menşeli, liberal kültürel yapılanmada ya hiç bulunmamakta ya da farklılaşmaktadır. Dolayısıyla birey ile toplum arasındaki geleneksel ilişkiler gerginleşmekte, ortaya çıkan yeni sosyo-kültürel gruplar arasında çatışmalar yaşanabilmektedir.

Psiko-sosyal açıdan bakıldığında da en önemli olgu, küreselleşme sürecinin bireyin kendi kaderini belirleme kontrolünü tehdit etmesidir¹¹⁷. Çünkü küreselleşme sürecinin en belirgin niteliklerinden birisi, dünyanın farklı coğrafyalarında gerçekleşen olayların birbirlerini etkileyebilmesidir. Günlük yaşamın dahi dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen gelişmelerden etkilenip, şekilleniyor olması, bireylerin kendi kaderleri üzerinde kontrol sahibi olmadıkları hissine ve bunun neticesinde de psiko-sosyal sorunlara yol açmaktadır. Psiko-sosyal bozulmalara - **dysfunction** - uğrayan bireyler ise alkol ve madde kullanımı, kumar ve video oyunları gibi alışkanlıklara bağımlılık derecesinde yönelebildikleri gibi¹¹⁸, terörist örgütler açısından potansiyel insan kaynakları konumuna gelmektedirler.

Küreselleşme sürecinin çıktıları doğrultusunda, direkt küreselleşmeyi hedefleyen terörizm motivasyonu örneği üzerinden yürümesi bakımından, Sosyal Kimlik Teorisine burada değinmemiz gerekmektedir. Teori özetle; gruplar, özellikle eşitsiz gruplar arasındaki ilişkileri inceler. Bireyler kendilerini bir sosyal grubun üyesi olarak tanımlamakta, böylelikle, aidiyet, saygı, anlaşılma gibi pek çok psikolojik ihtiyacı karşılamaktadır. Bununla beraber bireyler gruplar arası karşılaştırmalar da yapmakta ve ait oldukları grubun sosyal statüsünü nispeten daha düşük bulduklarında sosyal tatminsizlik yaşamaktadırlar. Bu durum gruplar arası yarışma ve/veya çatışmaya dönüşme potansiyelini de beraberinde taşımaktadır. Ayrıca bu konudaki çalışmalar göstermektedir ki, gruplar arası çatışmalar,

¹¹⁷ Friedman, a.g.e., s. 12.

¹¹⁸ Küreselleşme süreci ve zararlı alışkanlıkların dünya çapındaki hızlı yayılımı arasındaki ilişki kuran teori hakkında detaylı bilgi için Bkz. Bruce Alexander, **The Globalisation of Addiction: a Study in Poverty of the Spirit**, Oxford, 2008. Çalışma özetle, küreselleşmenin özellikle serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, incinebilirler üzerinde psiko-sosyal bozulmalar yarattığı, madde ve alkol bağımlılığının kapitalist serbest pazar ekonomilerine özgü olduğu (endemic), kapitalist ekonominin küreselleşmesiyle birlikte bireyin geleneksel psiko-sosyal ve ruhani destekten yoksun kaldığı bunun sonucunda da madde bağımlılığına yöneldiği, bu sürecin de hızlanarak dünya çapında yayıldığını ileri sürmektedir.

bireylerarası çatışmalara oranla daha şiddetli ve önyargılı olmaktadır¹¹⁹. Bu konudaki en açık örnek ise küreselleşme süreci ve ABD içersinde gelişen "milis hareketi" - **militia movement** -¹²⁰ arasında bağlantı kuran NAFTA (North American Free Trade Agreement) antlaşmasının kabulüdür. NAFTA'nın yürürlüğe girmesinin ardından nispeten istikrarlı geçen bir on yılın ardından, gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderek artış göstermeye başladığı görülmektedir. Öncelikle yoğun bir göç dalgasıyla birlikte ABD içersinde iş gücü piyasasında rekabetin yoğunlaştığı, ardından da imalat sanayinin ve gelişmiş üretim teknolojilerinin ABD'den özellikle Meksika başta olmak üzere, antlaşmaya taraf diğer ülkelere kaydığı gözlemlenmektedir¹²¹. Bu sürecin devamında ABD içersinde çıkarları zarara uğrayan ve kendilerini statü olarak aşağıya inen bir grup içersinde hisseden bireyler oluştu. Bu gidişi geri çevirmek içinde herhangi bir yol bulamadıklarında, yaşadıkları ümitsizlik ve bu durumdan yürürlüğe giren antlaşmayı sorumlu tutmaları, söz konusu bireyleri, milis hareketi ve onun anti - küreselleşmeci ideolojisine yönlendirmiştir. Söz konusu hareketin anti- küreselleşmeci yaklaşımı çerçevesinde kısa vadedeki amacı küreselleşme sürecine hizmet ettiğini düşündükleri NAFTA'nın yürürlükten kaldırılmasını sağlamaktı fakat bu taleplerini gerçekleştirmekte başarılı olamamışlardır¹²². Ancak bu nokta da esas kayda değer olan; somut örnek üzerinden de gözlemlendiği üzere, küreselleşme süreci içersinde ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve bunların sosyal-psikolojik yansımaları, sürecin bizzat kendisini hedef alan ve bu

¹¹⁹ Michael J. Stevens, "The Unanticipated Consequences of Globalization: Contextualizing Terrorism" den alıntılanarak; Miles Hewstone, Katy Greenland "**Intergroup Conflict**", International Journal of Psychology , 35 , 2000, s. 136- 144

¹²⁰ Milis hareketi; ABD içersinde özellikle 1990'lann ortasında ivme kazanan aşırı sağcı bir ideolojidir. Esas itibarıyla zorba - tyran - federe hükümetlere karşı geldiklerinin iddia etmekle beraber, bu baskıcı yönetimlerin ardında sol görüşlerin ve küreselleşme ideolojisini yattığına inanmaktadırlar. Hükümetlerin kötü niyetli ve samimi olmadıklarına dair inanç, anti - küreselleşmeci ideoloji, yeni dünya düzeni ve ABD'nin bu düzendeki etkinliğine karşı çıkış, Hristiyan kimliği ve beyaz ırkın üstünlüğü fikri, milis hareketinin karakteristik özellikleridir. En bilineni 19 Nisan 1995 tarihinde Timothy McVeigh tarafından, Oklahama City'de gerçekleştirilen bombalı saldırı olmak üzere, yandaşları tarafından özellikle 90'lı yıllar boyunca birçok terörist saldırı gerçekleştirilmiştir. Milis Hareketi hakkında daha detaylı bilgi için Bkz. Darren Mulloy, **American Extremism, History, Politics and Militia Movement**, New York, Routledge, 2008.

¹²¹ Friedman, **a.g.e.**, s. 308

¹²² ark Pitcavage, **Camouflage and Conspiracy: The Militia Movement From Ruby Ridge to Y2K**, American Behavioral Scientist, 44, no. 6, 2001, s. 957-981. (çevrimiçi) <http://abs.sagepub.com/cgi/reprint/44/6/957>, 22 Eylül 2008.

sebeple de, özü itibariyle uluslararası siyaseti yönlendirmek/etkilemek amacıyla olan, terörist motivasyonların güçlenmesini olanaklı hale getirmektedir.

Terörizmin motivasyon unsurunda küreselleşme süreci dahilinde meydana gelen farklılaşmayı ve bu dönüşümün, terörizmin uluslararası politikaya etki kapasitesinde yarattığı yansımaları ele aldığımız bu bölümde üzerinde durmamız gereken bir başka nokta ise, dini motivasyona sahip terörizm olgusudur. Çünkü dinsel ideolojilerin doğası gereği evrensellik iddiası taşıyor olmaları küreselleşme süreci ile ilintilenmesini ve bu sürece yönelik tepki ortaya koymasını olanaklı kılmakta ve nitekim günümüz dünyasında dinsel saiklerle motive olan terörist örgütler ön plana çıkmaktadır.

Soğuk savaş döneminde teröristler nasıl genellikle ideolojik motivasyonlarla hareket ediyorlarsa, günümüz çağdaş terörizmde de dini saikler ön plana çıkmaktadır¹²³. Genel itibariyle dinin nefret telkin etmeyeceği, erdemli bir hayat yaşamak için davranış kalıpları sunacağı şeklindeki felsefi boyut göz önüne alındığında din ve terör kelimelerinin bir arada kullanılması çelişki doğurabilir. Ancak diğer taraftan da dünya nüfusunun kayda değer bir çoğunluğunun seküler olmayan sosyo - kültürel ortamda yaşıyor olması, bir başka ifade ile dinin dünyanın pek çok bölgesinde kişilerin hayatında belirleyici rol oynuyor olması¹²⁴, yaşanan küresel boyuttaki gelişmelere tepki olarak bireylerin dini saikli şiddete yönelmesi sonucunu doğurabilmektedir. Ancak terör eylemi ya da terörist örgütlenme tamamen dini saiklere sahip olsa da esas itibariyle bu dini saik ardında siyasi bir amaca ulaşma arzusu bulunmaktadır. Bir başka deyişle terörizmin oluşturmak istediği siyasi projenin ardında dini saikler yer alsada, bu dini ilkeleri hayat geçirmek için siyasi üst yapı değişikliği zorunlu hale gelmektedir¹²⁵.

Günümüzde dinsel saikli terörizm dendiğinde genellikle ilk olarak akla "İslami Terörizm" gelmektedir. Oysaki dinsel saikli terörizmin tarihine yakından bakıldığında gerek Hıristiyanlık ve Musevilikten, gerekse Japon Budizm'inin bir

¹²³ Öktem, a.g.e., s. 58.

¹²⁴ Mazari, a.g.e., s. 215.

¹²⁵ Ganor, "Defining Terrorism - Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?", (çevrimiçi)

uzantısı olan Aum Shinrikyo gibi farklı kültür ve coğrafyalara ait inanışlardan da terörist söylemlerin türediği görülmektedir¹²⁶. Ayrıca temelde politik çatışma alanları olan olguları dini terim ya da başlıklarla genellemek, terörizmin ihtiyaç duyduğu kamuoyu desteğini genişletme riskini de beraberinde getirmektedir. Tıpkı İngiltere'nin IRA (**Irish Republican Army**) terörünü tüm İrlandalıları kapsar şekilde tanımlaması ve yorumlamasının, ABD'de yaşayan İrlanda asıllıların IRA'ya maddi, manevi destek sağlamasına yol açtığı gibi¹²⁷, herhangi bir terörist eylem ya da örgütlenmenin dinsel bir kavramla tanımlanması, söz konusu dini inanca sahip tüm bireylerin potansiyel terörist olarak algılanması, yanılığın yol açabilir. Oluşan bu önyargının bireyler üzerinde yarattığı baskı ise teröristin ihtiyaç duyduğu, yeni katılımlar, kamuoyu desteği gibi maddi, manevi desteğin gelişmesiyle sonuçlanabilir.

Dinsel saikli terörizm hakkında genellemelerde bulunmak, terörle mücadele bağlamında belirttiğimiz riskleri beraberinde taşımakla beraber, günümüz küreselleşen terörizm fenomeni içerisinde, dini motivasyonlu terörist örgütler geniş yer tutmaktadır. Küreselleşme sürecinin yerel sosyo-kültürel hayat üzerinde yarattığı baskılar, dünyanın pek çok bölgesinde dinsel inançların norm olduğu gerçeği göz önüne alındığında, dini motivasyonlu şiddet eylemlerinin ya da şiddet eylemlerinin dini saiklerle meşrulaştırılmasına olanaklı ortamlar hazırlamaktadır. Bir teröristin yapacağı eyleme ikna olması, gerekçesinin ideolojik gücü ile doğru orantılıdır. En güçlü gerekçeler ise dinsel temalarla desteklenenler arasından bulunur. Sorgulanması mümkün olmayan en üst otoritenin referansı söz konusu olduğunda, kabul edilemez iddialar bile kutsal hale gelebilir¹²⁸. Dini motivasyonlar bir yandan küreselleşme sürecine karşı direniş anlamında en elverişli motivasyon türü olmakla beraber, diğer yandan da dinsel normların özü itibarıyla evrensellik iddiası taşıyor olmaları, dinsel saikli terörist örgütlerin doğrudan uluslararası siyaseti etkileme çabalarını anlamlı kılmakta ve dinsel saikli terörist örgütlere küreselleşen terörizm fenomeninde ayrı bir anlam katmaktadır.

¹²⁶ Wilkinson, **Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response**, s. 20.

¹²⁷ Mazari, **a.g.e.**, s. 220.

¹²⁸ Deniz Ülke Arıboğan, **Terör: Korku Hali**, s. 116.

Özetle çağdaş terörizmin motivasyon unsuru farklı açılardan ele alındığında, uluslararası politikayı etkileme/yönlendirme amacının hakim motif haline geldiği açıktır. Hangi motivasyonla beslenirse beslensin, terör örgütünün esas hedefi eylemler yoluyla popülerleşmek, siyasi otoriteyi baskı altına alarak, çıkarları doğrultusunda yönlendirmektir ¹²⁹ . Ancak terörizmin motivasyonu yaşanan küreselleşme süreci paralelinde küresel bir boyut kazanmaktadır. Bir başka ifade ile; küreselleşen terörizmin popülerleşmek istediği alan coğrafi anlamda sınır tanımamakta, baskı altına almak ve çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istediği siyasi otorite, günümüz karşılıklı bağımlılık ilişkilerine dayalı uluslararası siyasal sistem göz önüne alındığında, tek bir ulus-devlet hükümetiyle sınırlı kalamamakta ve bunların sonucunda doğrudan uluslararası siyaseti etkileme amacını beraberinde geliştirmektedir.

¹²⁹ Arıboğan, **Terör: Korku Hali, Tarihin Sonundan Barışın Sonuna**, s. 113.

2. KÜRESELLEŞEN TERÖRİZMİN AKTÖRLER ÜZERİNDEN ULUSLARARASI POLİTİKAYA YANSIMALARI

2.1. Çoğulcu (Plüralist) Perspektifle Uluslararası Politika

Bu bölümde çalışmanın teorik bakış açısını oluşturan çoğulcu perspektif ana hatları ile ortaya konulacaktır. Teorik arka plan olarak plüralizmin seçilmesinin nedeni ise uluslararası siyasetin aktörlerinin hangi birimlerden oluştuğu tartışmasına dayanmaktadır. Günümüz dünyasında terörizm fenomeni sadece ulus devletlerin tartışma konusu olmaktan çıkıp, uluslararası örgütler, çok uluslu işletmeler, ulusüstü örgütler gibi farklı birimlerin de tartışma alanına girip, bu birimlerin de politikaları üzerinde etkiler doğurmaya başlamıştır. Dolayısıyla küreselleşen terörizmin uluslararası siyaset üzerindeki etkilerinin tüm boyutlarıyla tartışabilmek anlamında, terörizmin ulus-devlet politikaları üzerinde yarattığı etkilerin yanı sıra, plüralist perspektifin uluslararası siyasetin aktörü olarak tanımladığı diğer birimlerin politikaları üzerindeki etkileri de ortaya konmalıdır. Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen aşamalarına geçmeden önce, teorik bakış açısını oluşturan plüralist perspektifin özü itibarıyla neyi ifade ettiğinin bu noktada ele alınması gerekmektedir.

Sosyal bilimlerin diğer tüm alanlarında olduğu gibi, uluslararası politikaya ilişkin teori geliştirip, bunun kesin doğruluğunu iddia etmek zordur. Bu yüzden yapılan tüm değerlendirmelerin tartışılması olası iddialara dayanması kaçınılmazdır.

Uluslararası ilişkiler kuramı, özellikle 1950 ile 1960 yılları arasında siyaset biliminde çok tartışılmış olan "plüralist devlet" anlayışından gecikmeli olarak da olsa etkilenmiş, plüralizm bir yandan dış politikanın incelenmesinde, diğer yandan uluslararası sistemin incelenmesinde etkili olarak, 1970'lerde uluslararası ilişkilerin kuramsal tartışmalarına damgasını vurmuştur¹.

Geleneksel uluslararası ilişkiler anlayışı olarak da isimlendirilen realist paradigmada, egemen devletlerin uluslararası ilişkilerin merkezinde yer aldığı varsayılmakta ve uluslararası ilişkilerin temel aktörünün egemen devletler olduğuna

¹ Faruk Yalvaç, "Devlet", **Devlet ve Ötesi**, Ed. by. Atila Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 23.

inanılmaktadır². Realist görüş ya da teori olarak da ifade edilen bu geleneksel anlayışı savunan ve uluslararası ilişkilerde devlet merkezli bir yaklaşımı benimseyenlerin varlığına karşılık, 20.yy.ın son çeyreğinde uluslararası ilişkiler pratiğinin temelden değişmeye başlamasıyla devlet merkezli anlayış eleştirilmeye başlanmıştır. 'Sistemin anahtar aktörü hala devlet midir, yoksa artık "ulus-devlet" sistemdeki belirleyici aktör rolünü diğer yeni aktörlere devretmiş midir?' sorusu uluslararası ilişkiler disiplinin temel araştırma konularından birisi olmuştur³.

Özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, soğuk savaş ortamının da yumuşamaya başlamasıyla, uluslararası politikanın niteliğinin önemli ölçüde değiştiği, egemen devletlerin uluslararası ilişkilerdeki etkinliği tamamen ortadan kalkmamakla birlikte, uluslararası örgütler, ulusal ve uluslararası baskı grupları ve çok uluslu işletmeler gibi birden çok faktörün uluslararası siyasal süreci etkileyip, yönlendirdiği gözlemlenmiştir⁴. Bu durum uluslararası siyasetin daha çoğulcu bir bakış açısıyla ele alınıp, analiz edilmesi ve klasik anlayışın devlet merkezli yaklaşıma karşı çıkılması sonucunu doğurmuştur.

Plüralizm, esas itibariyle, bünyesinde birden fazla teori barındıran bir genel yaklaşım tarzını ifade etmektedir. Özellikle plüralist teorilerden sadece birisi olan Karşılıklı Bağımlılık Teorisi (**Complex Interdependence**) kimi zaman plüralist görüşe eşitlenirse de⁵, karar verme teorisi ve modelleri gibi farklı teorilerde, plüralist teoriler kategorisine tabi tutulmaktadır⁶. Bununla birlikte temel özelliği egemen devletler dışındaki aktörleri de uluslararası sistem çözümlemesine tabi tutması olan plüralist yaklaşımın yanı sıra, sistemde devletten başka aktörler olduğunu iddia eden, ancak plüralizmden ayrıştırılan, globalist teori, fonksiyonalizm gibi farklı yaklaşımlarda var olmaktadır⁷.

² Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 6.bs., 2006, s. 66

³ Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Seneryosunun Aktörleri, Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, İstanbul, Der Yayınları, 3.bs., 2001, s. 27.

⁴ Robert Keohane, Joseph Nye, **Power and Interdependence**, Boston, Little Brown, 1977.

⁵ Yalvaç, "Devlet", s. 25.

⁶ Arı, **a.g.e.**, s. 121.

⁷ Arıboğan, **Globalleşme Seneryosunun Aktörleri**, s. 41 - 45.

Çoğulcu yaklaşımın bir başka iddiası ise uluslararası siyasetin gündemine yöneliktir. Uluslararası ilişkilerin aktörlerinin yanı sıra konularının da çeşitlenip çoğaldığı iddia edilerek, uluslararası politikanın gündeminin askeri güvenlik konularıyla sınırlandırılmayacağını ileri sürmektedirler. Küresel siyasal çevrede ortaya çıkan değişimler, uluslararası ticaret, yatırım, finans ve turizm yoluyla ortaya çıkan kişiler arası ve gruplar arası bağlar yoluyla devletler arasında da karşılıklı bağımlılığın ortaya çıkmasına yol açarak, çatışma ve savaşları daha zor başvurulacak yöntemler haline getirmiş, sorunların çözümünde daha barışçıl yöntemlerin kullanılmasını gerekli kılmıştır⁸. Dolayısıyla uluslararası siyasetin gündeminin askeri güvenlik tartışmalarıyla sınırlanmayıp, ticaretten tüm ekonomik ilişkilere, spordan turizme kadar tüm toplumsal ilişkileri kapsayacak ölçüde genişlediği iddia edilmektedir.

2.2. Plüralist Perspektifle Ulus-Devlet

Daha önce de belirtildiği üzere plüralizm esas olarak siyaset bilimi çerçevesinde, plüralist devlet tartışmaları doğrultusunda gelişmiş ve daha sonrasında uluslararası ilişkiler disiplininde de yansımalarını bulmuştur. Siyaset biliminde Robert Dahl ve Harold Laswell gibi düşünürler tarafından temsil edilen plüralist devlet anlayışına kısaca değinmek gerekirse; özü itibarıyla, Marksist devlet kuramını eleştiren ve ona alternatif olarak ortaya çıkan söz konusu kuram, devletin işleyiş mekanizmasının sadece toplumsal sınıflar tarafından değil, farklı çıkarları temsil eden birçok farklı çıkar grubu tarafından belirlendiğini ve siyasetin de bu farklı çıkar grupları arasındaki pazarlık sürecini ifade ettiğini ileri sürer⁹. Ancak uluslararası ilişkiler disiplinine hakim olan iç toplum - dış toplum ayrımı, plüralizmin söz konusu devlet - toplum arası ilişkileri irdeleyen boyutunu, uluslararası ilişkiler kuramı açısından bir bakıma anlamsız kılmıştır.

Uluslararası ilişkiler çerçevesinde plüralizmin ulus-devlete yönelik yaklaşımı iki farklı boyutta ele alınabilir. Bunlardan ilki, dış politika geliştiren devlet, diğeri ise uluslararası sistem aktörü olarak devlettir.

⁸ James Rosenau, **The Study of Global Interdependence**, London, Frances Pinter, 1983, s. 12.

⁹ Yalvaç, "Devlet", s. 23.

Dış politika bağlamında plüralist yaklaşım devleti ele alırken, siyaset bilimi çerçevesinde gelişen plüralist devlet yaklaşımından etkilenmiştir. Ancak burada irdelenen devlet ve toplum arasındaki ilişki değil, dış politika oluşturma sürecinde devleti oluşturan organlar arasındaki ilişki olmuştur. Plüralistlere göre devletin kendisi de, realistlerin iddia ettikleri gibi, tek sesli, bütünsel - üniter - bir aktör değildir. Plüralist bakış açısı devletleri yekpare bir yapı olarak görmek yerine, onun da alt örgütlenmelerden oluştuğunu kabul ederek bütünü oluşturan parçaların ayrı ayrı dış politika oluşumundaki rollerine ve etkilerine önem vermektedir. Devletin rasyonel kararlar alan bir aygıt olduğu fikrine karşı çıkarak, karar alma sürecini, devleti meydana getiren alt yapılar arasındaki çekişme ve pazarlıkların oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda plüralist yaklaşım bir anlamda devleti parçalara ayırarak onu oluşturan bireyler, bürokrasi ve çıkar gruplarını da uluslararası ilişkiler aktörü olarak kabul etmektedir¹⁰.

Plüralizmin, uluslararası sistemin aktörü olarak ulus-devlete ilişkin ortaya koyduğu perspektif ise, daha önce de değindiğimiz gibi, bir bakıma plüralizmin temel niteliğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda plüralistlerin bakış açısı açık ve nettir; devleti uluslararası sistemin tek ve biricik aktörü olarak ele alıp açıklamaya karşı çıkmaktadırlar ve uluslararası sistemde ulus-devletler ve devlet dışı birimlerden oluşan çok sayıda aktörün var olduğunu ileri sürmektedirler.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde yapısal anlamda ortaya çıkan gelişmeler doğrultusunda, plüralistler sistem analizinde karşılıklı bağımlılık ve devletlerarasılaşma kavramlarını kilit konumda kullanmaya başlamışlardır. Bir yandan uluslararası arenada artan uluslararası örgüt varlığına işaret edilmekte diğer yanda ise teknolojik gelişmeler doğrultusunda toplumlar arasındaki bilgi alışverişi kolaylaşıp hızlandığı ve bu durumun artık devletler tarafından kontrol edilemeyecek boyutlara ulaştığı dile getirilmektedir¹¹. Söz konusu devletlerarası bağların ve aktörlerin güçlenmesini sağlayan faktörler ise Viotti ve Kauppi'ye göre; modernleşme, entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık olguları olmuştur¹².

¹⁰ ¹⁰Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York, Macmillan, 2.bs., 1993, s. s. 8 - 9.

¹¹ Arı, **a.g.e.**, s. 72.

¹² Viotti, Kauppi, **a.g.e.**, s. 205 - 210

Bu noktadan hareketle de söz konusu gayri resmi ilişkilerin, devletler arasındaki resmi ilişkilerin önüne geçtiği ifade edilerek, devletlerarası ilişkilerin siyasal sınırların nispi önemini azalttığı ortaya konmaktadır¹³. Teknolojik alt yapının da sağlamış olduğu olanaklar çerçevesinde gelişen devletlerarası ilişkiler ekonomi başta olmak üzere, sosyal, siyasal ve kültürel olmak üzere pek çok alanda devletlerin karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin de artmasına katkı sağlamaktadır. Devletlerarası ilişkilerin gelişmesiyle birlikte başta ekonomi olmak üzere tüm alanlarda karşılıklı bağımlılık ağlarının oluşması, devletlerin otorite sınırlarının sorgulanmasına yol açmıştır¹⁴. Nitekim kültürel homojenleşme, serbestleşen ekonomik faaliyetler ve artan karşılıklı bağımlılık olguları ulus-devletlerin, uluslararası sistemde üniter ve tek aktör olarak tanımlanmasını zorlaştırmıştır.

Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta ise plüralist perspektifin, devletlerin uluslararası sistemin tek aktörü olduğu iddiasına karşı çıkararak rolleri birden fazla aktör arasında dağıtırken, ulus-devletin sistem içersindeki varlığını da ihmal etmeyerek, ulus-devletleri tamamıyla yok saymamasıdır. Bir başka deyişle, plüralizm açısından uluslararası sistemin aktörleri sadece ulus-devletlerden ibaret olmaktan çıkmış, çeşitlenip, çoğalmıştır. Ancak bununla birlikte ulus-devletler yine sistem içersinde etkin birer aktör olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Nitekim James Rosenau'da uluslararası sistemin eskisinden farklı hale geldiğini öne sürerken sistemi, "gücün merkezileşmiş bütünsel sistemler (yani devletler) ve çok sayıdaki çeşitli düzeydeki alt sistemler arasında dengesizce dağıldığı bir sistem"¹⁵ olarak tanımlamaktadır.

2.2.1. Ulus-Devletler Üzerinden Etkiler

Ulus - devletler uluslararası sistemde birden fazla aktör tanımlayan çoğulcu bakış açısı çerçevesinde dahi, uluslararası politikanın şekillenmesinde diğer aktörlere oranla önemini ve etkinliğini korumaktadır. Küreselleşen terörizm olgusu

¹³ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s. 40.

¹⁴ Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, s. 50.

¹⁵ James Rosenau, "A Pre-theory Revisited: World Politics in a Era of Cascading Interdependence", **International Studies Quarterly**, No:3 September, 1984, s. 264.

da uluslararası siyaseti yönlendirirken, doğal olarak söz konusu sistemin en temel aktörü olan ulus - devletleri hedef almayı sürdürmektedir. Terörizm uluslararası siyaset üzerinde, kendisine refleks geliştiren, karşı koyan birimler aracılığıyla etkiler yaratmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla terörizme karşı önlemler geliştirmek asli görevlerinden olan ulus - devletleri hedef alarak uluslararası siyaseti etkilemek, küreselleşen terörizmin en temel niteliklerinden birisidir.

Küreselleşen terörizmin, uluslararası siyasete ulus - devletler üzerinden etkileri iki farklı boyutta irdelenecektir. İlk olarak terörizmin doğrudan devletlerin iç siyasetinde - örneğin seçim sonuçları üzerinde - yarattığı etkiler ve bunların uluslararası siyasete yansımaları somut bir örnek üzerinden ele alınacaktır. Sonrasında ise terörizmin doğrudan devletlerin dış politikaları üzerinde yarattıkları etkiler, terörizmin uluslararası politikada bir meşruiyet aracı olarak kullanılması bağlamında incelenecektir.

2.2.1.1. Terörizmin Devletlerin İç Politikalarına Etkilerinin, Uluslararası Politikaya Yansıması: İSPANYA ÖRNEĞİ

Günümüz küreselleşen dünyasında ulus - devletlerin iç ve dış politikalarını kalın çizgiler ile birbirinden ayırmak oldukça güçtür. İç politika ile dış politika arasında konjonktür dahilinde farklı oranlarda birbirlerine baskın olan bir etkileşim söz konusudur¹⁶. Ancak terörizmin ulus - devletler üzerindeki etkilerini, öncelikle toplumun hükümete karşı olan bakış açısını ve dolayısıyla seçim sonuçlarını etkilemesi ve sonrasında bu sonuçların dış politikaya yansıması şeklinde incelemek mümkündür.

Terörizm insanların kendi hükümetlerine olan bakış açılarını değiştirebilir. Eğer hükümetler kamuoyunun beklentilerini tatmin edemez ise toplumun öfkesi hükümete yönelerek sorumluların seçim sandıklarında cezalandırılması sonucu doğabilir¹⁷. Diğer taraftan ise terörizm tehdidinin, toplumu lider etrafında ya da

¹⁶ Indridi H. Indridason, "Does Terrorism Influence Domestic Politics?", **Journal of Peace Research** 2008; 45, s. 241, (çevrimiçi), <http://jpr.sagepub.com/cgi/content/abstract/45/2/241> 12 Ekim 2008

¹⁷ Brian M. Jenkins, "**International Terrorism, The Other World War**", California, Rand Press, 1985, s. 21.

bayrak etrafında toplama etkisi göz önüne alınarak, seçim sürecinde bir propaganda aracı olarak kullanılabilmesi de mümkündür¹⁸. Dolayısıyla terörizm tehdidi devletlerin iç siyasetinde ve özellikle seçim sonuçları üzerinde negatif ya da pozitif etkiler yaratabilme kapasitesine sahiptir.

11 Mart 2004 tarihinde İspanya'da meydana gelen terörist saldırılar, öncelikle küreselleşen terörizm olgusunu tüm boyutlarıyla ortaya koymasından dolayı değerli bir örnek teşkil etmektedir. Yarattığı sonuçlar bağlamında da günümüz terörizm tehdidinin, bir ulus - devletin seçim sonuçları üzerinde etkili olduğunu onaylar niteliktedir. Diğer taraftan yarattığı söz konusu etkinin dış politikadaki yansımaları, terörist örgütler açısından başarılı sayılabilecek bir örnek oluşturmaktadır.

11 Mart 2004 sabahı erken saatlerde dokuz patlayıcı dolu sırt çantası İspanya'nın Madrid şehrindeki Atocha tren istasyonu yakınlarında birden fazla trende patlatılarak saldırı gerçekleştirilmiştir. Saldırı neticesinde 191 kişi hayatını kaybetmiş ve 1500 civarında kişi ise yaralanmıştır¹⁹. Bu saldırı Batı Avrupa'da görülen en ölümcül saldırılardan birisi olarak tarihe geçmiştir. Saldırının hemen ardından hükümet temsilcileri tarafından yapılan açıklamalar, saldırının faileri olarak, İspanya'nın yaklaşık 40 yıldır mücadele ettiği ETA (**Eskuda Ta Askatasuna**) terörist örgütünü işaret etse de²⁰, 13 Mart günü saldırının El Kaide tarafından gerçekleştirildiği açıklığa kavuşmuştu. Madrid'te bir cami yakınlarında bulunan video kasette, Arapça konuşan birisi tarafından, saldırıların İspanya'nın Irak'taki askeri varlığının intikamı olarak El Kaide tarafından gerçekleştirildiği dile getirilmiştir²¹. Nitekim henüz 18 Ekim 2003 tarihinde Usame Bin Ladin, El Cezire televizyonu aracılığıyla yayınladığı mesajında; Irak'ı işgal eden uluslararası koalisyonunda yer alan ülkelere intikam alma haklarının bulunduğunu dile getirerek saldırıların ilk sinyallerini vermiştir.

¹⁸ Valentina A. Bali, "Terror and Elections: Lessons from Spain", Electoral Studies-26, 2007, s. 669-687 (çevrimiçi) www.elsevier.com/locate/electstud 12 Ekim 2008.

¹⁹ Bkz. (çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/europe/03/12/spain.blasts.1200/index.html> 12 Ekim 2008

²⁰ Bkz. (çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/europe/03/11/spain.blasts/index.html> 14 Ekim 2008

²¹ Bkz. (çevrimiçi) <http://www.guardian.co.uk/world/2004/mar/14/spain.terrorism3> 14 Ekim 2008

Gerçekleşen saldırıları günümüz küreselleşen terörizm olgusunun somut bir örneği olarak değerlendirmek mümkündür. Saldırıyı gerçekleştiren, dini motivasyona sahip ve ABD özelinde tüm Batı dünyasına karşı cihad çağrısında bulunan El Kaide örgütüdür. Saldırının mağdurları, terör örgütü tarafından ABD'nin Irak işgaline verdiği destekten dolayı hedef seçilen İspanya'nın vatandaşlarıdır. Terörist saldırının esas hedefi olan propaganda alanı ise öncelikle ABD'nin müttefikleri olmak üzere, Avrupa ve tüm Batı Dünyasıdır. Dolayısıyla söz konusu saldırı salt fiziki boyutuyla, iç içe geçmiş uluslararası ilişkiler ağının terörizme yansımaları gözler önüne sermektedir.

Saldırılar çalışmamız açısından anlamlı kılan bir diğer nokta ise yarattığı sonuçlar olmuştur. Saldırılar İspanya Parlamento seçimlerinin gerçekleştirileceği 14 Mart 2004 tarihinden tam üç gün önce gerçekleştirilmiştir. Terörizmin unsurları bağlamında da değindiğimiz gibi terörist saldırıların zamanlaması ihtiyari değil, stratejik amaçları ve politik çıkarları doğrultusunda belirlenir²². Dolayısıyla gerçekleştirilen saldırıların öncelikli hedefinin İspanya'da yapılacak olan genel seçimin sonuçlarını etkilemek olduğu iddia edilebilir.

Seçim öncesi İspanya'da iktidar Jose'-Maria Aznar'ın başbakanlığında Popüler Parti'nin (**Partido Popular, PP**) elinde idi. Muhafazakar nitelikli bir parti olan PP'nin lideri Aznar, ABD'nin Irak'ı işgaline aktif destek vererek, uluslararası koalisyona İspanya'yı dahil etmiştir. Muhalefetteki Sosyalist Parti (**Partido Socialista Obrero Espanol, PSOE**) lideri Jose Luis Rodriguez Zapatero ise Irak savaşını bir felaket olarak gördüğünü ve iktidara geldiği takdirde İspanyol güçlerini Irak'tan çekeceğini dile getirmekte idi. Dış politika açısından birbirine taban tabana zıt iki parti arasındaki seçim yarışı öncesi Zapatero'nun ortaya koyduğu dış politika anlayışı, El Kaide'nin talepleriyle örtüşmektedir. Bir başka ifade ile seçimleri PSOE'nin kazanması, İspanya'nın dış politikası anlamında El Kaide'nin talepleri ile paralellik göstermektedir.

Ancak seçim öncesi yapılan anketleri incelediğimizde Zapatero'nun lideri olduğu PSOE'nin iktidar partisi PP'nin 5 - 7 puan gerisinde olduğu gözlenmektedir. İspanya

²² Bali, a.g.e., s. 670.

dışında yaşayan ve saldırılar öncesi oy kullanan İspanyol vatandaşlarının oy dağılımını inceleyen bir çalışma da PP'nin % 42, PSOE'nin ise % 37'lik bir oy oranına sahip olduğunu ortaya koyarak seçim öncesi yapılan anketleri onaylamaktadır²³.

Tablo 2: 2004 İspanya Genel Seçimi Öncesi Anketleri Aylık Oy Dağılımı

	% PP	% PSOE	Fark
2000 Seçim Sonuçları	% 44.5	% 35.7	8.8
Ocak 2004	% 42.92	% 36.32	6.6
Şubat 2004	% 42.90	% 36.35	6.55
Mart 2004	% 42.36	% 37.60	4.76
14 Mart 2004 Seçim Sonuçları	% 37.71	% 42.59	-4.88

Kaynak: Center of Sociological Investigations CIS, (Centro de Investigaciones Sociales) www.cis.es. Tabloda ortaya konan veriler, İspanya genelinde farklı araştırma kuruluşları tarafından yapılan kamuoyu yoklamalarının, CIS tarafından alınan ortalamasını göstermektedir.

İktidardaki PP seçim öncesi yapılan tüm kamuoyu yoklamalarında PSOE'nin önünde gözükmekteydi. Tablodan da gözlenebileceği üzere PP, bu üstünlüğünü seçimlerin gerçekleştiği Mart ayında yapılan anketlere kadar taşımıştır. Ancak saldırılardan üç gün sonra yapılan genel seçimler sonucunda PP % 37.71 oranında oy alırken, PSOE % 42.59'luk oy oranına ulaşarak, seçim tarihindeki en yüksek oy miktarını alarak seçimleri kazanmıştır. Seçim sonuçlarını 2000 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerden farklı kılan bir diğer önemli nokta ise seçimlere katılımında yaşanan yaklaşık 3 milyonluk artış olmuştur.

²³ Jose G. Montalvo, "Voting after the bombing: Can terrorist attacks change the outcome of democratic elections?" (Çevrimiçi) <http://jpr.sagepub.com/cgi/reprint/45/2/131> 28 Ekim 2008

Söz konusu bulgular dikkate alındığında saldırıların hemen ardından seçmen davranışlarında net bir değişiklik olduğu gözlenmektedir. Saldırıların büyüklüğü ve seçimlere yakınlığı göz önüne alındığında seçmenlerin davranışlarını kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Nitekim saldırılar ile seçim sonuçları arasında bağ kuran yorumların temeli anketler ile seçim sonuçları arasında oluşan açık farka dayanmaktadır.

Saldırıların seçim sonuçlarını PSOE'nin lehine etkilediği iddiasını güçlendiren bir diğer araştırma ise seçim sonrası 2929 yetişkin İspanyol arasında yapılmıştır. Tablo 3'te araştırma deneklerinin seçimlerdeki davranışları ile saldırılar arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Araştırmaya katılanların % 6'sı oylarını ne yönde kullanacaklarına, saldırılar sonrası karar vermiştir. Bu grubun % 65'i ise oylarını PSOE'den yana kullanmışlardır. Katılımcıların % 5'i de saldırılardan önce oy kullanmayı düşünmezken, saldırılardan sonra oy kullanmaya karar vermişlerdir. Bu grubunda yine % 65'i PSOE'ye oy vermişlerdir. Katılımcıların % 5'lik bir bölümü ise saldırılar sonrası önceden destekledikleri partiyi değiştirerek oylarını PSOE'den yana kullanmışlardır.²⁴

Tablo 3: 11 Mart 2004 Saldırılarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi

ETKİ	PP	PSOE	Katılımcılar
Oy kullanacakları partiyi saldırı sonrası belirleyenler	17	82	124 (%6)
Saldırılarından sonra seçimlerde oy kullanmaya karar verenler	16	93	151 (%5)
Oy verecekleri partiyi saldırılar sonrasında değiştirilenler	7	55	122 (%5)
Toplam Katılımcı			2929

Kaynak: Ignacio Lago, Jose Ramon Montero, "The 2004 Election in Spain: Terrorism, Accountability and Voting", Taiwan Journal of Democracy, Volume 2, No.1, 2006 s. 13-36'dan alıntılanarak, Demoscopia Survey 2004.

²⁴ Ignacio Lago, Jose Ramon Montero, "The 2004 Election in Spain: Terrorism, Accountability and Voting", Taiwan Journal of Democracy, Volume 2, No.1, 2006 s. 13-36.

Sonuç itibariyle gerek seçim öncesi yapılan kamuoyu yoklamaları gerekse seçim sonrası seçmen davranışlarına yönelik yapılan araştırmalar gibi ampirik bulgular, saldırıların seçim sonuçları üzerinde ciddi sonuçlar doğurduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bu noktada terörizm ile seçimler arasındaki ilişkileri daha yakından incelemek gereklidir. Terörizm ile seçimler arasındaki ilişki bağlamında bugüne dek oluşturulmuş teorilerin temel çıkış noktası; terörizmin toplumlara bayrak etrafında topladığı teze dayanmaktadır. Bu teze göre yaşanan uluslararası krizler, terörist saldırılar ve daha da ötesinde savaşlar bireylerin diğer sorunlarının önüne geçerek, toplumu bir bütün halinde davranmaya yöneltmektedir²⁵. Nitekim terörizmin söz konusu etkisi göz önünde bulundurularak, terörizm tehdidinin seçim sürecinde propaganda aracı olarak kullanılması da söz konusu olmuştur.

Terörizmin seçimler öncesi lider ya da bayrak etrafında toplanma etkisi yarattığı tezi, İsrail - Filistin çatışması modelinde temellendirilen bir başka çalışmada da desteklenmektedir. İsrail ve Filistin'de yapılan seçimler ile seçim öncesi gerçekleştirilen terörist saldırılar arasında bağ kuran çalışmaya göre; yüksek seviyedeki terörizm dönemi sonrasında seçmenler sağ partilere yoğunlaşırken, yakın geçen dönemler sonrası bu eğilim oluşmamaktadır²⁶.

Ancak İspanya örneği, terörizm tehdidinin toplumlara bayrak etrafında toplanması tezinden farklı bir sonuç ortaya koymuştur. İspanya'da muhafazakâr PP, seçmenler tarafından, yürüttüğü dış politika nedeniyle saldırılardan sorumlu tutulmuş ve sonucunda seçimlerde oy kaybı yaşayarak iktidarı kaybetmiştir.

Bu noktada uluslararası terörizm ile yerel (lokal) terörizmin, seçim sonuçları üzerinde farklı etkiler yaratacağı ileri sürülmektedir. Özellikle toplumun bayrak ya da lider etrafında toplanmasına neden olanın, esas itibariyle yerel terörizm olduğu vurgulanmaktadır²⁷. Nitekim saldırıların hemen ardından Aznar Hükümetinin

²⁵ Bali, a.g.e., s. 671.

²⁶ Claude Berrebi, Esteban F. Klor, 'On Terrorism and Electoral Outcomes: Theory and Evidence from the Israeli Palestinian Conflict', *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 50, No. 6, 2006, s. 899-925 (çevrimiçi) <http://jcr.sagepub.com/cgi/content/abstract/50/6/899> 10 Mayıs 2009

²⁷ Lago, Montero, a.g.e., s. 19.

saldırıların sorumlusu olarak ETA'yı işaret ederek²⁸ böyle bir etki yaratmayı amaçladığı savunulabilir. İspanya 40 yılı aşkın süredir ETA terörü ile yaşamakta idi. Ancak hükümetler bu konuda çaresiz ve sorumlu görülmediklerinden dolayı ETA terörü konusundan muaf tutulmaktaydılar. Parti - seçim yarışlarında ETA terörü sistematik bir şekilde propaganda aracı olarak kullanılmamakta idi²⁹. Ancak iktidardaki PP, 2000 yılındaki seçimleri kazanmasının ardından ETA'ya karşı geliştirdiği anti-terörizm politikalarını, seçim kampanyasında kullanmaya başlamıştı. Dolayısıyla PP, meydana gelen saldırılardan ETA'yı sorumlu tutarak, bir yandan toplumun güvenlik kaygıları ile hareket etmesini sağlamayı, diğer yandan da saldırıların uyguladığı dış politikadan kaynaklandığı izlenimini ortadan kaldırarak, oy kaybı yaşamamayı amaçlamaktaydı. Ancak seçimlerin hemen öncesinde saldırıların El Kaide tarafından gerçekleştirildiği kesinleşerek hükümetin yürüttüğü strateji başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Sonuçta saldırılar seçmen davranışlarını iki açıdan etkilemiştir. İlk olarak hükümet, Irak'taki savaşa aktif desteğinden dolayı, seçmenler tarafından saldırılardan sorumlu tutularak suçlanmıştır. Diğer taraftan ise hükümetin saldırıların sorumluları hakkında manipülasyon yaparak ETA'yı işaret etmesi tepkiler doğurmuş ve bu tepkiler hükümetin aleyhine sonuçlanmıştır³⁰.

14 Mart 2004 seçimlerini kazanan PSOE lideri Zapatero, seçimlerin ardından İspanya Başbakanı olmuştur. Seçim öncesi İspanyol askeri gücünü Irak'tan çekeceğini vaat eden Zapatero, İspanya dış politikasında değişikliğe gitmiş ve 21 Mayıs 2004 tarihinde İspanyol askerlerini Irak'tan çekerek bu sözünü yerine getirmiştir³¹. Dolayısıyla gerçekleşen saldırılar İspanya'da sadece güvenlik önlemlerinin artırılmasıyla sonuçlanmayıp, ülkenin iç politik durumunu değiştirip dış politikası üzerinde etkiler doğurmuştur. İşte bu noktada 11 Mart'ta gerçekleştirilen terörist saldırıların esas hedeflerine ulaştıklarını ileri sürmek mümkündür. İspanya'nın dış politikasında gerçekleşen değişikliğin ardında farklı

²⁸ Bkz. (çevrimiçi) <http://www.guardian.co.uk/world/2004/mar/14/spain.terrorism3> 14 Ekim 2008

²⁹ Emin Gürses, "Ayrılkçı Terörün Anatomisi/IRA-ETA-PKK", İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1997, s.69 - 73.

³⁰ Lago, Montero, a.g.e., s. 34.

³¹ kz. (çevrimiçi) <http://www.euroresidentes.com/Blogs/2004/05/last-spanish-troops-complete-their.htm> 16 Ekim 2008

nedenler olduğu ileri sürülse dahi, saldırıları gerçekleştiren terörist örgütün amaçları ile örtüştüğü bir gerçektir.

Saldırıların seçimler ve sonrasında dış politika üzerinde etkiler yaratması, sadece sosyal istikrar açısından değil, demokratik düzen açısından da yeni tehditler yaratmaktadır. Çünkü İspanyol Halkı hükümetini cezalandırırken, terörizmin de başarılı bir strateji olarak görülmesine katkı sağlamıştır. Seçim sonuçlarının terör yoluyla etkilenmesi, etkili bir strateji olarak diğer terörist örgütler açısından pozitif bir örnek teşkil etmiştir. Dolayısıyla demokratik düzenin temel unsuru olan seçim süreçleri, terörist örgütler açısından talepleri doğrultusunda açık hedeflere dönüşmüştür³².

Bu olay göstermektedir ki; günümüzde bir terörist saldırı İspanya gibi bir ülkenin parlamento seçim sonuçlarını etkileyebilir, sonrasında ise dış politikasında değişiklik yaratabilir. Dolayısıyla 11 Mart 2004 saldırıları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, küreselleşen terörizmin uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğuran bir olgu olduğunu kanıtlamaktadır.

2.2.1.2. Meşruiyet Aracı Olarak Terörizm

Çağdaş uluslararası hukuk sistemi "kuvvet kullanmama" ilkesi temel alınarak kurgulanmıştır. Uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler (BM) sisteminde, uluslararası anlaşmazlıkların kuvvet kullanılmadan çözümü esas alınmıştır. Ancak söz konusu kuvvet kullanmama ilkesinin iki istisnası bulunmaktadır. Bunlar; meşru müdafaa hali ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanımınıdır³³.

BM Şartının 41. ve 42. Maddeleri gereği BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barışı ve güvenliği bozduğunu düşündüğü devlete karşı kuvvet kullanılması kararı alabilir. Ancak BM organları kararlarıyla kuvvet kullanımı, uluslararası güç dengeleri ile

³² Marek Zromski "Terrorist Power: A New Kind of Political Power?", **Terrorism as a Timeless Actor on the International Stage**, Ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Institute of Political Science and Journalism Press, Adam Mickiewicz University, 2003, s. 34 - 35.

³³ Andrew Garwood-Gowers, "Self-Defence Against in the Post 9/11 World", **QUT Law & Justice Journal**, 2004;13, (çevrimiçi) <http://www.austlii.edu.au/au/journals/QUTLJ/2004/13.html#fn1> 22 Mayıs 2009

yakından ilişkilidir. Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri arasındaki rekabet ve veto yetkisi, bu hakkın sıklıkla ve keyfi olarak kullanılmasının engelleyicisi olmuştur.

Kuvvet kullanımı istisnalarından bir diğerini ise "Meşru Müdafaa Hakkı" oluşturmaktadır. BM Şartı'nın 51. Maddesi bu hakkı şu şekilde ifade etmektedir:

"Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez"³⁴

Dolayısıyla günümüz uluslararası hukuk sistemi çerçevesinde devletler tarafından gerçekleştirilecek bir kuvvet kullanımının meşru sayılabilmesi için iki yol bulunmaktadır. Bunlardan ilki BM organları tarafından alınan karar çerçevesinde bir harekât gerçekleştirmek olup, az önce de değinildiği üzere, BM'nin uluslararası güç dengelerine dayalı yapısından dolayı, bu türde bir kararın çıkarılması nispeten zordur. Oysaki ikinci yol olan meşru müdafaa hakkı, herhangi bir silahlı saldırıya uğraması şartıyla tüm üye devletlere tanınmış bir hak olmaktadır.

İşte bu noktada terör eylemlerine hedef olan ülkeler, söz konusu saldırıları BM Şartı'nın 51. maddesinde ifade edilen silahlı saldırılar kapsamında değerlendirerek, sorumlulara karşı kuvvet kullanımını meşru bir hak olarak görmektedirler. Ancak buradaki esas tartışma konusu ise terör eylemlerinin sorumlularının belirlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Terörist eylemlerin faileri terörist örgütler olmakla birlikte, söz konusu örgütler devlet destekli olmasalar dahi, en azından bazı devletlerin egemenlik alanları altında faaliyet

³⁴ Bkz. **Charter of the United Nations**, (çevrimiçi),

<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>

göstermektedirler. Dolayısıyla terörist faaliyetlere karşı yürütülecek, meşru müdafaa hakkına dayanan, sınır aşan kuvvet kullanımı mutlaka bir başka devleti ya da onun egemenlik alanını hedef alacaktır. Nitekim uluslararası hukuk savaş konusunda devlet aktörünü esas almaktadır.³⁵ Dolayısıyla terörist saldırıya maruz kalan bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanarak saldırının faillerine karşı yürüttüğü harekât, iki devlet arasında savaşa yol açabilmektedir.

11 Eylül 2001 sonrası Afganistan'a karşı yürütülen hareket, konunun somutlaşması açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir. Saldırıların hemen ardından, 11 Eylül saldırılarından Usame Bin Laden'in sorumlu olduğu ve ona destek veren Taliban Rejimi lideri Molla Ömer'in, Bin Ladin'i iade etmeyi reddettiği belirtilmiştir. İşte bu sebeple, 7 Ekim'de Amerikan ve İngiliz hava kuvvetlerinin Afganistan'ı bombalamasıyla, Afganistan'a karşı askeri harekât başlatılmıştır. ABD, Afganistan'da yürüttüğü harekâtı, Taliban Rejiminin, maruz kaldığı terörist eylemlerin faillerine yataklık ettiği gerekçesiyle meşrulaştırmıştır. Nitekim BM Güvenlik Konseyinin almış olduğu 1368 ve 1373 sayılı kararlar³⁶ da, ABD'nin Afganistan'a karşı yürüttüğü askeri harekâtın meşruluğunu onaylamıştır. Ancak bu noktada farklı bir açıdan konuyu ele aldığımızda, söz konusu saldırıları gerçekleştiren örgütün 60'ı aşkın ülkede konuşlandığı bilinmektedir. Meşru müdafaa eylemlerinin, saldırgan örgüte yataklı eden devletlere yönelebileceği göz önüne alındığında, ABD'nin karşısına 60 civarında meşru hedef çıkmaktadır³⁷. Dolayısıyla meşruiyetini terörist saldırıdan alan bir askeri harekâtın hedefinin belirlenmesinde, uluslararası siyasi tercihler belirleyici olabilmektedir. Bir başka ifade ile herhangi bir devletin terörist saldırılar karşısında kendisini savunması en doğal hakkı olmakla birlikte, bu saldırıların uluslararası siyaseti yönlendirip etkilemekte, meşruiyet zemini olarak kullanılması riski de varlığını korumaktadır.

11 Eylül sonrası terörist saldırılara karşı meşru müdafaa hakkının kullanılması söylemi bu yöndeki uluslararası hukuk kuralını kati olarak

³⁵ Beril Dedeoğlu, "Uluslararası Güvenlik ve Strateji", İstanbul, Der Yayınları, 2003, s. 149.

³⁶ Bkz. **Security Council Resolutions - 2001, (çevrimiçi)**, <http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>

³⁷ Antonio Cassese, "Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law", **European Journal of International Law**, 2001; V:12; No: 5, s. 997

değiştirmemekle birlikte, uluslararası hukukun asli kaynaklarından birisi olan teamül oluşumuna yol açarak, bu kuralın yorumlanmasında ileriye dönük kalıcı bir değişiklik yarattığını ileri sürmek mümkündür.

Terörist eylemlere karşı yürütölen operasyonların meşru müdafaa hakkı bağlamında ele alınması insancıl hukuk açısından da bir takım sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanım biçiminin hukuka uygun olması için, hem zorunluluk ve ölçölülük ilkesini, hem de silahlı çatışmalara özgü insancıl hukuk kurallarını gözetmesi gerekir. Terörizmin ortak bir tanımına ulaşılabilmesi ve bu konuda uluslararası hukuk yaptırımlarının etkinlikten uzak oluşu nedeniyle meşru müdafaa adı altında, terör mağduru devletlerin başvurduğu tek taraflı karşı tedbirler kimi zaman terör eylemlerine benzer yöntemler izleme potansiyeline sahiptir³⁸.

Sonuç itibarıyla terörist saldırılar, devletlerin kuvvet kullanma seçeneklerini meşrulaştırıcı bir zemin oluşturarak, uluslararası siyaseti doğrudan etkilemektedir. Aynı zamanda kuvvet kullanma hakkını, maruz kaldığı terörist bir saldırıya dayanarak meşrulaştıran devletin uygulayacağı yöntem ve tedbirler, terörizmin ortak bir tanımının var olmaması ve dolayısıyla uluslararası hukukta bu alandaki yaptırımların etkin olmaması sebebiyle, insancıl hukukun zedelenmesine yol açabilmektedir.

2.3. Uluslararası Politikanın Aktörleri Olarak Devletdışı Birimler

Plüralist yaklaşım devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde göz ardı edilemeyecek kadar önemli varlıklar olduğunu kabul etmektedir. Ancak bu noktada da devlet dışı hangi birimlerin uluslararası politikanın aktörü olarak ele alınacağı, bir birimin aktör olarak değerlendirilebilmesi için hangi niteliklere sahip olması gerektiği sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Bu tartışma çerçevesinde plüralist eğilimli yazarlar çeşitli önermeler geliştirmişlerdir. Örneğin Nye ve Keohane'e göre, aktörün nitelikleri, belli bir alana ilişkin önemli kaynakları kontrol edebilme yeteneğine sahip olması, az çok otonomi sahibi olmaları ve devlet sınırlarını aşan siyasal ilişkilere

³⁸ A. Emre Öktem, "Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları", İstanbul, Derin Yayınları, 2007, s. 112.

katılabilme yetisini taşıması şeklinde özetlenebilir³⁹. Bazı yazarlar ise uluslararası politikanın aktörünü, diğer otonom aktörlerin davranışları üzerinde etki doğurma yeteneğine sahip, nispi olarak otonom birim olarak tanımlar⁴⁰.

Uluslararası politikanın aktörlerinin belirlenmesine yönelik ortaya konan tanımlamalar çoğaltılabilmekle birlikte, bu farklı tanımlamalar doğrultusunda, uluslararası ilişkilerde bir birimin aktör olarak dikkate alınabilmesi için sahip olması gereken temel nitelikler özetlenebilir. Bu bağlamda; açıkça belirlenmesi, uluslararası alanda belirli bir karar verme kapasitesine sahip olması, az çok otonom olması, diğer aktörlerin davranışları üzerinde etkiler uyandırabilmesi ve belirli bir süre var olması şeklinde özetleyebileceğimiz nitelikler, bir ögenin uluslararası ilişkilerde aktör olarak değerlendirilebilmesi için sahip olması gereken temel niteliklerdir⁴¹.

Ortaya konan söz konusu kıstaslar doğrultusunda, uluslararası politikanın başlıca devlet dışı aktörleri olarak; uluslararası örgütler, çok uluslu işletmeler, hükümet dışı örgütler ve ulusüstü örgütler ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte kimi zaman bireyler⁴², kimi zaman ise yasadışı örgütler (ve bazen terörist örgütlerin bizzat kendileri)⁴³ gibi farklı ögeler de uluslararası politikanın aktörleri arasında sayılabilmektedir. Ancak uluslararası sistemde aktör tartışmaları başlı başına ve derinlemesine bir çalışmanın konusunu oluşturabileceği için biz bu noktada konumuz genel çerçevesi dahilinde, terörizm olgusuyla bir şekilde etkileşim içersinde bulunan ve bu etkileşim neticesinde uluslararası siyaseti yönlendiren temel aktörler üzerinde duracağız.

2.3.1. Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütlerin varlığı ve gelişimi, küresel siyasal ve toplumsal dönüşümlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde farklılaşan ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal koşullar devletler açısından pek çok fırsat doğurduğu gibi yeni problemlerde yaratmıştır. Çeşitlenen ve gelişen yeni tür

³⁹ Robert Keohane, Joseph Nye, **Transnational Relations and World Politics**, Cambridge, Harvard University Press, 1973, s. XXIV.

⁴⁰ Arı, **a.g.e.**, s. 67

⁴¹ Arı, **a.g.e.**, s. 67.

⁴² Viotti, Kauppi, **a.g.e.**, s. 7.

⁴³ Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, s. 233.

ihtiyaçların giderilmesi gerekliliği, devletleri yeni iş birliği biçimleri aramaya itmiş ve neticesinde 19.yy. ile 20.yy. başlarında "Uluslararası Örgüt" olarak bilinen ancak günümüzde üyeleri ulus-devletler olduğundan "Hükümetlerarası Örgüt" olarak tanımlanan yapılar meydana gelmiştir.

Klasik tanımla uluslararası örgütler (hükümetlerarası örgütler), birden fazla egemen devlet tarafından belirli bir amaç ya da amaçlar doğrultusunda, resmi bir antlaşmayla kurulan organize yapılardır. Amaçları, fonksiyonları, coğrafi faaliyet alanları, kurumsal yapıları ve organları söz konusu kurucu antlaşma çerçevesinde belirlenmekte ve tek bir biçimsel yapı bulunmayarak, örgütler arasında farklılık gösterebilmektedir.

Esas tartışma konusu ise, uluslararası örgütlerin kurucuları ve üyeleri olan ulus-devletlerden ayrıştırılıp, uluslararası politikada ayrı birer otonom aktör olarak kabul edilip edilemeyeceği üzerindedir. Uluslararası örgütlerin birer aktör olarak ortaya çıkışları ve sayılarının her geçen gün artması, çıkarları doğrultusunda hareket eden ulus-devletler tarafından teşvik edilmektedir⁴⁴. Nitekim bu durum uluslararası örgütlerin esas itibarıyla uluslararası politikada otonom birer aktör olmaktan ziyade, büyük ya da güçlü devletler tarafından belirli amaçlara ulaşmak için kullanılan araçlardan ibaret oldukları yorumlarına yol açmaktadır. Hükümetler arasında kurulan örgütlerde, diğerlerinden daha güçlü üyelerin bulunması kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra her uluslararası örgüt varlığını devam ettirebilmesi açısından devletlerin mali, kurumsal ve siyasal desteğine ihtiyaç duymakta, aksi takdirde ise işlevsiz kalma riskini taşımaktadır. Dolayısıyla uluslararası örgütler varlıklarını borçlu oldukları büyük devletler tarafından yönlendirilebilmektedirler.

Fakat uluslararası örgütlerin bir aktör olarak dikkate alınabilmeleri için temsil ettiği hükümetlerden az ya da çok bağımsız, otonom politikalar geliştirebilme yeteneklerine sahip olmaları gerekmektedir. Bir başka ifade ile aktör olarak kabul edilebilecek bir uluslararası örgütün geliştireceği politikalar her zaman üye devletlerin politikalarıyla uyum gösterme zorunluluğu taşımamalıdır. Bu durum ise

⁴⁴ Warner J. Feld, Robert S. Jordan, Leon Hurwitz, "International Organizations; A Comparative Approach", New York, Praeger Publishers, 1988, s. 7.

örgütlerin kurumsal yapısı, karar verme süreçleri ve oy verme sistemleri gibi birden çok değişkene bağlıdır. (Kararların oy birliği yerine, oy çokluğuyla alındığı örgütlerin, üyelerinden bağımsız kararlar geliştirebilme yetenekleri daha gelişkindir.) Bazı uluslararası örgütler üyelerinden bağımsız kararlar geliştirme ve dolayısıyla uluslararası politikanın aktörü gibi davranabilirken, bu tüm uluslararası örgütlerde aynı derecede gerçekleşmeyebilir. Ancak bununla birlikte bazı uluslararası örgütler de, sistemdeki pek çok egemen ulus-devletten daha bağımsız politikalar geliştirebilmektedir⁴⁵.

Örgütlerin uluslararası politika da aktör olarak dikkate alınabilmesi için otonom kararlar üretebilmesinin yanı sıra, almış olduğu kararları eyleme geçirebilme potansiyeline de sahip olması gerekmektedir. Bir başka deyişle, alınan kararların etkinliği ve yaptırım gücüne sahip olmaları, uluslararası örgütlerin aktör konumunda değerlendirebilmesi açısından önemlidir.

Günümüzde devletlerin farklı amaçlarla da olsa uluslararası örgütlere üye olma yönünde artan talepleri ve bu bağlamda örgütlerin sayısındaki hızlı artış, uluslararası örgütlerin bölgesel yada küresel politikalar geliştirebilme yetenekleri ve ekonomik, siyasal, kültürel gibi farklı alanlarda artan etkinlikleri, uluslararası örgütleri birer aktör olarak uluslararası sistemde ön plana çıkarmaktadır.

2.3.1.1. Uluslararası Örgütler Üzerinden Etkiler

Küreselleşen terörizmin uluslararası örgütler üzerinden uluslararası siyasette yarattığı etkiler iki farklı boyutta irdelenebilir. Öncelikle küreselleşen dünyada devletlerin yanı sıra, her geçen gün artan sayıları ve etkinlikleri ile uluslararası örgütlerin de terörizmin hedefi haline geldiğini ifade etmek mümkündür. Diğer taraftan ise günümüz terörizm fenomeni ile mücadelede, ulusal boyutta geliştirilen tedbirlerin işlevsiz hale gelmesi, uluslararası işbirliğinin ve dolayısıyla uluslararası örgütlerin önemini arttırmaktadır.

Uluslararası örgütlerin terörizmin doğrudan hedefi olması açısından, bir tarafta uluslararası siyasetteki etkinlikleri, diğer taraftan ise ilişkili oldukları konular

⁴⁵ Arı, a.g.e., s. 81 - 88.

önem taşımaktadır. Uluslararası örgütlerin etkinliğinin artarak uluslararası siyaset üzerinde belirleyici aktörler arasında yer alması, çıkarları doğrultusunda uluslararası siyasetin yönlendirilmesini amaçlayan terörist örgütler açısından, uluslararası örgütleri faaliyetlerinin hedefi içersine sokacaktır. Terörist örgütler nasıl ki ulus-devletleri kendi hedefleri doğrultusunda politikalar üretmeye zorluyorsa, benzer yöntemlerle uluslararası örgütleri de kendi çıkarları doğrultusunda politikalar üretmeye zorlayabilecek potansiyele sahiplerdir.

Uluslararası siyasetteki etkinliklerinin yanı sıra, küreselleşen dünyada toplumsal yaşamın tüm boyutlarında cereyan eden karşılıklı bağımlılık ilişkileri çerçevesinde, uluslararası örgütlerin faaliyet alanları genişlemiştir. Günümüzde askeri, ekonomik, sosyo-kültürel gibi belirli alanlara odaklanan ve bu alanlarda belirleyici politikalar oluşturan uluslararası örgütler mevcuttur. Faaliyet alanları dolayısıyla (örneğin ekonomi alanında IMF) terörizmin motivasyonunda etkiler uyandıran ya da terörü motive eden gelişmelerden sorumlu tutulan uluslararası örgütler, küreselleşen terörizmin hedefleri arasında doğal olarak girebilmektedir.

Doğrudan uluslararası örgütleri hedeflemese dahi, günümüz terörizm olgusu, varoluş amaçları uluslararası işbirliği olan uluslararası örgütlerin politikaları üzerinde doğal olarak etkiler yaratmaktadır. Kuruluş amacı uluslararası barış ve güvenliği korumak olan BM, terörist faaliyetlere reaksiyon gösterip, çeşitli politikalar üreterek uluslararası siyaseti etkileyen uluslararası örgütlerin başında gelmektedir⁴⁶.

Sınır aşan suçlarla mücadeleye yönelik geliştirilen ilk uluslararası işbirliği ve uluslararası önlemler BM bünyesinde gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yıllarda ilk kez BM tarafından hazırlanan sözleşmeler özellikle sivil havacılık güvenliği ve uçak kaçırma suçlarına odaklanmaktaydı⁴⁷. Uluslararası terörizm ile ilgili geniş kapsamlı uluslararası işbirliğine yönelik çıkarılan ve başlığında "uluslararası terörizmle

⁴⁶ Yüksel İnan, "**International Organizations and Combatting Terrorism**", (çevrimiçi) http://www.politics.ankara.edu.tr/dosyalar/MMTY/20/5_yuksel_inan.pdf 15 Mayıs 2009

⁴⁷ Bkz. Convention on Offences and Certain other Acts Committed on Board the Aircraft - 1963, The Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft - 1970, The Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation - 1971, (çevrimiçi) <http://untreaty.un.org/English/Terrorism.asp> 15 Mayıs 2009

mücadele" ibaresi bulunan ilk karar ise BM Genel Kurulu tarafından 1972 yılında çıkarılmıştır⁴⁸. 1970 ve 1980'li yıllar içerisinde BM tarafından uluslararası terörizmin önlenmesi ve bastırılmasına yönelik birçok antlaşma ve karar hazırlanmıştır. Ancak geneli itibariyle geliştirilen bu çözümlerin terörizmin kökenlerine inmeyip yüzeysel çözümler getiren, efektif olmayan uygulamalar olduğu dile getirilmektedir⁴⁹. 1990'lı yıllara kadar terörizm BM tarafından Genel Kurul'da ele alınan, spesifik bir önem atfedilmeyen, genel bir uluslararası problem olarak görülmekteydi. Ancak 90'lı yıllarda artan uluslararası terörist saldırılar (Pan-Am uçağının düşürülmesi, Amerikan Büyükelçiliklerine saldırılar gibi) sonrasında BM Güvenlik Konseyi harekete geçerek, spesifik terörist saldırılar karşısında önlemler geliştirmeye başlamıştır.

11 Eylül sonrasına gelindiğinde ise terörizm, BM'nin tüm organları tarafından öncelikli gündem maddesi haline gelmiştir⁵⁰. BM Genel Kurulu üyelerin tamamını kapsadığından, terörizm konusunda alınacak kararların üzerinde oydaşma oluşması açısından daha işlevsel bir organ olarak yorumlanmaktadır⁵¹. Nitekim terörizmin ilk kez ele alınıp tartışıldığı organ olan BM Genel Kurulu 11 Eylül saldırılarına da reaksiyon göstererek, uluslararası terörizmin önlenmesi ve bastırılması, uluslararası işbirliği ve koordinasyonun sağlanması, istihbarat ve bilgi değişimi, yargısal işbirliği, terörizmin finans kaynaklarına yönelik önlemler gibi spesifik alanlarda çok sayıda deklarasyon, karar ve rapor hazırlamıştır. Hem operasyonel hem de stratejik boyutta daha kapsamlı bir yaklaşıma sahip olan Genel Sekreterlik tarafından ise BM ve Terörizm Çalışma Grubu (**Policy Working Group on the United Nations and Terrorism**) kurularak, BM'nin terörizmle mücadelede nasıl bir yol izlemesi gerektiği üzerine çalışmalar yapılmıştır⁵².

⁴⁸ Resolution 3034 adopted by the General Assembly on December 18, 1972 (çevrimiçi) <http://www.wvan.cn/documents/ga/res/27/ares27.htm> 15 Mayıs 2009

⁴⁹ İnan, a.g.e.

⁵⁰ ane Boulden, Thomas G. Weiss, "Terrorism and the UN, Before and After September 11", Indianapolis, Indiana University Press, 2004, s. 11.

⁵¹ A.g.e., s. 14.

⁵² Bu çalışma sonrasında oluşturulan raporda terörle mücadele stratejisi üç unsur üzerine oturtulmaktadır; 1- Asi grupları terörist yöntemler izlemekten vazgeçirmek, 2- Grup veya kişileri terörist eylemlerinden ötürü mahkum etmek, 3- Terörle mücadelede uluslararası işbirliğini devam ettirmek. Bkz. **Report of Policy Working Group on the United Nations and Terrorism (A/57/273/S/2002/875) 6 Ağustos 2002.**

BM'nin yürütme organı olarak da ifade edilen Güvenlik Konseyinin almış olduğu kararlar ise uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurması bakımından ayrıca bir anlam taşımaktadır. Sadece sayısal olarak baktığımızda 11 Eylül öncesi BM Güvenlik Konseyi tarafından terörle mücadeleye yönelik alınmış kararlar sayısı toplamda 12 iken, 11 Eylül'den günümüze BM Güvenlik Konseyi tarafından terörle mücadeleye yönelik 31 farklı kararın çıktığını görüyoruz. 11 Eylül sonrası Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlardan özellikle 1368 sayılı ve 1373 sayılı ilk iki karar kayda değer özellikler taşımaktadır. Saldırıların hemen ardından 12 Eylül 2001 tarihinde alınan 1368 sayılı karar, daha öncede üzerinde durduğumuz gibi, 11 Eylül saldırılarının faillerinin belirlenmesi ve terörle mücadelede meşru müdafaa hakkını onaması bakımından önem taşımaktadır⁵³. 28 Eylül 2001 tarihinde Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1373 sayılı karar ise terörizmin önlenmesi ve bastırılması için devletler tarafından alınması gereken ve ulusal mevzuat değişikliklerini öngören önlemleri içermektedir. Bir öncekine göre daha kapsamlı önlemler geliştiren bu kararın en önemli yanı ise kararın BM Şartına bağlanarak tüm üye devletler tarafından uyulması zorunlu kaideler ortaya koymasındır⁵⁴. Kararda ayrıca söz konusu terörle mücadele önlemlerinin devletler tarafından etkili bir şekilde uygulanmasını takip etmek amacıyla "Terörle Mücadele Komitesi" (TMK) (**The Counter-Terrorism Committee**) kurulması öngörülmüştür. Ancak alınan bu kararlarda bir başka dikkat çekici nokta, Güvenlik Konseyi'nin terörle mücadelede uygulanacak güç kullanıma ilişkin herhangi bir denetim öngörmeyip, devletlerin iç hukukuna ilişkin düzenlemelerin takip edilmesinde TMK'yi yetkili kılmasıdır⁵⁵. Ayrıca alınan kararların hiçbirinde terörizmin ve meşru müdafaa hakkının sınırları tanımlanmamıştır. Bir başka ifade ile hangi eylemlerin terörist eylem kategorisine dahil edilip meşru müdafaa hakkını doğuracağı, bunun da ötesinde meşru müdafaa hakkının boyutları muğlaklığını korumaktadır. Dolayısıyla alınan kararlar bir yandan güç kullanımına uluslararası sistemde meşruiyet zemini hazırlayarak uluslararası siyasetin yeniden şekillenmesinde etkili olurken, diğer yandan alınan kararların

⁵³ Bkz. **Security Council Resolutions - 1368 (2001)**, (çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> 20 Mayıs 2009.

⁵⁴ Bkz. **Security Council Resolutions - 1373 (2001)**, (çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement> 20 Mayıs 2009.

⁵⁵ Boulden, Weiss, **a.g.e.**, s. 13 - 14.

muğlaklıklar içermesi, tüm devletler tarafından uygulanamaması ya da bazı devletlerin uygulamada isteksiz davranışları, TMK gibi organların yeterli kaynak ve yetkiye sahip olmaması gibi nedenlerle terörizmle mücadelede etkili sonuçlar doğuramamaktadır.

Küreselleşen terörizm BM gibi küresel nitelikteki bir uluslararası örgütün politikalarını artan bir hızla etkileyip yönlendirirken, BM'nin geliştirdiği önlemlerin terörizmin kökenine yönelik olmaktan ziyade spesifik saldırılar çerçevesinde şekillendiği gözlenmektedir⁵⁶. Geliştirilen önlemlerin terörizmin kökenlerine inme zorunluluğunun yanı sıra BM'nin organları arasındaki koordinasyonun sağlıklı bir şekilde kurulması, terörizmle mücadelede daha etkili politikalar geliştirilmesine katkı sağlayacaktır⁵⁷.

Gerek coğrafi anlamda, gerekse diğer tüm unsurlarıyla küreselleşen bir terörizm ile mücadelede uluslararası işbirliğinin önemi her geçen gün artmaktadır. Bu sebeple küreselleşen terörizm ile mücadelede uluslararası örgütlerin üstleneceği roller artmakta, uluslararası örgütler terörizmin uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurmasında önemli bir zemin oluşturmaktadırlar. Bugüne dek uluslararası örgütler aracılığıyla terörizmle mücadele bağlamında alınan önlemler bu alandaki işbirliğini geliştirmekle kalmayıp, konu ile ilgili uluslararası hukuk mevzuatının gelişimine de katkı sağlamıştır⁵⁸. Ancak BM örneğinde de ele alındığı gibi uluslararası örgütler aracılığıyla geliştirilen terörizmle mücadele önlemleri yeterli olmayıp, netice itibarıyla işlevsellikleri devletlerin iradesine kalmaktadır.

2.3.2. Uluslararası Hükümetdışı Örgütler (International Non-Governmental Organizations NGO)

Toplumların gereksinimlerinin ve bunun bir sonucu olarak devletin denetimi dışında kalan alanın hızla genişlemesi ya da bir başka ifade ile, bireylerin ve

⁵⁶ Anna Potyrala, "The United Nations and Terrorism Combating - Preventing the Phenomenon or Suppressing its Negative Consequences?", **"The Modern Terrorism and its Forms"**, ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Adam Mickiewicz University Press, 2007, s. 35-43.

⁵⁷ **A.g.e.**, s. 15.

⁵⁸ İnan, **a.g.e.**

grupların çıkarlarının ulusal sınırların dışına taşması hükümetdışı uluslararası örgütlerin ortaya çıkışını tetiklemiştir.

Uluslararası hükümetdışı örgütler, hükümetlerle resmi bir organik bağı olmadan, devlet sınırlarını aşacak biçimde örgütlenen ve kimi zaman devletlere alternatif güçler olarak bazı alanlarda faaliyet gösterebilen kuruluşlardır. Uluslararası örgütlerde olduğu gibi hepsinin belirli bir kurumsal yapısı, sekretaryası ve kendine özgü fonları bulunmaktadır. Uluslararası gruplar ya da devletleri temsil etmeyen uluslararası örgütler şeklinde de tanımlanan söz konusu kuruluşların üyeleri, uluslararası örgütlerden farklı olarak, bireyler ya da kamusal olmayan örgütlenmelerdir. Üyelik anlamında bir ulusallık olmadığı gibi, faaliyetleri de ulusal sınırları aşmaktadır. Faaliyet alanları ise, etnik, dini, kültürel, ekonomik, ticari, sanat, eğitim, turizm ve spor gibi çok geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Söz konusu örgütler belirli özel alanlarda ve spesifik grupların çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermektedirler. Amaçları ise, devletlerin ve bazen de uluslararası örgütlerin politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmektir. Bunu yaparken hükümetdışı örgütler, devlet faaliyetlerinin yanında, karşısında, üstünde ya da tamamen dışında yer alabilirler.

Hükümetdışı örgütleri uluslararası politikada aktör olarak dikkate alabilmek için, söz konusu kuruluşların amaçları doğrultusunda, sistemin diğer aktörlerini etkileyebilme kapasitesine sahip olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda bazı hükümetdışı örgütlerin, kendi sahalarında bazı küçük devletlerden daha fazla güç ve etkiye sahip olmakla birlikte, bazılarının ise büyük devletleri bile yönlendirebilecek eğilim ve kapasitede oldukları dile getirilmektedir⁵⁹.

Hükümetdışı uluslararası örgütlerin bir bakıma en önemli işlevleri, devletler kanalıyla gerçekleştirilemeyecek, siyaset üstü bir fonksiyon olarak, farklı siyasal sınırlar içersinde yaşayan halklar arasında da köprü vazifesi üstlenmeleridir. Sınırları aşan ortak duygu ve çıkarlar, pek çok değişkene tabi olan devletlerden çok daha

⁵⁹ Kjell Skjelsbaek, "The Growth of International Nongovernmental Organizations in the Twentieth Century", **Transnational Relations and World Politics**, Ed. by. Robert Keohane and Joseph Nye, Cambridge, Harward University Press, 1972, s. 70 - 95.

kolay bir araya gelebilmektedir. Dolayısıyla devletler dünya çapında çeşitli sorunlarla mücadele etmekte yetersiz kaldıkça ve farklı sınırlar içersinde yaşayan insanlar ortak kaygı ve çıkarları paylaştıkça, bu tür örgütlerin gelişmesi, etkinleşmesi ve uluslararası politikada aktör konumunda yer almaları kaçınılmazdır.

2.3.2.1. NGO'lar Üzerinden Etkiler

NGO'ların tanımında da üzerinde durulduğu gibi, söz konusu örgütlenmelerin ortaya çıkış sebebi, bireylerin ya da grupların çıkarlarının ulusal sınırların dışına taşmasına dayanmaktadır. Küreselleşen terörizm olgusunun ısrarla üzerinde durduğumuz belirleyici özelliklerinin başında ise motivasyonları, faaliyet alanları ve yarattıkları etkiler gibi tüm boyutlarıyla ulusal sınır tanımayan bir şekle bürünmüş olmasıdır. Bir başka ifade ile günümüz terörizm olgusundan etkilenen toplum, grup ya da bireylerin çıkarları ulusal sınırları aşmış ve uluslararası işbirliğini zorunlu boyuta getirmiştir. Dolayısıyla varlık nedenleri resmi organlardan bağımsız olarak ortak çıkar gruplarının hizmetinde olmak olan NGO'ların, terörizmden bir şekilde etkilenen grup ya da bireylerin çıkarları doğrultusunda politikalar üretmesi tabii olacaktır.

Hükümetdışı uluslararası örgütlerin hem terörizmin hizmetinde hem de terörizmle mücadelede olmak üzere iki farklı boyuttan uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurması olasıdır. Öncelikle hükümetdışı uluslararası örgütler, devletlerin ya da uluslararası örgütlerin politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek isterken hükümetlerin yanında, karşısında, üstünde ya da tamamen dışında yer alabilirler. Bir başka ifade ile legal faaliyetlerde bulunmaları koşuluyla NGO'ların hükümetler ile paralel politika geliştirme zorunlulukları bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu durum herhangi bir terörist örgütün nihai amaçları ile örtüşen hedeflere sahip ancak legal faaliyetlerde bulunan NGO'ların varlığını olanaklı hale getirmektedir. Diğer bir ifade ile NGO'lar terörist örgütlerin legal alanda da faaliyetlerini sürdürüp, uluslararası siyaseti çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri için gerekli zemini oluşturma kapasitesine sahiptir.

Diğer taraftan da NGO'ların siyaset üstü fonksiyona sahip olmaları, küreselleşen terörizmle mücadelede etkili roller almalarını sağlayabilir. Uluslar arası

örgütlerden farklı olarak hükümetdışı uluslararası örgütler, devletlerin birden fazla değişkene bağlı olan çıkar çatışmalarının nispeten uzağında kalarak, terörizmle mücadelede daha fazla oydaşmanın sağlandığı ve dolayısıyla efektif neticeler veren kararlar alabilirler. Özellikle terörizmi güdüleyen farklı faktörler (yoksulluk, eğitim, sosyo-kültürel çalışmalar v.s.) üzerine odaklanan NGO'ların, terörizmin motivasyonun kırılması bağlamında anahtar rolleri olabilir. Bunun da ötesinde bizatihi terörle mücadele alanında çalışan NGO'ların kurulması⁶⁰, bireylerin terörizm konusunda bilinçlendirilmesi, terörist saldırılar sonrası yapılması gerekenlerin topluma anlatılması gibi faaliyetlerde bulunması mümkündür.

Günümüzde doğrudan terörizmin hizmetinde olan ya da terörle mücadele bağlamında uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurma kapasitesine sahip somut bir NGO örneğinden bahsetmek zordur. Uluslararası siyasetin aktörleri tartışmasında da değindiğimiz gibi her şeyden önce NGO'ların sistemdeki diğer aktörleri etkileyip yönlendirebilme kapasitelerine sahip olmaları gerekmektedir. Ancak gerek NGO'ların uluslararası sistemde artan sayıları ve etkinlikleri gerekse terörizmle etkileşim bağlamında üzerinde durduğumuz olasılıklar, NGO'ların küreselleşen terörizmin uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurmasında rol alan aktörler arasında sayılmasını olanaklı kılmaktadır.

2.3.3. Çok Uluslu İşletmeler

Bugünkü anlamıyla modern çok uluslu işletmeler ilk kez 19.yy.da, Avrupa merkezli olarak, yüksek gümrük tarifelerinden kaynaklanan ihracat güçlüklerini aşmak amacıyla, yabancı ülkelerde yatırımlar oluşturmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Yeni ülkelere akan sermaye, ucuz iş gücü, yeni pazarlar ve yeni ekonomik alanlar keşfedince, çok uluslu olarak şirketleşme cazip hale gelmiş ve teknolojik gelişmelerin de şirketlerin örgütsel anlamda uluslararasılaşmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmasıyla, çok uluslu şirketlerin sayısı giderek artış göstermiştir.

⁶⁰ Hindistan'ın Puna Eyaletinde kurulan Serhad adındaki NGO tarafından verilen, "Terörle Mücadele" adını taşıyan ve iki yıl süren kurslar bulunmaktadır. Kursun ders programı ve detaylar için Bkz. **(çevrimiçi)** <http://www.rediff.com/cms/print.isp?docpath=/news/2009/mar/04mumterror-ngo-offers-course-in-anti-terrorism.htm> 12 Ocak 2009

Sermayenin, fiyatın en düşük olduğu yerde elde edilip, karın en yüksek olduğu yerde kullanılması felsefesiyle hareket eden çok uluslu işletmeleri; faaliyetleri ülke sınırlarını aşan ve birden fazla ülkede üretim ve yatırım faaliyetlerini sürdüren şirketler şeklinde tanımlamak mümkündür.

Şirketlerin uluslararası sistemde aktör olarak kabul edilmesi, realizmi eleştiren globalist ve plüralist bakış açılarının bir ürünüdür. Ancak bu bağlamda hemen belirtilmesi gereken bir nokta ise, şirketlerin uluslararası politikanın aktörleri arasında sayılabilmesi için kurumsal yapısı değil, sahip oldukları potansiyel güç önemlidir. Dolayısıyla şirketleri uluslararası politikada aktör olarak kabul etmenin, yukarıda ortaya konan tanım doğrultusundaki çok uluslu kurumsal yapılarının ötesinde, birden fazla farklı sebebi bulunmaktadır.

Her şeyden önce, ekonominin en etkin belirleyicilerden birisi olduğu günümüz uluslararası siyasetinde, açık ekonomik semboller olarak şirketlerin rollerinin önemi artmıştır. Günümüzde şirketler ulusal ve hatta bölgesel sınırları aşan pazarlarda faaliyet göstermekte, bu pazarları yönlendirip geliştirmekte ve dolayısıyla küresel ekonominin merkezinde oturmaktalar⁶¹. Devletlerde şirketler arasında bütçeler anlamında yapılan karşılaştırmalar neticesinde, pek çok şirketin çok sayıda ulus-devletten daha fazla ekonomik etkinliğe sahip olduğu gerçeği genel olarak kabul edilmektedir.

Şirketlerin temel amacı kar maksimizasyonunu sağlamaktır. Ancak şirketler söz konusu nihai amaçlarına ulaşmak için, kendi lehlerine ekonomik karar ve önlemlerin alınması için siyasi karar mekanizmalarını da etkilemeye çalışırlar. Şirketlerin hükümetlerin politikalarına karşıma konusunda doğrudan bir yetkileri olmamakla birlikte, onların politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahip oldukları genellikle kabul edilmektedir. Dolayısıyla nihai amaçları ekonomik olmakla birlikte uluslararası politikaya ve güç mücadelelerine yaptıkları etkiye bakıldığında ekonomik amacın da ötesinde bir güce sahip oldukları görülmektedir⁶².

⁶¹ John W. Work, "Çeşitli İş Gücünün Yönetimi", **Geleceğin Lideri**, Ed. by. Peter Drucker, Çev. Hayrettin Tok, İstanbul, Form Yayınları, 2000, s. 117.

⁶² Arı, a.g.e., s. 92 - 93.

Çok uluslu işletmelerin uluslararası sistemdeki aktör rolünü pekiştiren bir başka unsur ise, şirketlerin esas itibariyle insan topluluklarını hedef alan faaliyetlerde bulunmalarıdır. Bu faaliyetler, insanların hangi ürünü tüketmelerinin kendileri için yararlı olacağına ikna etmekten, toplulukları geleneksel davranışlarının dışına çekip global kültürle bütünleştirmeye kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır⁶³. Bir başka ifade ile küreselleşme sürecinin özellikle kültürel homojenleşme ayağında çok uluslu şirketlerin rolü, ihmal edilemeyecek boyutta önemlidir. Bu çerçevede şirketlerin toplulukları yönlendirici kapasitesi, şirketlere kendi etki alanlarını oluşturma ve uluslararası ilişkilerde aktör konumunda rol alma özelliğini katmaktadır.

2.3.3.1. Çokuluslu İşletmeler Üzerinden Etkiler

Uluslararası siyaset üzerinde en etkin belirleyicilerin başında şüphesiz ekonomi gelmektedir. Küreselleşme sürecinin en etkili olduğu ve en fazla karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin geliştiği boyutunu da ekonomi oluşturmaktadır. Bu sürece paralel olarak da çokuluslu işletmelerin dünya ekonomisi ve dolayısıyla uluslararası siyaset üzerindeki etkinlikleri artmaktadır. Dolayısıyla nihai amaçları doğrultusunda uluslararası siyaseti yönlendirmek isteyen terörist örgütlerin, açık ekonomik semboller olan çokuluslu şirketleri hedef alarak faaliyetlerini sürdürmesi, bu bağlamda kaçınılmazdır.

Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırma; 1998 ile 2003 yılları arasında gerçekleştirilen terörist saldırıların, askeri, diplomatik ya da kamusal alanlara nispeten büyük bir oranla ticari alanları hedeflediğini ortaya koymaktadır. Yine aynı araştırmaya göre dünya genelinde devlet kurumlarına yönelik gerçekleştirilen her 100 saldırıya karşılık 1534 saldırı iş dünyasının kurumlarını hedef almıştır⁶⁴. Son 30 yıl içerisinde ABD'ye yönelik gerçekleştirilen terörist saldırıların yaklaşık %80'i ise, doğrudan Amerikan menşeli işletme ve ticari kuruluşları hedef almıştır. Diğer bir ifade ile ABD'yi hedef alan terörist saldırılar, ABD'nin resmi temsilcilikleri olan büyükelçiliklerin yanı sıra büyük bir oranda,

⁶³ Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, s. 181.

⁶⁴ Bkz. **Patterns of Global Terrorism**, US Department of State - 2003, (çevrimiçi) <http://www.state.gov/s/ct/ris/pgtrpt/2003/> 12 Şubat 2009.

nispeten daha kolay hedefler olan Amerikan sermayeli şirketlere yönelik gerçekleşmiştir⁶⁵. Bu durum terörist örgütler tarafından hedef aldıkları devletlerin politikalarını ve dolayısıyla uluslararası siyaseti yönlendirmek için çok uluslu işletmeleri saldırıların somut hedefi haline getirdiklerini kanıtlamaktadır.

Çok uluslu işletmelerin faaliyet gösterdikleri çevrede meydana gelen, politik, sosyal, kültürel ve ekonomik değişiklikler şirketlerin faaliyetleri üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler doğurduğundan, tüm bu faktörler şirketlerin yatırım kararları üzerinde nispi öneme sahiptir. Şirketler yatırım kararları alırken tüm bu değişkenleri hesaba katarak fayda - maliyet analizi oluşturmaktadırlar. Şirketler terörist saldırıların somut hedeflerine dönüştükçe de, terör riski şirketlerin risk analizine dâhil olmakta, şirketlerin yatırımlarının yönlenmesini etkileyen bir faktör konumuna gelmektedir⁶⁶. Diğer bir ifade ile günümüzde şirketlerin yatırım kararı alırken terörizm tehdidini de hesaba katarak yatırımlarını yönlendirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu durum ise yüksek riskli bölgelere yatırımların yönlenmesini önleyerek, çatışma alanlarında var olan yoksulluğun, gelir dağılımı adaletsizliğinin artması gibi birçok negatif sonuca katkı sağlayarak, uluslararası siyasetin özellikle ekonomi alanında ciddi etkiler yaratmaktadır.

Çok uluslu işletmeler ile terörizm arasındaki ilişki bağlamında kayda değer bir diğer nokta ise, işletmelerin sahip olduğu legal olanakların terörist örgütlerin finansmanı, lojistik desteği yada mobilizasyonu anlamında suiistimal edilebilmesi riskidir. Hava ve deniz taşımacılığı, finansal ve siber ağlar gibi legal ticari altyapı olanakları, terörist örgütlerin faaliyetlerini sürdürmesinde hayati önem taşımaktadır. Dolayısıyla çok uluslu işletmeler terörist örgütler açısından, sadece somut hedefler haline dönüşerek değil, aynı zamanda faaliyetlerin maskelenmesi ve küreselleşen faaliyetlerin sağlıklı yürütülebilmesi için de ayrıca önem taşımaktadır.

⁶⁵ Julie A. Martin, "Commentary on Political Risk Insurance Providers in the Aftermath of September 11 and the Argentine Crisis", **International Political Risk Management, The Brave New World**, Ed. By. Theodore H. Moran, Washington, World Bank, 2004, s. 58 - 60 (çevrimiçi), http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/03/04/000090341_20040304131055/Rendered/PDF/280440PAPER0International0political0risk.pdf

⁶⁶ Jocelyne Kokaz-Muslu, "Preventing International Terrorism: Can Multinational Corporations Offer a Fresh New Perspective?" (çevrimiçi) <http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=4880&context=expresso> s. 22 -25 6 Haziran 2009

3. 11 EYLÜL SALDIRILARININ AVRUPA BİRLİĞİ TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

3.1. 11 Eylül Öncesi Avrupa Birliğinin Terörle Mücadele Politikası

Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler 50 yıldan daha fazla bir süreden bu yana iç işleri ve adli konularda işbirliğini değişik seviyelerde sürdürmek ve geliştirmek çabası içindedirler. Ancak Avrupa'da terörle mücadelede modern çağın başlangıcı, 1975'te TREVI (**The TREVI Groups**) Grupları'nın kurulmasına dayandırılır.

TREVI Grupları, üye ülkelerin ilgili bakanlık ve kurumlarının resmi görevlileri tarafından, çalışma alanındaki deneyim ve tecrübelerin paylaşılması, bilgi ve uzman değişimi, üye ülkeler arasında koordinasyonu sağlayacak ağların kurulması gibi amaçlarla kurulmuş, organizasyon olmaktan ziyade forum niteliğindeki yapılardır. TREVI, "**Terrorism** (Terörizm), **Radicalism** (Radikalizm), **Extremism** (Aşırılık), **Violence** (Şiddet) **International**" şeklindeki İngilizce kavramların akronimidir. TREVI grubunun kurulmasına ilişkin karar Aralık 1975'te Bakanlar Konseyi tarafından alınmış, ilk toplantısını Haziran 1976'da Lüksemburg'da yapmıştır. TREVI'ler AB üyesi 12 ülkeden oluşurken, TREVI Dostları (**Friends of TREVI**) olarak tabir edilen 7 ülke daha (Avusturya, Kanada, Fas, Norveç, İsveç, İsviçre ve ABD) toplantılara katılmaktaydı. TREVI toplantıları, üye 12 ülkenin polis ve iç güvenlik konularından sorumlu bakanların katılımı ile gerçekleştirilmekteydi.¹

TREVI'nin başlangıçtaki amacı terörizmle mücadele amacıyla Avrupa düzeyinde daha geniş bir işbirliği tesis etmek için gerekli temelleri oluşturmaktır. Ancak TREVI'nin bu rolü daha sonra, uyuşturucu trafiği ve diğer ciddi nitelikli örgütlü suçlarla mücadeleyi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Son aşamada

¹ Johannes Peek , "International Police Cooperation within Justified Political and Judicial Frameworks: Five Theses on TREVI", "**The Third Pillar of the European Union**" Ed. By .J. Monar, & R. Morgan, Brüksel, European Interuniversity Press, 1994, s. 201 - 207

Avrupa Tek Pazarı'nın yaratmış olduğu sonuçlar ve Europol, TREVI grubunun gündemine dahil olmuştur².

TREVI grubunun gerçekleştirmiş olduğu işbirliği faaliyetleri üye devletlerin bakanları seviyesinde onaylanmasının yanı sıra Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından da desteklenmekteydi. Nitekim TREVI grupları Konseye, konusuyla ilgili alınacak kararlar hazırlamak ve çıkan kararları değerlendirmekle de sorumlu idi. TREVI Grupları ve oluşturulan sistem, 1992'de onun yerini alacak olan Maastricht Antlaşmasının Üçüncü Sütun'unda oluşturulan "hükümetler arası işbirliği" yapısının öncüsü niteliğindedir. TREVI Grubu, AT ülkelerinin hukuk icrası konusunda aralarındaki rekabeti azaltmış, karşılıklı saygı ve güveni arttırmış, polis işbirliği ve iç güvenlik alanında Avrupa'da bir siyasi kararlılığın oluşmasını sağlamıştır. TREVI Grubu'nun Avrupa'da terörizmle mücadele anlamında yapmış olduğu en önemli katkı ise, AB Antlaşması olarak bilinen Maastricht anlaşmasının ilgili maddelerine referans olan ve bütün AB üyesi ülkeler tarafından benimsenen "terörizm" tanımlaması yapmasıdır. Bu tanımlamaya göre terörizm; organize olmuş bir grup tarafından siyasi hedefleri gerçekleştirmek için şiddet kullanma ya da şiddet kullanma teşebbüsüdür³.

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması, yargı, gümrükler ve göç gibi konular üzerinde çalışan tüm Avrupa kurumlarıyla birlikte TREVI'leri de, antlaşmanın VI. Başlığı altında toplayarak Adalet ve İçişleri alanında tek bir yapı ortaya koymuştur⁴. Antlaşmanın VI. Başlığı (Madde K) altında Polis İşbirliği Grubu (**The Police Cooperation Group**) oluşturulmuş ve Antlaşmanın yürürlüğe

² Ertan Beşe, "Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları", Ankara, 2002, s. 71 - 75.

³ John Benyon, "Police Cooperation in Europe: An Investigation", Leicester, University of Leicester Press, 1993, s. 154. Söz konusu terörizm tanımı bir çok tanımlamada yer alan unsurları yansıtmaktadır. Ancak tanımlamada, terörizmin kavramsallaştırılmasında sıklıkla kullanılan iki temel özelliğe - muharip olmayan faaliyet (non-combatant activity) ve ayırt etmeme (indiscrimination) - yer verilmemektedir. Bunun nedeni ise tanımlamanın yapıldığı tarihte Batı Avrupa'da periyodik olarak şiddet eylemlerinde bulunan en azından iki önemli terörist grubun (PIRA - Provisional Irish Republican Army, RAF - The Red Army Faction), sivilleri hedef almaması ve doğasında ayırt etmeme unsurunu barındırmamasıdır. AB kaynaklı bir terörizm tanımına muharip olmayan faaliyet ve ayırt etmeme unsurlarının dahil edilmemesiyle birlikte hem İngiltere hem de Almanya IRA ve RAF tarafından üstlenilmiş bütün eylemleri terörist eylem olarak nitelendirme imkanına sahip oldular.

⁴ Bkz. "Treaty on European Union", Official Journal C 191, 29 Temmuz 1992, (çevrimiçi), <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001> 22 Mayıs 2009

girmesiyle birlikte TREVİ'ler yeni yapı içerisinde kademeli olarak kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) olarak da bilinen Maastricht Antlaşmasının en temel özelliklerinden birisi, Üçüncü Sütun (**The Third Pillar**) olarak adlandırılan, adalet ve içişleri konularında üye ülkeler arasında kapsamlı işbirliğini öngören hükümler ihtiva etmesidir. ABA üye ülkeler arasında adalet ve içişleri konularında yoğun işbirliğini teşvik etmek amacıyla bazı alanları ortak yarara dayalı konular olarak sıralamaktadır. İşte terörizm tehdidi de bu ortak yarar esasına dayalı konular arasında sayılarak Antlaşmada yer almaktadır. ABA'nın K.1 Maddesi - 9'da;

"Terörizm, hukuka aykırı uyuşturucu trafiği ve diğer ciddi uluslararası suç türlerinin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi için; gerekli olduğunda, gümrüklerle Avrupa Polis Bürosu (Europol) arasında, AB genelinde bilgi alışverişini de kapsamak üzere polis işbirliğini"

öngörmektedir⁵.

Üçüncü sütunun amacı, terörizm gibi istikrar bozucu tehditlere karşı AB bünyesinde koordinasyona dayalı, daha iyi yapılandırılmış, tutarlı ve sonuç alıcı araç ve vasıtalarla mücadele imkânı oluşturmak; diğer taraftan da kişilerin serbest dolaşımını olanaklı kılmaktır⁶.

ABA'nın K.4 Maddesi de, K.1 Maddesinde belirtilen ortak yarar esasına dayalı alanları izlemek ve bütünleştirmek için idari nitelikte ve kıdemli memurlardan oluşan K4 Komitesi olarak bilinen bir koordinatör komite kurmaktadır⁷. K4 Komitesinin ortak yarar esasına dayalı alanların tümü üzerinde faaliyet göstermesi, terörizmin yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularla yakın ilişkisi göz

⁵ a.g.e. , Article K.1

⁶ Beşe, a.g.e., s. 84.

⁷ Bkz. "Treaty on European Union", Article K.4, Official Journal C 191, 29 Temmuz 1992, (çevrimiçi), <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001> 22 Mayıs 2009

önüne alındığında, etkili bir terörle mücadele stratejisi geliştirilmesi için gerekli koordinasyonun kurulmasına da katkı sağlayacaktır. Böylelikle üçüncü sütun bir taraftan AB'nin iç güvenlik alanında işbirliği sürecinde önemli bir adım oluşturmakta ve bu politikanın yürütülmesi için de tek bir idari mekanizma ortaya koymaktadır.

ABA'nın terörizmle mücadele anlamında ortaya koymuş olduğu en önemli yeniliklerden bir diğeri ise ilk kez 28 - 29 Haziran 1991'deki AT Bakanlar Konseyininm Lüksemburg Zirvesinde gündeme getirilen⁸ Avrupa Polis Bürosu (Europol) fikrini Antlaşma metni içersinde zikrederek, Europol'ün kuruluş aşamasına giden yolu açmıştır.

AB'nin geleceğine yön veren ve dolayısıyla terörle mücadele politikalarını da etkileyen bir diğ er antlaşma, 2 Ekim 1997 tarihinde Amsterdam'da imzalanarak, tüm üye devletler tarafından kendi mevzuatlarına uygun olarak onaylanmasından sonra, 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'dır. Maastricht Antlaşmasında üçüncü sütun olarak bilinen Başlık VI'da düzenlenen hükümler Amsterdam Antlaşmasında şekil değiştirerek, "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" (**Freedom, Security and Justice**) adı altında yaratılan alana taşınmakla birlikte, 92'deki antlaşmada düzenlenen hükümetler arası işbirliği prosedürleri varlığını korumaktadır⁹.

Amsterdam Antlaşması sonrası yeniden şekillenen ABA'nın 29. Maddesi, ortak eylem geliştirmek suretiyle önlenmesi ve mücadele edilmesi gereken suçları sıralamakta ve bu suçlar arasında yer alan terörizme özel bir atıfta bulunarak, terörle mücadelenin etkinleştirilmesinde üye ülkeler arasındaki koordinasyon ve eşgüdümün artırılması gereğine dikkat çekmektedir. Ayrıca Antlaşma'nın 31.(e) Maddesi, suç teşkil eden eylemlerin temel niteliklerine ve terörizm suçlarına verilecek cezalara ilişkin minimum kurallar oluşturulması için gerekli tedbirlerin alınmasını isteyerek, üye ülkelerin mevzuatlarının yakınlaştırılmasında önemli bir adım atmaktadır.

⁸ Beşe, a.g.e., s. 92

⁹ Bkz. "Treaty of Amsterdam", Official Journal C 340, 10 Kasım 1997, (çevrimiçi), <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997M/htm/11997M.html#0145010077> 22 Mayıs 2009

3.2. 2001 Sonrası AB'nin Terörle Mücadeleye Yönelik Geliştirdiği Önlemler

11 Eylül (9/11) saldırıları öncesi AB terörizmle mücadele stratejisini oluştururken, terörizm tehdidini bir iç sorun olarak algılamakta ve terör sorununu adalet ve içişleri alanı içerisinde yorumlayarak çözümler üretmekteydi. 9/11 saldırıları uluslararası terörizm tehdidini tüm dünyada olduğu gibi AB açısından da gündemin en üst seviyesine taşımıştır. Saldırıları doğrudan ABD'yi hedef almasına rağmen, esas itibarıyla tüm Batı dünyasına yönelik algılanmıştır. Nitekim saldırıların hemen ardından Avrupalı liderler bu savaşta ABD'nin yanında olduklarını deklare etmekte ve bu savaşı; özgür ve demokratik dünya ile terörizmin savaşı olarak yorumlamaktaydılar. 11 Eylül ile başlayan yeni terör algılaması, 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırılarıyla da doruk noktasına ulaşarak, AB'nin eskisinden farklı bir terörle mücadele stratejisi geliştirmesini zorunlu kılmıştır¹⁰.

9/11 saldırılarının hemen ardından, 20 Eylül 2001'de Avrupa Birliği Konseyi olağanüstü toplanarak, terörle mücadelenin AB açısından öncelikli bir konu olacağı dile getirilmiş ve arkasından ilk kapsamlı AB Terörle Mücadele Eylem Planı (**The EU Action Plan on Terrorism**) hazırlanmıştır¹¹ (söz konusu "Eylem Planı", "Terörle Mücadele Yol Haritası" olarak da bilinip, kimi kaynaklarda bu ad ile ifade edilmektedir)¹². Yine bu olağanüstü zirve de Konsey, ABD'nin BM Güvenlik Konseyinin kabul ettiği 1368 sayılı kararın 3. Maddesine dayanarak, 9/11 saldırılarına karşı Afganistan'da gerçekleştirdiği karşı saldırıların yasallığını da tanımıştır¹³.

¹⁰ Tessa Szyszkowitz, "The European Union", "Europe Confronts Terrorism", Ed. by. Karin von Hippel, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2005, s. 171.

¹¹ "Avrupa Birliği Terörle Mücadele Eylem Planı", revize edilmiş son versiyonu için Bkz. (çevrimiçi)<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st09/st09809-re01.en05.pdf> 27 Mayıs 2009

¹² Szyszkowitz, a.g.e., s. 174.

¹³ Bkz. "Extraordinary Council Meeting - Justice, Home Affairs and Civil Protection", Brüksel, 20 Eylül 2001, (çevrimiçi), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/12019.en1.pdf> 30 Mayıs 2009

7 - 9 Aralık 2001 tarihlerinde ise Adalet ve İçişleri Konseyi tarafından, üye ülkelerin terörizm suçlarına ilişkin yasal mevzuatlarının uyumlaştırılması ya da yakınlaştırılması amacıyla Terörizmle Mücadeleye İlişkin Konsey Çerçeve Kararı alınmıştır. Çerçeve karar öncelikli olarak terörizmin temel unsurları ve verilecek cezalara ilişkin olup terörizm suçlarının etkin, orantılı ve caydırıcı bir şekilde cezalandırılmasını amaçlamaktadır. Bunun neticesinde de üye ülkeler arasındaki polis ve adli işbirliğinin kolaylaşması öngörülmektedir. Tasarı da terörizm suçlarının ve bu suçlara öngörülen cezaların tanımı yapıлып, üye ülkelerin ya da ilgili kurum ve şahısların yetki ve sorumlulukları da ortaya konmaktadır¹⁴.

Çerçeve kararın alındığı zirvede, üzerinde politik olarak anlaşmaya varılan ve AB'nin terörizmle mücadele mevzuatında önemli bir yer tutan, Avrupa Yakalama Emri'ne (**European Arrest Warrant**) ilişkin karar 13 Haziran 2002'de kabul edilerek,¹⁵ 1 Ocak 2004'ten itibaren uygulamaya koyulmuştur. Avrupa Yakalama Emri (AYE), kendisinden önce var olan ilgili tüm prosedürlerin yerini alarak, üye ülkeler arasında suçluların iadesine yönelik uygulamaları düzenlemektedir. AYE'nin amacı üye ülkeler arasında yargısal işbirliğini arttırmak amacıyla, hükümlü veya şüpheli kişilerin yargılanmak ya da cezalarını çekmek üzere teslim edilmesini sağlayan basitleştirilmiş bir sistem yaratmaktır. AYE her bir üye ülkenin diğerlerinin yargısal sistemine güveni ve mahkeme kararlarının karşılıklı olarak tanınması üzerine kurulmuş bir sistemdir. Dolayısıyla AYE, AB üyeleri arasındaki yargısal işbirliği anlamında köşe taşı niteliğinde öneme haizdir. AYE sadece terör suçların ilişkin bir düzenleme olmayıp, tüm kriminal vakaları kapsayan ve esas itibariyle; üye ülkelerin yargı alanındaki karar ve uygulamalarının uyumlaştırılmasına yönelik atılmış bir adımdır.

¹⁴ Bkz. "Council Framework Decision on Combating Terrorism", Brüksel 19 Eylül 2001 (çevrimiçi) <http://www.statewatch.org/news/2001/sep/terrorism.pdf> 30 Mayıs 2009

¹⁵ Bkz. "Council Framework Decision on The European Arrest Warrant and the Surrender Procedures Between Member States" Brüksel 18 Temmuz 2002, (çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:190:0001:0018:EN:PDF> 27 Haziran 2009

Söz konusu yakalama emrinin, AB'nin terörizmle mücadele politikasına ilişkin önemi ise iki farklı boyutta vurgulanabilir. Öncelikli olarak AYE benzeri bir uygulama oluşturulmasına yönünde ilk girişim AB Konseyi'nin 1999 yılındaki Tampere Zirvesi'nde dile getirilip bu yöndeki çalışmalar başlatılmıştır.¹⁶ 9/11 saldırıları sonrasında alınan Terörizmle Mücadeleye İlişkin Konsey Çerçeve Kararı'nda, üye devletler arasında yargı alanındaki işbirliğinin artırılması yönünde ortaya konan siyasi irade, AYE'nin oluşturulmasına yönelik çalışmalara ivme kazandırarak, bu uygulamanın yaratılmasında etkili olmuştur. Diğer taraftan ise tüm kriminal vakalarda olduğu gibi terör suçlularının da iadesini kapsayan AYE, AB'nin terörle mücadele alanında ortak politika geliştirip uygulanabilirliğini göstermesi açısından anlamlıdır. Nitekim AB Komisyon'u tarafından AYE'nin uygulanmasına ilişkin 2007 yılında hazırlanan rapor, her geçen yıl üye devletler tarafından çıkartılan AYE sayısında keskin artışlar olduğunu ve netice itibariyle AYE uygulamasının üye devletler arasında giderek yaygınlaştığını gözler önüne sermektedir.¹⁷

Madrid saldırılarının hemen ardından 25 Mart 2004'te, AB Konseyi tarafından Terörle Mücadele Deklarasyonu (**Declaration on Combating Terrorism**) hazırlanarak, AB Terörle Mücadele Eylem Planı'nda yer alması gereken 7 temel amaç ortaya konmuştur. Bu doğrultuda revize edilen Eylem Planı'nda 18 Haziran 2004'te AB Konseyi tarafından onaylanmıştır¹⁸. Adalet ve İçişleri Bakanları tarafından hazırlanan ve Eylem Planına yön veren, Deklarasyonun içerdiği 7 stratejik amaç şu şekilde sıralanmıştır;

¹⁶ Bkz. "Tampere European Council Presidency Conclusions" 16 Ekim 1999, (çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm 28 Haziran 2009

¹⁷ Bkz. "European Commission Report Based on Article 34 of the European Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European Arrest Warrant and Surrender Procedures Among Member States" Brüksel, 11 Temmuz 2007, (çevrimiçi) http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0407en01.pdf 28 Haziran 2009

¹⁸ Davide Casale, "EU Institutional and Legal Counter-Terrorism Framework", "Defence Against Terrorism Review" Vol. 1, No. 1, Spring 2008, 49-78, (çevrimiçi) <http://www.coedat.nato.int/publications/datr/04.Davide%20CASALE.pdf> 30 Mayıs 2009

- 1) Terörizm ile mücadelede, uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı arttırmak.
- 2) Teröristlerin finansal ve ekonomik kaynaklara erişimini engellemek.
- 3) Terörist saldırıları önlemek ve teröristleri belirlemek, haklarında soruşturma yapmak ve dava açabilmek için, AB ve üye devletlerin ilgili organlarının kapasitelerine en üst seviyeye çıkartmak.
- 4) Uluslar arası taşımacılığın güvenliğini korumak ve etkili sınır kontrol mekanizması geliştirmek.
- 5) Terörist saldırılar ardından doğan sonuçlar ile ilgili AB'nin üye devletlerin yeteneklerini arttırmak.
- 6) Terörizme destek olan, terörizme yönelimi etkileyen faktörleri ele almak.
- 7) Terörle mücadele eylemlerinde öncelikle, AB'nin dışilişkiler geliştirdiği, terörle mücadele kapasitesi yada iradesi geliştirilmesi gereken üçüncü ülkeleri hedeflemek.¹⁹

Londra'da Haziran 2005'te meydana gelen bombalı saldırıların ardından, AB Konseyi olağanüstü toplanarak, saldırılara AB'nin tepkisini ortaya koyan bir deklarasyon (**Council Declaration on The EU Response to The London Bombings**) kabul etmiştir. 10 maddeden oluşan deklarasyonda öncelikle tüm AB organlarının, AB Terörle Mücadele Eylem Planındaki uygulamaları hızlandıracağı taahhüt edilmektedir. Acil öncelikli olarak, teröristlerin sınır geçişlerinin önlenmesi ve araştırılması amacıyla, güçlü bir AB genel çerçevesi oluşturulması gerektiği dile getiriliyor. Bunun yanı sıra deklarasyon; Avrupa Delil Toplama Emri (**European Evidence Warrant**) uygulamasının gerçekleştirilmesi, Schengen ve vize bilgi sisteminin güçlendirilmesi, pasaportlarda biyometrik detayların kullanılması, terörizmin finansmanı ile mücadeleye ağırlık verilmesi, bireyleri terörizme yönelten faktörlerin ele alınıp irdelenmesi ve saldırılar sonrası meydana gelen krizleri yönetme

¹⁹ Bkz. "**Declaration on Combating Terrorism**", Brüksel, 25 Mart 2004, s. 9. (çevrimiçi)

<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf> 5 Haziran 2009

kabiliyetinin geliştirilmesi gibi önlemlerin acil olarak uygulanması gerektiği kararını vermektedir²⁰.

1-2 Aralık 2005'te AB Adalet ve İçişleri Konseyi tarafından "*Avrupa vatandaşlarının özgürlük, güvenlik ve adalet içersinde daha güvenli bir Avrupa da yaşamalarını sağlamak için, insan haklarına saygılı bir şekilde, terörizmle küresel mücadele*" amacıyla Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Stratejisi (**The European Union Counter-Terrorism Strategy**) oluşturulmuştur. Stratejinin temel amacı terörizmle mücadelenin 4 aşamasını - "engellemek", "korumak", "takip etmek", "karşılık vermek" - bir çatı altında toplamaktır. Oluşturulan strateji, terörizmle mücadelede farklı politika alanlarının arasındaki bağı güçlendirmek, üye devletler, AB ve uluslararası düzeyde geliştirilen önlemler arasındaki etkileşimin önemini vurgulamak maksadıyla ²¹dört temel amaç ortaya koymaktadır. Stratejinin ilk amacı, hem Avrupa'da hem de uluslararası seviyede, bireyleri radikalleşmeye yönelten temel sebepler ve faktörler üzerine giderek, insanların terörizme yönelmesini engellemektir. İkinci amaç; sınırların, ulaşımın ve kritik öneme sahip altyapı tesislerinin güvenliğini arttırarak, terörist saldırılardan doğacak zararları azaltmak ve vatandaşları ve yaşamsal altyapı tesislerini korumaktır. Terörle Mücadele Stratejisinin üçüncü amacı; teröristlerin destek ağlarını kesmek, iletişim ve ulaşımını engellemek, lojistik ihtiyaçlarını karşılamalarını engellemek ve yargı önüne getirebilmek için, gerek Avrupa sınırları içersinde gerekse küresel boyutta, teröristlerin düzenli olarak izlenmesidir. AB Terörle Mücadele Stratejisinin dördüncü amacı ise; üye devletlerin terörist saldırılar sonrası ortaya çıkan sonuçları, dayanışma ruhuyla yönetebilmeleri ve zararları en aza indirebilmeleri için gerekli

²⁰ Bkz. "**Council Declaration on The EU Response to The London Bombings**", Brüksel 13 Temmuz 2005, (çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/85703.pdf 5 Haziran 2009

²¹ Casale, a.g.e., s. 53.

yeteneklerinin geliştirilmesi ve terörizme karşı geliştirilecek tepkilerde koordinasyonun sağlanmasıdır²².

AB Terörle Mücadele Stratejisi, AB bünyesinde geliştirilmiş 200'ü aşkın terörle mücadele önlemlerinin bir bütünü olmamakla birlikte, AB'nin terörle mücadele politikasını genel ve kapsamlı bir şekilde ortaya koyması açısından kayda değer öneme sahiptir.

3.3. AB'nin Terörizmle Mücadele Alanındaki Organları

AB'nin terörle mücadele politikasının yürütülmesinde öncelikli rolleri Komisyon, Europol ve Eurojust²³ oynamaktadır. Komisyon yasama anlamında terörle mücadelede etkili olurken, Europol ve Eurojust ise operasyonel düzeyde en etkili organlardır.

Madrid saldırılarının ardından 25 Mart 2004'te gerçekleştirilen Konsey toplantısı sonrası oluşturulan deklarasyonda alınan kararlar kurulan, "AB Terörle Mücadele Koordinatörlüğü" (**EU Counter-Terrorism Coordinator**) makamı, AB'nin terörle mücadele alanında oluşturduğu yeni organlardan birisidir. Koordinatörün temel görevleri; AB Konseyinin terörle mücadele çalışmalarını koordine etmek, AB bünyesinde terörizmle mücadeleye ilişkin tüm organların çalışmalarını gözden geçirmek, AB Terörle Mücadele Eylem Planının uygulanmasını yakından takip etmek ve AB'nin terörle mücadele politikasının açıklığını güvence altına almaktır. Ancak koordinatörün, Komisyon ya da diğer AB organları arasında doğrudan koordinasyon kurma yetkisi bulunmamaktadır²⁴. AB Terörle Mücadele Koordinatörü üye devletlere, AB düzeyinde geliştirilen terörizmle mücadele önlemlerinin uygulanması ve geliştirilmesi için etkili bir baskı mekanizması rolü

²² Bkz. "The European Union Counter-Terrorism Strategy", Brüksel 30 Kasım 2005, (çevrimiçi) <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf> 5 Haziran 2009

²³ Eurojust; üye devletlerin yargı organları arasında, soruşturma ve kovuşturma alanında gerçekleştirilen işbirliğinin artırılması, koordine edilmesi ve düzenlenmesi işlevini gören, 2002 yılında oluşturulmuş AB organıdır. Detaylı bilgi için Bkz. (çevrimiçi) <http://www.eurojust.europa.eu/> 4 Haziran 2009

²⁴ Bkz. "Declaration on Combating Terrorism", Brüksel, 25 Mart 2004, s. 13. (çevrimiçi) <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf> 5 Haziran 2009

oyunmaktadır. Bununla birlikte AB bünyesinde geliştirilen önlemlerin uygulanmasını ortaya koyan çalışmaları ve benzeri raporları hazırlayarak Konsey'in çalışmalarına katkı sağlamaktadır²⁵. Ancak koordinatörlük makamının yetki ve sorumluluklarının net bir şekilde ortaya konmaması, nispeten yeni kurulmuş bir yapı olması ve sınırlı yetkileri dolayısıyla AB'nin terörizmle mücadele politikasında etkili bir organ olarak yorumlanmamaktadır²⁶.

AB Komisyonu, terörizmle mücadele ile ilgili pek çok alanda aktif rol almaktadır. Komisyonun temel görevi kanun tasarısı diye nitelendirebileceğimiz, yasama organına yeni yasal araç teklifleri hazırlamaktır. Dolayısıyla terörizmle mücadeleye yönelik oluşturulan mevzuatın alt yapısı AB Komisyonu tarafından hazırlanmaktadır. Ancak AB Komisyonu terörizmle mücadeleye yönelik tutarlı ve istikrarlı bir politika izlememekle eleştirilmektedir. Bu durumun sebebi olarak da esas itibarıyla AB Komisyonunun, Adalet ve İçişleri alanındaki etkisizliğine ve dolayısıyla AB'nin üçüncü sütun ayağında ulusüstü bir örgütlenme modeline henüz erişemediğine vurgu yapılmaktadır²⁷.

3.3.1. Europol

Avrupa topluluğu bünyesinde bir polis teşkilatı kurulması fikri resmi anlamda ilk kez 28-29 Haziran 1991 tarihlerindeki Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'nin Lüksemburg Toplantısı'nda kabul görmüştür. Zirvede alınan karar doğrultusunda topluluk üyesi ülkeler arasındaki polis işbirliğinin geliştirmesini sağlayacak yeni bir yapının oluşturulması öngörülmekteydi²⁸. 1992 Maastricht Antlaşmasına gelindiğinde ise Europol ilk kez somut bir şekilde antlaşma metni içerisinde zikredilerek, AB mevzuatı içersine girmiştir. ABA'nın K.1 maddesinin son bendinde;

²⁵ Koordinatörlük makamının kurulmasıyla birlikte, AB Terörle Mücadele Koordinatörlüğüne Mr. Gijs de Vries atanmıştır. 2007 Mart ayında görevde üçüncü yılını dolduran Mr. Gijs'in yerine, AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından, 19 Eylül 2007 tarihinde Mr. Gilles de Kerchove atanmıştır.

²⁶ Casale, **a.g.e.**, s. 54

²⁷ Nunes de Almeida, "The European Commission in the Fight against Terrorism", "**European Cooperation Against Terrorism**", Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2004, s. 38-39

²⁸ Beşe, **a.g.e.**, s. 92.

terörizm, uyuşturucu ticareti ve diğer ciddi uluslararası suçlarla mücadelede polis işbirliğini geliştirmek için, Europol (Avrupa Polis Ofisi-European Police Office) aracılığıyla, birlik boyutunda bilgi değişim sisteminin tesis edilmesi öngörülmektedir²⁹.

Europol'ün kurulmasına yönelik çalışmaları yürütmek ve uygulamaya yönelik bir takım konuları düzenlemek üzere ilk olarak, Europol'e İlişkin Ad Hoc Çalışma Grubu (**The Ad Hoc Working Group on Europol**), ardından da yine bu çalışma grubuna karşı sorumlu Europol Proje Grubu (**Project Group Europol**) oluşturulmuştur. Europol'ün resmen kurulmasının gecikmesine en önemli sebebi ise; üye ülkeler arasında Europol'ün nerede üstleneceği konusundaki anlaşmazlık ve uyuşmazlıklardı. Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya ve Yunanistan, Europol'ün merkezinin kendi ülkelerinde kurulmasını istemekteydiler. Sonuç itibariyle Avrupa Konseyi'nin 29 Ekim 1993'deki Brüksel zirvesinde, Europol'ün La Haye'de (The Hague - Hollanda) üslenmesi karara alınmıştır³⁰.

Yapılan çalışmalar neticesinde Europol'ün kurulmasını sağlayan sözleşme olan Europol Sözleşmesi, Maastricht Antlaşmasına uygun olarak, 26 Temmuz 1995'te Konsey tarafından imzalanmış ve 1 Ekim 1998'de yürürlüğe girmiştir³¹. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinin ardından Europol'ün kurulmasına ilişkin; gizliliğe ilişkin kurallar, mali düzenlemeler, irtibat görevlilerinin hak ve yükümlülükleri, imtiyaz ve dokunulmazlıklar gibi düzenlemeler yapılmıştır. Bütün bu hazırlıkların ardından Europol, 1 Temmuz 1999 tarihi itibariyle çalışmaya başlamıştır.

Europol'ü kuran sözleşme olan Europol Sözleşmesinin 2. Maddesinin ilk paragrafında, Europol'ün öncelikli amaçları arasında; sayısı gittikçe artan alanlarda üye ülkeler arasında işbirliğin geliştirilmesi yer almaktadır. Bu alanlar ise; terörizmin

²⁹ Bkz. "Treaty on European Union", Official Journal C 191, 29 Temmuz 1992, Madde K. 1 (9), (çevrimiçi), <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001> 22 Mayıs 2009

³⁰ Beşe, a.g.e., s. 94

³¹ Bkz. **Europol Sözleşmesi** (Convention on Europol), (çevrimiçi), <http://www.europa.eu.int/geinfo/info-en.htm> 22 Mayıs 2009

önlenmesi ve terörle mücadele, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı, gizli göçmen şebekelerinin karıştığı suçlar, insan kaçakçılığı, yasadışı radyoaktif ve nükleer madde kaçakçılığı, yasadışı motorlu taşıt kaçakçılığı, avro sahtekârlığı ile mücadele ve uluslararası suç faaliyetleriyle bütünleşmiş kara para aklama faaliyetleridir. Böylelikle kurucu sözleşmenin 2. Maddesi "terörizmi" Europol'ün yetki alanına dahil etmektedir.

Amsterdam Antlaşmasına gelindiğinde ise, Europol AB üyesi ülkelerin ilgili organları arasındaki temel koordinasyon ünitesi haline gelmektedir. Europol'ün temel görevi üye ülkeler arasındaki istihbari bilgilerin paylaşılmasını ve bu bilgilerin depolanmasını sağlamak, sonrasında ise bu bilgileri operasyonel eylemlerde kullanmaktır³². Europol'ün diğer fonksiyonları; bilgi toplama ve depolama, soruşturmaların kolaylaştırılması, mevcut yetkiler konusunda uzmanlaşma ve uzmanlaşmış fonksiyon gören yargıç ve müfettişler arasındaki ilişkileri geliştirmeyi içermektedir³³.

2001 sonrası AB, terörle mücadele politikalarını revize ederken en çok üzerinde durduğu konuların başında Europol'ün güçlendirilip etkinleştirilmesi gelmektedir. Öncelikli olarak 9/11 saldırılarının hemen ardından 21 Eylül 2001 tarihindeki AB Konseyi'nde alınan kararla; Europol bünyesinde "Terörizmle Mücadele Görev Grubu" (**Counter Terrorism Task Force**) kurulmuştur. (Europol'ün bünyesinde zaten var olan Terörizmle Mücadele Bölümü/SC-5'den farklı olarak) Söz konusu birimin temel görevleri; şüpheli teröristler hakkında bilgi toplamak ve bu bilgileri değerlendirmek, terörle mücadele mevzuatları hakkında bilgi toplamak, belirli terörist grupların temel özelliklerini ortaya koymaktır. Bu görev grubunun kurulmasının yanı sıra, Europol tarafından; operasyonel soruşturmalarda işbirliğinin arttırılması, terörizmle mücadelede tehdit değerlendirmesi gibi spesifik konulara odaklanmış birçok program geliştirilmiştir. 9/11 saldırılarının hemen ardından Europol Operasyon Merkezi kurularak, 24 saat

³² Almeida, a.g.e., s. 41

³³ Szyzkowitz, a.g.e., s. 176 - 177

kesintisiz istihbarat paylaşım sistemi geliştirilmiştir. Ayrıca Europol tarafından her yıl düzenli olarak, Avrupa'daki terörist faaliyetleri ve terörist faaliyetlerde ortaya çıkan yeni eğilimleri ortaya koyan bir rapor "**EU Terrorism Situation and Trend Report - TESAT**" hazırlanmaktadır³⁴.

Europol'ün yürüttüğü faaliyetler ve organizasyonun yapısı hakkında bilgi paylaşma konusunda hassas tavrı, gerek terörizmle mücadele gerekse ilgili olduğu diğer alanlardaki stratejilerini ve gerçekleştirdiği somut operasyonları ele alıp değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. 2001 sonrası yapılan düzenlemeler çerçevesinde Europol'ün, özellikle Terörizmle Mücadele Görev Grubu aracılığıyla, terörizmle mücadele ayağında olumlu sonuçlar alarak verimini arttırdığı görüşü genel kabul görmektedir³⁵. Bunların arasında en kayda değer olanları, terörist şüpheliler ve terörist örgütler hakkında yapılan tehdit/risk değerlendirme çalışmaları ve terörizmle mücadele mevzuatlarının sıklıkla gözden geçirilerek üye ülkeler arasındaki koordinasyona katkı sağlamasıdır. Bununla birlikte üye ülkelerin soruşturma faaliyetlerinde her geçen gün Europol'ün servislerinden daha fazla yararlandıkları belirtilmektedir³⁶.

Belirtilen özelliklere sahip, söz konusu merkezileşmiş bir organ terörizmle uluslararası düzeyde mücadele etmek için özel önem arz etmektedir. Ancak terörizm konusundaki istihbari çalışmaların hassas yapısı itibariyle, bu konudaki istihbari bilgilerin Europol'e aktarılması ve dolayısıyla diğer ülkeler ile paylaşılması konusunda bazı üye ülkelerde isteksizlik oluşabilmektedir. Çünkü terörizm tehdidine maruz kalmış ülkeler, bu konuda elde etmiş oldukları bilgilerin, uluslararası değişim ve paylaşım sürecinde sızabileceği ve dolayısıyla işe yaramaz hale gelebileceği endişesini taşımaktadırlar. Nitekim var olan yapı çerçevesinde, Europol üye

³⁴ Revize edilmiş son versiyonu için Bkz. "**EU Terrorism Situation and Trend Report TE-SAT 2008**", (çevrimiçi) http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TE-SAT/TE-SAT2008.pdf 18 Mart 2009

³⁵ Casale, a.g.e., s. 56

³⁶ Bkz. "**EU Terrorism Situation and Trend Report TE-SAT 2007**", (çevrimiçi) http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TESAT/TE-SAT2007.pdf 14 Mart 2008

ülkelerden bilgi talebinde bulunabilir ancak üye ülkeler söz konusu bilgilerin ulusal güvenliklerini tehdit etme potansiyeline sahip olduğu gerekçesiyle, bu talebi geri çevirme yetkisine sahiptirler³⁷. Bununla birlikte kimi ülkeler kendi güvenlikleri ile ilgili konularda, kendi politikalarını üretmeyi ve operasyon yapma tekeliini sürdürmeyi isteyebilmektedirler.

3.1.2. Eurojust

28 Şubat 2002 tarihinde AB Konsey'i kararı ile kurulan³⁸ Eurojust; üye ülkelerin yargı organları arasında koordinatör işlevi görmektedir. Eurojust'ın kuruluş amaçları; özellikle birden fazla üye ülkeyi ilgilendiren, ciddi suçlarla ilgili soruşturma ve yargılamalarda üye ülkelerin ulusal yargı otoriteleri arasındaki işbirliğini güçlendirmek, üye devletlere ve AB Konseyine ilgili konularda danışman bir organ yaratmaktır.

Her üye devlet Eurojust'a bir gözlemci yada "ulusal temsilci" gönderebilmektedir. Eurojust, bir başka deyiş ile, tüm AB üyesi ülkelerin üst düzey avukatları, hakimleri, savcılarını ve hukuk uzmanlarından oluşan bir grubu ifade etmektedir.

Eurojust'ın terörizm suçları ile mücadelede ulusal yargılar arasında koordinasyonun sağlanması işlevini yerine getirmesi amacıyla uygulaması gereken dört temel adımı, ilgili Konsey kararında belirtmiştir. Buna göre; öncelikle her üye devlette Eurojust'a gerekli bilgilerin ulaştırılmasını sağlayacak temsilcilik oluşturulması, bilgilerin paylaşılması, Eurojust tarafından bilgilerin işlenmesi ve dağıtılması, üye ülkelere danışmanlık ve geri besleme yapılması, Eurojust'ın yerine getirmesi gereken temel işlevlerdir.

³⁷ Szyszczak, a.g.e., s. 176 - 177

³⁸ Bkz., "Setting up Eurojust with a View to Reinforcing the Fight against Serious Crime", "Council of the European Union, Council Decision" Brüksel, 28 Şubat 2002 (çevrimiçi) http://eurojust.europa.eu/official_documents/Eurojust_Decision/1_06320020306en00010013.pdf 22 Mayıs 2009

AB üyesi ülkelerin ulusal yargı mercileri arasındaki kalıcı ağ³⁹ olarak da tanımlanan Eurojust, AB'nin terörizmle mücadele alanında önemli rol oynayan organlarından birisidir. Eurojust'ın terörizmle mücadele alanında yerine getirmesi öngörülen temel işlev; terörizm suçlarının yargılanmasında AB üyesi ülkeler arasında belirli bir standardizasyonun sağlanmasıdır. Özellikle AB bünyesinde geliştirilen terörizmle mücadele önlemlerinin, ulusal mevzuatlara yansması ve uygulamaların takibi açısından Eurojust önemli bir işlev görmektedir. Eurojust üye ülkelerde terörizmle mücadele alanında gerçekleşen gelişmelerin takibinin yanı sıra üye ülkelere konu ile ilgili danışmanlık/asistanlık görevi de üstlenmektedir. Dolayısıyla oluşturulan yapı hem AB boyutunda hem de üye ülkelerin terörizmle mücadelede ulusal mevzuat ve uygulamalarının geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Eurojust esas itibarıyla AB'nin terörizmle mücadele etkinliğini arttırmak amacıyla operasyonel boyutta oluşturduğu işbirliği zemini olan Europol'ün ardından, hukuki ve yargısal boyutta var olan işbirliği açığını kapatmak amacıyla yaratılmıştır. Bir başka ifade ile Eurojust, AB'nin terörizmle mücadelede ortaya koymak istediği bütünleşmiş yapıyı oluşturabilmek için Europol'ün devamı niteliğindedir⁴⁰.

Ancak tıpkı Europol örneğinde olduğu gibi, kuruluş amacı ve kendisine yüklenen görevler, AB bünyesinde terörizmle mücadele anlamında çok büyük önem içermesine rağmen, gerek yeni yapılanmış bir organ olması ve de üye ülkelerin terörizm suçlarının yargısal süreçleri konusunda gösterdikleri doğal hassasiyetler sebebiyle, Eurojust'ın işlevselliği tartışmalıdır. Esas itibarıyla sözünü ettiğimiz doğal hassasiyetler sadece Eurojust örneği üzerinde yoğunlaşmayıp, AB'nin ekonomi alanında gerçekleştirmiş olduğu bütünleşmiş yapıyı, adalet ve içişleri ile ortak güvenlik ve dış politika alanına taşıma sürecinde ortaya çıkan tüm benzer sorunları ifade etmektedir. AB'nin ulusüstü bir yapılanma olması, oluşturulan Eurojust ve benzeri organların işlevsellik kazanabilmeleri, için ulus-devletlerin ilgili alanda

³⁹ Casale, a.g.e., s. 60

⁴⁰ Damian Szlachter, "European Union Fight Against Terrorism", "The Modern Terrorism and its Forms" Ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Institute of Political Science and Journalism Press, Adam Mickiewicz University, 2007, s. 46-65.

egemenlik haklarını devretmelerini gerektirmektedir. Egemenlik devri konusunda doğası gereği hassas ve seçici davranan ulus-devletler, söz konusu alan terör suçlarının yargılanması olduğunda, kendi kamuoylarının da tepkisini göz önünde bulundurarak, daha çekingen davranabilmektedirler.

3.4. Avrupa Birliği Göç Politikası ve Terörizmle Mücadele

Avrupa Birliği'nin ortaya koymuş olduğu göç politikası ile terörizmle mücadele alanında geliştirilen önlemler arasından hiç şüphesiz çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Nitekim AB terörizmle mücadele politikalarına temel teşkil eden polis, gümrükler ve adli konularda işbirliği süreci, özellikle Schengen Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından sınır kontrollerinin kalkmasıyla suç oranı artışının paralel hale gelmesini önlemek amacıyla, kişilerin serbest dolaşımı prensibi ile birlikte gelişmiştir⁴¹.

Temel amacı; dahili⁴² sınırların olmadığı bir alan yaratmak olan 1986 Avrupa Tek Senedi; "kişilerin serbest dolaşımı" fikrini ortaya koymaktaydı. Bu hedef sınır kontrollerinin kaldırılması ya da en azından aşamalı olarak azaltılması gereğinin yanında yeni ihtiyaç ve sonuçlarda ortaya çıkarmıştır. Dahili sınırların kaldırılması ile oluşabilecek muhtemel güvenlik problemlerini aşmak için, harici sınırların⁴³ kontrollerini arttırmak, bu alanda yeni düzenlemeler geliştirmek, iltica ve göç politikalarını yeniden belirlemek ve bu alanda ortak hareket etmek zorunlu hale gelmiştir.

Avrupa Topluluğu bünyesinde kişilerin serbest dolaşımına ilişkin ortak bir uzlaşmaya varılamayacağına anlaşılması üzerine, beş Topluluk üyesi ülke - Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda - dahili sınırların olmadığı bir bölge

⁴¹ Beşe, **a.g.e.**, s.69.

⁴² Dahili sınır (the internal border) terimi, AB 'yi oluşturan ülkelerin kendi aralarında olan sınırları ifade etmektedir.

⁴³ Harici sınır (the external border) terimi, AB üyesi ülkelerin kendi arasında olmayan, AB üyesi olmayan ülkelerle olan dış sınırları ifade etmektedir.

yaratmaya karar vererek Schengen Antlaşması'nı imzaladılar⁴⁴. Schengen Antlaşması'nın temel amaçları; taraf devletler arasındaki dahili sınırları kaldırarak harici sınırların kontrollerini güçlendirmek, harici sınırlardan giriş çıkışlara ilişkin ortak kurallar belirlemek, sınırların gözetimi konusunda ilgili idari birimler arasında koordinasyon sağlamak, ilticaya ilişkin ortak kurallar geliştirmek, Schengen Enformasyon Sistemi oluşturarak bilgi paylaşımı konusunda hızlı ve etkili bir sistem oluşturmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda imzacı devletler arasındaki dahili sınırlar kaldırılarak tek bir harici sınır oluşturuldu ve bu harici sınırın kontrolü içinde tek bir kurallar bütünü meydana getirildi. Bu kurallar bütünü içerisinde vize, iltica hakkı ve giriş çıkışların kontrolüne ilişkin ortak kurallar yer aldı. İngiltere ve İrlanda dışında diğer bütün üye ülkeler tarafından da onaylanan Schengen Antlaşması'nın 30 Haziran 1993 tarihinde yürürlüğe girmesi kabul edildi. Amsterdam Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte ise, 1985'ten bu yana Schengen Grubu üyeleri tarafından alınan kararlar ve bu çerçevede oluşturulmuş yapı, 1 Mayıs 1999 itibarıyla AB Hukuku içersine dahil edilmiştir⁴⁵.

Henüz 1990 yılında imzalanan Dublin Sözleşmesi (**The Dublin Convention**) ile üye ülkeler; harici sınırların güçlendirilmesi amacı ile ortak bir vize uygulaması, bütünleşmiş bir göç ve iltica politikası ortaya koyarak, gevşek sınır uygulamalarının teröristler tarafından istismar edilmesinin önüne geçmek istemiştir. Dublin Sözleşmesi "ilk güvenli ülke" prensibini ortaya koyarak, iltica hakkı talep edenlerin müracaatlarını, ilk güvenli buldukları ülkeye yapmaları zorunluluğunu getirmiştir. Bu uygulama iltica işlemlerinin sadece bir üye ülke tarafından başlatılıp, yürütülmesini sağlamaktadır. Geliştirilen bu politikanın esas amacı ise; AB

⁴⁴ Bu konudaki ilk mutabakatlar 14 Haziran 1985 tarihinde Lüksemburg'un Schengen Kasabası'nda imzalanmış olup, söz konusu tasarı 19 Ocak 1990 tarihinde imzalanan Schengen Antlaşması'na dönüşmüştür.

⁴⁵ Bkz. "Treaty of Amsterdam", Official Journal C 340, 10 Kasım 1997, (çevrimiçi), <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997M/htm/11997M.html#0145010077> 22 Mayıs 2009

ülkelerinin birisi tarafından reddedilen siyasi iltica⁴⁶ ve ülkeye giriş taleplerinin, başka bir üye ülkede siyasi iltica ya da ülkeye giriş izni talebinde bulunma şanslarını ortadan kaldırmaktır.

AB'nin temel hedeflerinden olan insanların serbest dolaşımı ilkesinin hayata geçirilebilmesi için zorunluluk arz eden; sınır güvenliği, vize ve iltica uygulamalarında ortak hareket edilmesi gibi uygulamaların geçmişi, görüldüğü üzere 2001 öncesine dek uzanmaktadır. Ancak 2001 sonrası AB'nin terörizmle mücadelede daha etkili önlemler geliştirme arzusu, doğal olarak AB göç politikasını da etkileyip yönlendirmiştir. Ancak AB bu noktada özellikle harici sınırların güvenliğinin artırılması yönünde somut önlemlerin geliştirilmesine özen göstermiştir. Bu doğrultuda Schengen Enformasyon Sistemi'nin geliştirilmesi, pasaportlarda biyometrik detayların yer alması gibi somut önlemler geliştirilmiştir. AB tarafından 2001 sonrasında terörizmle mücadele alanında geliştirilen tüm önlem paketleri, yetkilendirilen organlar (Europol gibi), üye olmayan üçüncü ülkeler ile geliştirilen işbirliği antlaşmaları, esas itibarıyla harici sınırların güvenliğine önem vermektedir.

3.5. Avrupa Birliği Ortak Savunma ve Dış Politikası Çerçevesinde Terörizmle Mücadele

AB terörizmle mücadele politikalarını oluştururken özellikle 2001 öncesi, konuyu 3. sütun olarak da bilinen "adalet ve içişleri" başlığı altında ele alarak, AB düzeyinde uluslararası işbirliğini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda AB üyesi ülkelerin terörizm tehdidine karşı tek bir bütün olarak AB temelinde daha iyi yapılandırılmış, tutarlı ve sonuç alıcı ortak araç ve vasıtalarla mücadele etme imkanları oluşturmayı amaçlamıştır.

⁴⁶ Siyasi iltica hakkı, konunun genel çerçevesi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Nitekim uluslararası hukukta suçluların iadesinin istisnasını siyasi suçlar oluşturmaktadır. Ancak siyasi suçların istisnasını ise terör suçları oluşturmaktadır. Bkz. A.Emre Öktem, "**Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**", İstanbul, Derin Yayınları, 2007, Hamide Zafer, "**Ceza Hukukunda Terörizm, Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu Işığında**", İstanbul, Beta, 1999

Ancak ilk olarak 9/11 saldırıları, ardından Avrupa başkentleri olan Madrid ve Londra'da meydana gelen saldırılar AB'nin terörizmle mücadeleye bakış açısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Söz konusu saldırılar; AB'nin terörizmle mücadelede birlik bazında geliştirdiği önlemlerin ötesinde, üye olmayan ülkeler ve diğer uluslararası örgütler ile siyasi diyalog ve işbirliğini geliştirmesinin zorunlu olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda küresel boyutta uluslararası işbirliği AB'nin terörizmle mücadele politikasında önemli bir rol oynayarak, terörizmle mücadele önlemleri AB'nin Ortak Savunma ve Dış Politikası çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır.

2001 sonrası AB ve ABD arasında terörizmle mücadele alanında karşılıklı işbirliği ilişkileri önemli bir gelişme göstermiştir. 9/11 saldırıların hemen ardından 20 Eylül 2001 tarihinde olağanüstü toplanan AB Konseyi'nin terörizmle mücadele yönelik geliştirdiği önlemler çerçevesinde, ABD'nin ilgili otoriteleri ile AB arasında düzenli toplantılar (altı ayda iki kez düzenlenmesi öngörülmüştür)⁴⁷ düzenleyerek ilişkilere dinamizm katılması hedeflenmiştir. Bu görüşmeler çerçevesinde temel işbirliği alanları; sınırların korunması, taşımacılık güvenliği, terörizmin finansal kaynaklarına yönelik işbirliği ve yargı/polis organları arasında koordinasyon kurulması olarak belirlenmiştir⁴⁸. 2001 sonrası kurulan bu işbirliği mekanizması AB'nin, ABD'nin Afganistan'da yürüttüğü operasyona destek vermesiyle ivme kazanırken, ABD'nin Irak'ı işgali karşısında AB'nin takındığı tavır sonrasında eski dinamizmini kaybetmiştir⁴⁹. 2004 yılına gelindiğinde, Madrid saldırılarının ardından 26 Haziran 2004 tarihinde AB ve ABD tarafından terörizmle mücadeleye yönelik ortak bir deklarasyon (**EU-USA Declaration on Combating Terrorism**) hazırlanarak geniş kapsamlı anti-terörizm işbirliği tesis edilmiştir⁵⁰. Bu deklarasyon

⁴⁷ Bkz. "Extraordinary Council Meeting - Justice, Home Affairs and Civil Protection", Brüksel, 20 Eylül 2001, (çevrimiçi), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/12019.en1.pdf> 30 Mayıs 2009

⁴⁸ Piotr Kazmierkiewicz, "Discussion: European and Transatlantic Cooperation in the Internal Security Matters after September 11", "Securing America and Europe", ed. by. Piotr Kazmierkiewicz, Varşova, Institute of Public Affairs, 2004, s. 43 - 50.

⁴⁹ Szlachter, a.g.e., s. 57

⁵⁰ Bkz. "EU- USA Declaration on Combating Terrorism", Dromoland Castle, 26 Haziran 2004, (çevrimiçi) <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit0406/2004SumTerror.pdf> 30 Mayıs 2009

çerçevesinde belirlenen yedi temel alanda karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu alanlar; BM zemininde hazırlanan terörle mücadeleye yönelik antlaşmaların uygulanmasının teşvik edilmesi, teröristleri finansal kaynaklarından mahrum bırakmak, var olan organların kapasitelerini geliştirerek etkinliklerini arttırmak, sınır ve taşımacılık güvenliğinin geliştirilmesine yönelik yeni çözümler üretmek, terörist saldırılar sonrası oluşan zararların en aza indirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, bireyleri terörizme yönelten sebepler üzerinde durmak ve üçüncü ülkelerin terörizmle mücadele yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Son olarak ise; AB ve ABD arasında kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine ilişkin karşılıklı işbirliğini geliştirmek amacıyla hazırlanan deklarasyon (**The Declaration on Enhancing Cooperation in The Field of Non- Proliferation and Fight Against Terrorism**), 20 Haziran 2005 tarihinde Washington'da imzalanmıştır⁵¹.

Bir taraftan ABD'nin küreselleşen terörizm olgusu ile tek başına mücadele etmesinin mümkün olmadığı farkında olması, diğer taraftan ise AB'nin uluslararası sistemde daha etkin hareket ederek küresel bir aktör olma yönündeki çabaları, terörizmle mücadele alanında oluşturulan söz konusu "transatlantik işbirliğini" daha da güçlendirmektedir⁵².

2002 Sevilya zirvesinin ardından AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana AB'nin terörizmle mücadele alanında üye olmayan üçüncü ülkelerle girişeceği işbirliğinin önemini vurgulayarak, bu alanda AB'nin yapması gereken öncelikleri şu şekilde sıralamaktadır; üçüncü ülkelerle terörizmle mücadele alanında politik diyalogun geliştirilmesi, üçüncü ülkelerin terörizmle mücadele kapasitelerinin

⁵¹ Bzk. "The Declaration on Enhancing Cooperation in The Field of Non-Proliferation and Fight Against Terrorism", Vaşington, 20 Haziran 2005, (çevrimiçi) <http://www.eu2005.lu/en/actualites/communiqués/2005/06/20ue-us09/index.html> 30 Mayıs

⁵² Szlachter, a.g.e., s. 59.

geliştirilmesine katkıda bulunmak ve üçüncü ülkelerle terörizmle mücadele alanında yeni sözleşmeler oluşturmak⁵³.

AB, üye olmayan seksenin üzerinde üçüncü ülkeyle terörizmle mücadele alanında işbirliğine yönelik karşılıklı antlaşmalar oluşturmuştur. Söz konusu işbirliği sürecinde, Avrupa Komşuluk Politikası (**European Neighbourhood Policy**) doğrultusunda, komşu ülkelerle özellikle karasal sınırların geçiş güvenliği konusunda karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesine ağırlık verilmiştir. Bunun yanı sıra yükselen dini motifli terörizm tehdidi karşısında, AB özellikle Müslüman ülkelerle terörizmle mücadele alanında işbirliğini geliştirmeye yönelik girişimlerini arttırmıştır. Bu doğrultuda karşılıklı işbirliği antlaşmaları oluşturulan Müslüman ülkelerle, "hassas" bilgilerin paylaşımı, ulusal servislere AB tarafından teknik ve finansal yardım sağlanması, iyi ilişkiler kurulan Müslüman grupların desteklenmesi ve BM zemininde oluşturulan terörizmle mücadeleye yönelik antlaşmaların uygulanmaya koyulması yönünde girişimlerde bulunulmuştur.

2001 sonrası AB, terörizmle mücadele politikasını oluştururken uluslararası örgütler ile olan bağlantılarında daha aktif bir rol üstlenerek, ilişkilerini yeniden tanımlamıştır. Bugün itibariyle AB'nin terörizm ile mücadele alanında kalıcı işbirliği içersinde olduğu başlıca uluslararası örgütler; BM, NATO, Batı Avrupa Birliği (Western European Union-WEU), Avrupa Konseyi (Council of Europe-CoE), G8, Güney Doğu Asya Birliği (Association of South East Asian Nations-ASEAN), Afrika Birliği Örgütü (Organization of African Union-OUA)'dür.

AB küreselleşen terörizm olgusu ile mücadele sürecinde özellikle BM'nin daha aktif bir rol üstlenmesini desteklemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 2001 yılında almış olduğu 1373 sayılı karar doğrultusunda oluşturulan, terörizmle mücadele çalışma grubunda AB üyesi ülkeler birlik nezdinde temsil edilmiştir⁵⁴. AB terörizmle mücadeleye yönelik BM tarafından hazırlanmış tüm sözleşmeleri

⁵³ Szyszkowitz, a.g.e., s. 183.

⁵⁴ Bkz. "The Role of the Counter-Terrorism Committee and its Executive Directorate in the

onaylayarak taraf olmuş, diğer taraftan da terörizmle mücadelede küresel bir eylem planının BM sistemi bünyesinde oluşturulmasını desteklemiştir. AB üyesi tüm ülkelerin aynı zamanda Avrupa Konseyi üyesi olması, Avrupa Konseyi'nin terörizmle mücadeleye yönelik geliştirdiği önlemleri, AB açısından anlamlı kılmaktadır. Bu noktada ise AB özellikle BM ile Avrupa Konseyi tarafından geliştirilen önlemler arasında korelasyon kurulmasına özen göstererek, terörizmle küresel boyutta mücadelede BM tarafından daha kapsayıcı politikalar üretilmesine öncelik vermiştir. AB ile NATO arasında 16 Aralık 2002 tarihinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası doğrultusunda imzalanan antlaşma, AB'nin operasyonel anlamada terörizmle mücadele kapasitesi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Söz konusu antlaşma⁵⁵ NATO'nun planlama ve lojistik kaynaklarını AB'nin kullanımına açmaktadır. Dolayısıyla bu adım AB'nin operasyonel olanaklarını güçlendirerek terörizmle mücadele politikasının uygulanabilirliğine katkı sağlamaktadır⁵⁶.

Sonuç itibariyle 2001 sonrası AB'nin, gerek üye olmayan ülkelerle gerekse uluslararası örgütlerle terörizmle mücadele alanında kurduğu işbirliği ilişkileri ivme kazanmıştır. AB, üye ülkeler arasında gerekli koordinasyon ve işbirliğinin tesis edilmesinin ötesinde, küreselleşen terörizm ile mücadele alanında her zamankinden daha fazla, tek vücut olarak hareket edip, uluslararası sistemde bu alandaki gelişmelere birlik bazında taraf olmaktadır. Bu durum ise; AB'nin söz konusu tehdidi sadece "iç işleri ve yargı" alanı kapsamında ele almanın ilerisine geçerek, "ortak dış politika ve güvenlik politikası" çerçevesinde de değerlendirmeye başlamasının bir sonucudur.

⁵⁵ Bkz. "EU-NATO Declaration on ESDP", Brüksel, 16 Aralık 2002, (çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm> 30 Mayıs 2009

⁵⁶ Bkz. **Conceptual Framework on the European Security and Defence Policy**, (çevrimiçi), <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/ESDPdimension.pdf> 28 Mayıs 2007

3.6. Küreselleşen Terörizmin AB Üzerinden Uluslararası Siyasete Etkileri

Tüm boyutları ile irdelemeye çalıştığımız küreselleşen terörizm ile mücadelede uluslararası işbirliği çok büyük önem arz etmektedir. Bu durum esas itibariyle küreselleşen terörizmin uluslararası siyaseti etkileme kapasitesini de ortaya koymaktadır. Ancak uluslararası siyasetteki çıkar çatışmaları doğrultusunda, henüz ortak tanımına ulaşılamamış terörizm ile mücadelede uluslararası işbirliği geliştirip ortak önlemler geliştirmek her zaman gerçekçi olmamaktadır.

Ulusüstü bir yapılanma olan AB bünyesinde geliştirilen terörizmle mücadele politikalarının işlevselliği tartışmalı olmakla birlikte, en azından üye ülkeler tarafından konuyla ilgili ortak hareket etme ve ortak mevzuat oluşturma yönünde bir eğilim oluşmuştur. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları ve sonrasında 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırıları, AB açısından terörizm tehdidinin ulaştığı boyutları ortaya koyarak, terörizmle mücadele politikalarının AB'nin gündeminde üst seviyeye taşımıştır.

2001 sonrası AB öncelikle hukuki alt yapı boşluklarını giderebilmek amacıyla, Birlik mevzuatı çerçevesinde çok sayıda terörizmle mücadele önlem paketi hazırlamıştır. Gerçekleşen her terörist saldırının ardından AB Konseyi olağanüstü toplanarak, saldırılara refleks gösterip yeni düzenlemeler oluşturmuştur. Meydana getirilen önlem paketleri doğrultusunda oluşturulan terörizmle mücadele politikalarının uygulamasını gerçekleştirmek amacı ile yeni organlar oluşturulmuş ya da var olan organların bu alandaki etkinlikleri arttırılmaya çalışılmıştır. Oluşturulan terörizmle mücadele politikası, yakın ilişki içinde olduğu AB Göç Politikası'nı etkileyerek yönlendirmiştir. Diğer taraftan ise AB'nin terörizm sorununa bakış açısı değişerek, sorunu sadece adalet ve iç işleri çerçevesinde değerlendirmeyip, üye olamayan devletler ve diğer uluslararası örgütlerle işbirliğine yönelip, AB Ortak Savunma ve Dış Politikası kapsamında ele almaya başlamıştır.

Küreselleşen terörizme karşı AB tarafından geliştirilen refleksler, AB'nin uluslararası sistemdeki aktör konumu göz önüne alındığında doğrudan uluslar arası siyaseti üzerinde sonuçlar doğurmaktadır. Ancak terörizmin AB üzerinden uluslar arası siyaset üzerinde yarattığı esas etki; birliğin yapısal anlamda evrilmesine yol

açmasıdır. Çıkarılan yeni kararlar ve oluşturulan yeni organlar çerçevesinde; AB hem kendi içersinde ulusüstü **-supranational** - kimliğine daha fazla yakınlaşmış, bu niteliğe sahip oldukça da uluslararası siyaset üzerindeki etkinliği ve belirleyiciliği artmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi günümüz küreselleşen terörizm olgusu ile mücadelede uluslararası işbirliği hayati önem taşımaktadır. Bu mantıktan hareketle AB bünyesinde geliştirilen önlemler esas olarak, Birlik üyesi ülkelerin ortak politika üretme kapasitelerini geliştirmiştir. Ulusüstü bir örgüt olma iddiasındaki AB, bu niteliğe sadece ekonomi boyutunda erişebilmiştir. Birlik; "ortak savunma ve dış politika" ile "adalet ve içişleri" (2. ve 3. Sütunlar) alanlarında ulusüstü bir örgüt olarak hareket edememekte, bu alanlarda ulusal karar mercilerinin belirleyiciliği devam etmektedir. Ancak küreselleşen terörizmle mücadelede gerekli olan "ortak hareket etme" ideali, AB'nin söz konusu alanlardaki diyalogunu ve işbirliği sürecini hızlandırmıştır. Bir başka ifade ile terörizme karşı zorunlu olarak geliştirilen ortak stratejiler, AB'nin ulusüstü yapılanma modeline daha fazla yaklaşmasına neden olmuştur.

Dolayısıyla küreselleşen terörizm bir yandan AB'nin saldırılara karşı geliştirdiği refleksler üzerinden uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğururken, diğer taraftan ise AB'nin kurumsal olarak evrilmesinde önemli bir etken olarak, AB'nin uluslararası siyasetteki rolü ve konumunun farklılaşmasına neden olabilecek potansiyele sahiptir.

4. SONUÇ

Küreselleşme süreci toplumsal yaşamın tamamı üzerinde etkiler doğurduğu gibi, terörizm olgusunu da etkileyerek yeni bir şekle bürünmesine neden olmuştur. Küreselleşme süreci öncelikli olarak terörizmin kullanımına sunduğu yeni olanak ve fırsatlarla, terörizmin temel unsurları olarak nitelendirebileceğimiz örgütlenme yapısı, kullandığı şiddet araçları, eylem hedefleri ve propaganda boyutları üzerinde etkiler doğurarak farklılaşmasına neden olmuştur. Diğer taraftan ise küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu, negatif çıktılarını olarak da değerlendirebileceğimiz, ekonomik, siyasal ve kültürel sorunlar söz konusudur. Küreselleşme adı verilen yeni toplumsal düzenin yaratmış olduğu söz konusu problemler, terörizmin temel bileşenlerinden bir diğeri olan ve diğer tüm bileşenler üzerinde nispi olarak belirleyici etkisi olan motivasyon unsurunu da farklılaştırmıştır. Kısacası küreselleşme süreci bir yandan terörizmin var olan unsurları üzerinde etkiler doğurarak farklılaşmasına yol açarken, diğer taraftan da bizzat sürecin kendisine karşı oluşan tepkiler terörizmi motive edebilmektedir.

Tüm boyutlarıyla farklılaşan terörizm, hedef kitlesi, örgütlenme yapısı, propaganda alanı ve kullandığı şiddet araçlarının etkileri açısından coğrafi olarak sınırlandırılmamakta, bir başka deyişle küreselleşmektedir. Ancak bu durum sadece spesifik terörist örgütler açısından geçerli olmayıp, var olan tüm terörizm sınıflandırmalarını kapsayan genel bir eğilimi işaret etmektedir. Tüm türleri ve tüm boyutlarıyla küreselleşen terörizm; yaşadığı dönüşüme paralel olarak uluslararası siyaset üzerinde etkiler oluşturma kapasitesini de geliştirmektedir.

Küreselleşen terörizm uluslararası siyaseti, uluslararası siyasal sistemin aktörleri üzerinden etkileyip yönlendirmektedir. Günümüz dünyasında var olan karşılıklı bağımlılık ilişkilerine dayalı uluslararası siyasal sistem, sistemin aktörlerini çoğulcu perspektifle tanımlamayı olanaklı kılmaktadır. Nitekim günümüzde terörizm ulus-devletler ile birlikte uluslararası örgütler, hükümet dışı örgütler, çokuluslu işletmeler

ve ulusüstü örgütler gibi farklı aktörlerin politikalarını yönlendirmek suretiyle uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurmaktadır.

2004 Madrid saldırıları sonrası İspanya örneğinde de gözleendiği üzere küreselleşen terörizmin, ulus-devletlerin iç politik yapılarını yeniden şekillendirip, dış politikalarını yeniden tanımlamalarını sağlamaları, uluslararası siyaset üzerinde etkiler doğurmasını kanıtlamaktadır. Bunun yanı sıra terörizmle mücadele kapsamında uluslararası arenada geliştirilen politikalar ve oluşturulan teamüller uluslararası hukukun terörizm bağlamında kalıcı olarak yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Terörizmin küreselleşen yapısı çerçevesinde, terörizmle mücadele de uluslararası işbirliğinin artan önemi uluslararası örgütleri ve hükümetdışı uluslararası örgütleri terörizmle mücadele anlamında daha etkin aktörler konumuna getirmektedir. Diğer taraftan ise söz konusu örgütlerin uluslararası siyasal sistem içersinde artan etkinlikleri terörist örgütler açısından yeni hedefler olarak algılanmasına yol açabilmektedir. Ekonominin günümüz dünyasındaki belirleyici rolü ise çok uluslu işletmeleri uluslararası siyasal sistemin etkin aktörleri arasına sokmaktadır. Bu çerçevede küreselleşen terörizmin yarattığı sonuçlar çok uluslu işletmelerin yatırım kararlarını yönlendirerek uluslararası siyaseti etkilemekte, diğer taraftan ise çok uluslu işletmeler terörizmin finansal ve lojistik destek anlamında ihtiyaç duyduğu legal enstrümanlara dönüşme riskini beraberinde taşımaktadır.

Küreselleşen terörizmin, Avrupa Birliği gibi ulusüstü bir yapılanmaya sahip bir örgüt üzerinden uluslararası siyasette yarattığı somut etkileri gözlemek mümkündür. Terörizmle mücadele bağlamında Avrupa Birliğinin bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalar yaklaşık elli yıllık bir geçmişe sahiptir. Ancak öncelikle 11 Eylül 2001 sonrasında ise 2004-Madrid ve 2005-Londra saldırıları, Avrupa Birliğinin terörizmle mücadele alanında ürettiği politikalara kayda değer bir ivme kazandırmıştır. Geçekleşen her saldırının ardından Birlik tarafından somut reflexler geliştirilerek, yeni önlemler içeren kararlar alınmış, terörizmle mücadele alanında yeni organlar oluşturulmuştur.

Küreselleşen terörizm saldırılarının oluşturduğu hasar ve tehdit Birlik üyesi ülkeleri, daha bütünsel hareket etmeye, Birlik bünyesinde oluşturulan önlemler ve organların daha etkin olarak kullanılmasına yöneltmiştir.

Söz konusu durumu uluslararası siyaseti etkilemesi bakımından anlamlı kılan ise Avrupa Birliği'nin ulusüstü yapılanmasıdır. Esas itibariyle Avrupa Birliği ekonomi alanında tam anlamıyla bütünleşmiş bir yapı sergileyip ulusüstü niteliğe erişirken, iç işleri ile ortak savunma ve dış politika alanlarında henüz ulusüstü bir yapılanmaya erişememiştir. Terörizmle mücadele bağlamında birlik bünyesinde geliştirilen politikalar ise öncelikle adalet ve iç işleri, sonrasında ortak savunma ve dış politika alanlarında birliğin bütünsel olarak hareket etme yeteneğini arttırmaktadır. Terörizm tehdidine yönelik ortak kaygılar taşıyan üye devletlerin, birlik bünyesinde daha efektif önlemler geliştirilmesi yönündeki çabaları Avrupa Birliği'ni ulusüstü yapılanma idealine daha fazla yaklaştırmaktadır. Sonuç itibariyle küreselleşen terörizm, kendisine refleks geliştiren Avrupa Birliği aracılığıyla uluslararası siyaset üzerinde etkiler yaratırken, Avrupa Birliği'nin kuramsal yapısının şekillenmesini de etkileyerek uluslararası sistemde yeni bir küresel aktörün yapılanmasına da katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Adda, Jacques: **Ekonominin Küreselleşmesi**, Çev. Sevgi İnceci, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- Alexander, Bruce: **The Globalisation of Addiction: a Study in Poverty of the Spirit**, Oxford, 2008.
- Arı, Tayyar: **Uluslararası ilişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yay.2006.
- Arıboğan, Deniz Ülke: **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2001.
- Arıboğan, Deniz Ülke: **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna, Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak**, İstanbul, Timaş Yayınları,2003.
- Arıboğan, Deniz Ülke: **Terör: Korku Hali, Tarihin Sonundan Barışın Sonuna**, 3.bs., İstanbul, Profil Yayıncılık, 2007.
- Bal, İhsan: **Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Ankara: USAK Yay., 2006.
- Benyon, John: **Police Cooperation in Europe: An Investigation**, Leicester, University of Leicester Press, 1993.
- Beşe, Ertan: **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Ankara, Seçkin Yay., 2002.
- Boulden, Jane: Weiss, Thomas G.: **Terrorism and the UN, Before and After September 11**, Indianapolis, Indiana University Press, 2004.
- Chomsky, Noam: **Terörizm Efsanesi**, Çev: Bahadır Sina Şener İstanbul, Ayraç Yay.1999.

- Çitlioğlu, Ercan: **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Destek Yayınları, 2008.
- Dedeoğlu, Beril: **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- Feld, WarnerJ.:
Jordan, Robert S.:
Hurwitz, Leon: **International Organizations; A Comparative Approach**, New York, Praeger Publishers, 1988.
- Friedman, Thomas L.: **Understanding Globalization, Lexus and Olive Tree**, New York, Anchor Publication, 2000.
- Gilpin, Robert: **War and Change in World Politics**, New York, Cambridge University Press, 1981.
- Gurr, Nadine:
Cole, Benjamine: **The New Face of Terrorism, Threats from Weapons of Mass Destruction**, London, I.B. Tauris Publishers, 2000.
- Gürses, Emin: **Ayrılıkçı Terörün Anatomisi/IRA-ETA-PKK**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1997.
- Held, David:
McGrew, Anthony: Goldblatt, David: Perraton, Jonathan: **Global Transformation**, 6. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003.
- Hippel, Karin von: **Europe Confronts Terrorism**, New York, Palgrave Macmillan, 2005.
- Hoffman, Bruce: **Inside Terrorism**, New York, Columbia University Press, 1998.
- Huntington, Samuel P.: **The Clash Of Civilizations and Remaking of World Order**, New York: Simon & Schuster,1996.
- Jenkins, Brian: **International Terrorism: The Other World War**, California, Rand, 1985.

- Kazmierkiewicz, Piotr: **Securing America and Europe**, Institute of Public Affairs – Research Reports/Policy Papers, Warsaw, 2004.
- Keohane, Robert:
Nye, Joseph: **Power and Interdependence**, Boston, Little Brown, 1977.
- Keohane, Robert:
Nye, Joseph: **Transnational Relations and World Politics**, Cambridge, Harvard University Press, 1973.
- Kissinger, Alfred Henry: **Diplomasi**, Çev: İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yay. 2007.
- Laquer, Walter: **Terrorism**, Boston, Little Brown Company, 1977.
- Mulloy, Darren: **American Exremisim, History, Politics and Militia Movement**, New York, Routledge, 2008.
- Öktem, A.Emre: **Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul, Derin Yayınları, 2007.
- Sinclair, Andrew: **An Anatomy of Terror, A History of Terrorism**, London, Macmillan, 2003.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 4. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005.
- Thackrah, John Richard: **Dictionary of Terrorism**, 2.bs., London, Routledge, 2004.
- Wilkinson, Paul: **Terrorism Versus Democracy: The Libeal State Response**, London, Frank Cass, 2001.
- Viotti, Paul R.:
V. Kauppi, Mark: **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York, Macmillan, 1993.
- Zafer, Hamide: **Ceza Hukukunda Terörizm, Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu Işığında**, İstanbul, Beta, 1999.

MAKALELER

- Alexander, Yonah: “Orta Doğu’da Durum”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, II. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2008, s. 67-73.
- Almeida, Nunes de: “The European Commission in the Fight against Terrorism”, **“European Co-operation Against Terrorism”**, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2004, s. 28-47.
- Arıboğan, Deniz Ülke: “Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü”, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, ed. by. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s.449-467
- Bantekas, Ilia: **The International Law of Terrorist Financing**, The American Journal of International Law, Vol.97, No. 2. (Apr., 2003).
- Berrebi, Claude: Klor, Esteban F.: ‘On Terrorism and Electoral Outcomes: Theory and Evidence from the Israeli Palestinian Conflict’, **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 50, No. 6, 2006, s. 899 – 925.
- Boulden, Jane: Weiss, Thomas G.: **“Terrorism and the UN, Before and After September 11”**, Indianapolis, Indiana University Press, 2004, s.3-27.
- Bozkurt, Veysel: “Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Ed. by. Veysel Bozkurt, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.17-33.
- Cassese, Antonio: “Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law”, **European Journal of International Law**, 2001; V:12; No: 5, s. 992 – 1012.

- Çevik, Abdülkadir: “Psikososyal Boyutlarıyla Terörizm ve Terörist Psikoloji”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, II. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2008, s.59 – 67.
- Debski, Slawomir:
Foks, Jacek: Gorka-Winter, Beata: “Globalization and Terrorism”, **Transnational Terrorism in the World System Perspective**, Ed. by. Ryszard Stemplowski, Warsaw, The Polish Institute of International Affairs, 2002, s. 119-135.
- Dedeoğlu, Beril: “Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Fasikül: 4, Kış 1999.
- Denizer, Olcay: “Globalization and Insecurity”, **COE-DAT Newsletter**, Vol. 2, Issue 5, February 2008, s.22 39.
- Dishman, Chris: “Terrorism, Crime and Transformation”, **Terrorism in Perspective**, ed. by. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s. 38-61.
- Escude, Carlos: “When Security Reings Supreme: The Post Modern World System Vis-a-Vis Globalized Terrorism and Organized Crime”, **Transnational Terrorism in the World System Perspective**, Warsaw, the Polish Institute of International Affairs Publication, 2002, s. 68-85.
- Galganek, Andrzej: “Terrorism, Hegemony, Globalization, Clash of Civilization”, **Terrorism as a Timeless Actor on the International Stage**, Ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Institute of Political Science and Journalism Press,

- Adam Mickiewicz University, 2003, s. 12-30.
- Giddens, Anthony: "The Globalizing Modernity", **The Global Transformation Reader**, Ed. Devid Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 60-67.
- Griset, Pamala L.: Mahan, Sue: "Unconventional Terrorist Tactics", **Terrorism in Perspective**, Ed. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s. 218-242.
- Held, David: McGrew, Anthony: "The Fate of National Culture in the Age of Global Communication", **The Global Transformations Reader**, Ed. by. Devid Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 227-239.
- Hirst, Paul: Thompson, Grahame: "The Limits to Economic Globalization", **The Global Transformation Reader**, Ed. by. Devid Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 335-349.
- İzci, Rana: "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, ed. by. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s.403-425.
- Keohane, Robert: Nye, Joseph: "Globalization: What's New? What's Not?", **The Global Transformation Reader**, Ed. by. Devid Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 75-84.
- Lago, Ignacio:
Montero, José Ramón: "**The 2004 Election in Spain: Terrorism, Accountability and Voting**", Taiwan Journal of Democracy, Volume 2, No.1, 2006, s. 13-36.

- Laquer, Walter: "Reflections About Terrorism, Old and New", **Transnational Terrorism in the World System Perspective**, Warsaw, The Polish Institute of International Affairs Publication, 2002, s. 162-190.
- Potyrala, Anna: "The United Nations and Terrorism Combating", **The Modern Terrorism and Its Forms**, Ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Institute of Political Science and Journalism Press, Adam Mickiewicz University, 2003, s. 35-43.
- Laqueur, Walter: "Weapons of Mass Destruction", **Terrorism in Perspective**, ed. by. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s. 238-257.
- Laquer, Walter: "Reflections on Terrorism", **Foreign Affairs**, C. 65, 1986, s. 79-90.
- Levin, Brian: "Cyberhate", **Terrorism in Perspective**, ed. by. Pamala L. Griset, Sue Mahan, California, Sage Publication, 2003, s.249-262.
- Mazari, Shireen: "Terörizmin Geleceği ve Ortak Nitelikleri", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, I. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2006, s. 207-235.
- Nye, Joseph S.: 'Globalization and American Power' **The Global Transformations Reader** Ed. by. Devid Held, Anthony McGrew, 2. bs., Cambridge, Blackwell Publishing, 2003, s. 112-116.

- Peek, Johannes: “International Police Cooperation within Justified Political and Judicial Frameworks: Five Theses on TREVI”, **“The Third Pillar of the European Union”** Ed. By .J. Monar, & R. Morgan, Brüksel, European Interuniversity Press, s. 201-207.
- Rosenau, James: “A Pre-theory Revisited: World Politics in a Era of Cascading Interdependence”, **International Studies Quarterly**, No:3 September, 1984, s. 252-281.
- Selamoğlu, Ahmet: “Yoğunlaşan Sorunlarıyla Küreselleşme”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Ed. Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, 2000, s.33-73.
- Skjelsbaek, Kjell: “The Growth of International Nongovernmental Organizations in the Twentieth Century”, **Transnational Relations and World Politics**, Ed. by. Robert Keohane and Joseph Nye, Cambridge, Harvard University Press, 1972, s. 70-95.
- Stevens, Michael J.: “The Unanticipated Consequences of Globalization: Contextualizing Terrorism”, **The Psychology of Terrorism**, Ed. by. Chris E. Stout, Volume III, London, Praeger Publication, 2002, s. 30-43.
- Szlachter, Damian: “The European Union Fight Against Terrorism –Exterior Dimension”, **The Modern Terrorism and Its Forms**, Ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Institute of Political Science and Journalism Press, Adam Mickiewicz University, 2003, s. 46-65.
- Szyszkowitz, Tessa: “The European Union”, **“Europe Confronts Terrorism”**, Ed. by. Karin von Hippel, Basingstoke, Palgrave Macmillan, s. 169-191.

- Tsuchiya, Motohiro: “Siber Terörizm Tehdidi ve Önlemler”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği, II. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayınları, 2008,s.201-207.
- Work, John W.: “Çeşitli İş Gücünün Yönetimi”, **Geleceğin Lideri**, Ed. by. Peter Drucker, Çev. Hayrettin Tok, İstanbul, Form Yayınları, 2000, s. 111-121.
- Yalvaç, Faruk: “Devlet”, **Devlet ve Ötesi**, Ed. by. Atila Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 15-53.
- Zromski, Marek: “Terrorist Power: A New Kind of Political Power?”, **Terrorism as a Timeless Actor on the International Stage**, Ed. by. Sebastian Wojciechowski, Poznan, Institute of Political Science and Journalism Press, Adam Mickiewicz University, 2003, s. 29-36.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Bali, Valentina A.: “**Terror and Elections: Lessons from Spain**”, Electoral Studies-26, 2007 (çevrimiçi) www.elsevier.com/locate/electstud 12 Ekim 2008.

Casale, Davide: “EU Institutional and Legal Counter-Terrorism Framework”, “**Defence Against Terrorism Review**” Vol. 1, No. 1, Spring 2008 49-78, (çevrimiçi)

<http://www.coedat.nato.int/publications/datr/04.Davide%20CASALE.pdf> 30 Mayıs 2009.

Convention on Europol, (çevrimiçi), <http://www.europa.eu.int/geinfo/info-en.htm> 22 Mayıs 2009

European Union Action Plan on Combating Terrorism, (çevrimiçi) <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st09/st09809-re01.en05.pdf> 27 Mayıs 2009

EU-Extraordinary Council Meeting – Justice, Home Affairs and Civil Protection, (çevrimiçi), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/12019.en1.pdf> 30 Mayıs 2009

European Commission Report Based on Article 34 of the European Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European Arrest Warrant and Surrender Procedures Among Member States, (çevrimiçi) http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0407en01.pdf 28 Haziran 2009

EU-Council Declaration on The EU Response to The London Bombings, (çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/85703.pdf 5 Haziran 2009

EU-Council Framework Decision on Combating Terrorism, (çevrimiçi) <http://www.statewatch.org/news/2001/sep/terrorism.pdf> 30 Mayıs 2009

EU-Council Framework Decision on The European Arrest Warrant and the Surrender Procedures Between Member States, (çevrimiçi) [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0006en01.pdf)

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:190:0001:0018:EN:PDF
27 Haziran 2009

European Union Counter-Terrorism Strategy, (çevrimiçi)

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf> 5 Haziran 2009

EU-Declaration on Combating Terrorism”, (çevrimiçi)

<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf> 5 Haziran 2009

EU Terrorism Situation and Trend Report TE-SAT 2008”, (çevrimiçi)

http://www.europol.europa.eu/publications/EU_Terrorism_Situation_and_Trend_Report_TE-SAT/TE-SAT/TE-SAT2008.pdf 18 Mart 2009

Fearey, Robert A.: **International Terrorism**, Excerpt from Department of State Bulletin, 1976, (çevrimiçi)

<http://www.connectedcommunities.net/robertfearey/terrorism.htm> 5 Ekim 2008.

Ganor, Boaz: **“Defining Terrorism – Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?”**, (çevrimiçi)

<http://ict.org.il/ResearchPublications/tabid/64/Articlsid/432/currentpage/1/Default.aspx>, 25 Eylül 2008.

Garwood-Gowers, Andrew: **“Self-Defence Against in the Post 9/11 World”**, **QUT Law & Justice Journal**, 2004;13

<http://www.austlii.edu.au/au/journals/QUTLJJ/2004/13.html#fn1> 22 Mayıs 2009

Human Development Report, Globalization With a Human Face, Oxford University Press, 1999.

Hoffman, Bruce: **“Change and Continuity in Terrorism”** (çevrimiçi)

<http://www.terrorisminfo.mipt.org/hoffman-ctb.asp> 7 Eylül 2008

Indridason, Indridi H.: **“Does Terrorism Influence Domestic Politics?”**, **Journal of Peace Research** 2008; 45, (çevrimiçi),

<http://jpr.sagepub.com/cgi/content/abstract/45/2/241> 12 Ekim 2008

İnan, Yüksel: **“International Organizations and Combatting Terrorism”**,

(çevrimiçi) http://www.politics.ankara.edu.tr/dosyalar/MMTY/20/5_yuksel_inan.pdf

15 Mayıs 2009

Kokaz-Muslu, Jocelyne: **“Preventing International Terrorism: Can**

Multinational Corporations Offer a Fresh New Perspective?” (çevrimiçi)

<http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=4880&context=expresso> 6

Haziran 2009

Montalvo, Jose G.: **“Voting after the bombing: Can terrorist attacks change the outcome of democratic elections?”** (Çevrimiçi)

<http://jpr.sagepub.com/cgi/reprint/45/2/131> 28 Ekim 2008

Pitcavage, Mark: **Camouflage and Conspiracy: The Militia Movement From Ruby Ridge to Y2K**, American Behavioral Scientist, 44, no. 6, 2001, s. 957-981.

(çevrimiçi) <http://abs.sagepub.com/cgi/reprint/44/6/957>, 22 Eylül 2008

Tampere European Council Presidency Conclusions, (çevrimiçi)

http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm 28 Haziran 2009

Treaty of Amsterdam, (çevrimiçi), [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997M/htm/11997M.html#0145010077)

[lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997M/htm/11997M.html#0145010077](http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997M/htm/11997M.html#0145010077) 22 Mayıs 2009

Treaty on European Union, (çevrimiçi), [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001)

[lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001](http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001) 22 Mayıs 2009